

EVROPSKA KOMISIJA

Brisel, 9.11.2010. godine

SEC (2010) 1331

RADNI DOKUMENT OSOBLJA KOMISIJE

IZVJEŠTAJ O NAPRETKU

BOSNE I HERCEGOVINE U 2010. godini

prilog uz

SAOPŠTENJE KOMISIJE

EVROPSKOM PARLAMENTU I SAVJETU/VIJEĆU

Strategija proširenja i ključni izazovi 2010.-2011.

{COM(2010) 660}

SADRŽAJ

1. UVOD	3
1.1. Predgovor.....	3
1.2. Kontekst.....	4
1.3. Odnosi između EU i Bosne i Hercegovine.....	5
2. POLITIČKI KRITERIJ	7
2.1. Demokratija i vladavina prava.....	7
2.2. Ljudska prava i zaštita manjina.....	16
2.3. Regionalna pitanja i međunarodne obaveze.....	23
3. EKONOMSKI KRITERIJI	27
3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije.....	27
3.2. Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim silama unutar Unije...34	
4. EVROPSKI STANDARDI	36
4.1. Unutarnje tržište.....	36
4.1.1. Slobodno kretanje roba.....	36
4.1.2. Kretanje osoba, usluga i pravo registracije preduzeća.....	38
4.1.3. Slobodno kretanje kapitala.....	41
4.1.4. Carine i porezi.....	41
4.1.5. Konkurencija.....	43
4.1.6. Javne nabavke.....	43
4.1.7. Zakon o intelektualnom vlasništvu.....	44
4.1.8. Zapošljavanje i socijalne politike, politika javnog zdravstva.....	45
4.1.9. Obrazovanje i istraživanje.....	48
4.1.10. Pitanja vezana za Svjetsku trgovinsku organizaciju (WTO).....	50
4.2. Sektorske politike.....	50
4.2.1. Industrija i mala i srednja preduzeća.....	50
4.2.2. Poljoprivreda i ribarstvo.....	51
4.2.3. Životna sredina.....	53
4.2.4. Transportna politika.....	55
4.2.5. Energetika.....	56
4.2.6. Informaciono društvo i mediji.....	57
4.2.7. Finansijska kontrola.....	59
4.2.8. Statistika.....	60
4.3. Pravda, sloboda i sigurnost.....	61
4.3.1. Vize, upravljanje granicama, azil i migracije.....	61
4.3.2. Pranje novca.....	64
4.3.3. Droge.....	65
4.3.4. Policija.....	66
4.3.5. Borba protiv organizovanog kriminala i terorizma.....	67
4.3.6. Zaštita ličnih podataka.....	69
STATISTIČKI ANEKS	70

RADNI DOKUMENT OSOBLJA KOMISIJE

Izveštaj o napretku u 2010. godini

1. Uvod

1.1. Predgovor

Od marta 2002. godine, Komisija redovno izvještava Vijeće i Parlament o napretku kojeg su postigle zemlje zapadnog Balkana. Ovaj izvještaj uglavnom slijedi strukturu izvještaja kao i prethodnih godina. Izvještaj:

- ukratko opisuje odnose između Bosne i Hercegovine i Unije;
- analizira situaciju u Bosni i Hercegovini u pogledu političkih kriterija za članstvo;
- analizira situaciju u Bosni i Hercegovini na osnovu ekonomskih kriterija za članstvo;
- daje pregled sposobnosti Bosne i Hercegovine da provodi evropske standarde, odnosno da postepeno usklađuje svoje zakonodavstvo i politike sa *acquis*-em, u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju i prioritetima Evropskog partnerstva.

Ovaj izvještaj obuhvata period od sredine septembra 2009. godine do kraja septembra 2010. godine. Napredak se mjeri na osnovu donesenih odluka, usvojenih zakona i provedenih mjera. U pravilu, zakoni ili mjere koje su pripremljene ili čekaju usvajanje u parlamentu nisu uzete u obzir. Ovakav pristup osigurava jednak tretman u svim izvještajima i omogućava objektivnu procjenu.

Izvještaj se zasniva na mnogim izvorima. Kao i obično, oni uključuju priloge vlasti Bosne i Hercegovine i država članica EU, izvještaje Evropskog parlamenta¹, te informacije od raznih međunarodnih i nevladinih organizacija.

Na osnovu tehničke analize sadržane u ovom izvještaju Komisija je donijela detaljne zaključke u pogledu Bosne i Hercegovine, koje objavljuje u odvojenom saopštenju o proširenju².

¹ Izvjestilac za Bosnu i Hercegovinu je g-đa Doris Pack.

² Strategija proširenja i glavni izazovi 2010. -2011. (COM (2010) 660 od 9.11.2010.)

1.2. Kontekst

Bosna i Hercegovina je potencijalni kandidat za članstvo u EU. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između Bosne i Hercegovine i EU potpisan je u junu 2008. godine. Privremeni sporazum, koji se uglavnom odnosi na trgovinska pitanja SSP-a, na snazi je od jula 2008. godine. Međutim, napredak u pogledu reformi koje se tiču EU je ograničen.

Međunarodno prisustvo pod okriljem UN-a – Ureda visokog predstavnika (OHR)-postoji u Bosni i Hercegovini od 1995. godine. Ostvarivanje napretka u ispunjavanju uvjeta za zatvaranje Ureda visokog predstavnika (OHR)³ koje je postavio Upravni odbor Vijeća za implementaciju mira je i dalje od ključnog značaja. Država je ostvarila vrlo mali napredak u ispunjavanju zahtjeva za zatvaranje OHR-a.

Postignut je mali unutrašnji konsenzus o glavnim reformskim prioritetima koji se tiču EU, kao što su usklađivanje Ustava sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i uspostava jedinstvenog ekonomskog prostora. Neophodna je zajednička vizija o pravcu kretanja zemlje kako bi institucije funkcionisale dobro, kako bi se stvorile funkcionalnije i efikasnije strukture u državi i kako bi se o međunarodnim pitanjima i pitanjima vezanim za Evropsku uniju govorilo jednim glasom. EU je nastavila sa pripremama za daljnju koordinaciju i jačanje prisustva EU i provedbu agende EU.

Državni Ustav, koji je usaglašen 1995. godine i dio je međunarodno dogovorenog Dejtonsko-pariškog mirovnog sporazuma, je još uvijek predmet reforme. Njime je uspostavljena složena politička struktura sa vladama na nivou države, entiteta, Brčko distrikta i kantona. Državni nivo obuhvata tročlano rotirajuće Predsjedništvo, Vijeće ministara (izvršna vlast) i dvodomnu Parlamentarnu skupštinu koja se sastoji od Predstavničkog doma (donji dom) i Doma naroda (gornji dom). Sudska vlast, uspostavljena Dejtonskim sporazumom, sastoji se od Ustavnog suda sa Visokim sudskim i tužilačkim vijećem koje je uspostavljeno naknadno.

Proces ustavne reforme, koji je uslijedio nakon dva sastanka na visokom nivou u Butmiru u oktobru 2009. godine, nije dao opipljive rezultate. U decembru 2009. godine, Evropski sud za ljudska prava (ECtHR) donio je pravosnažnu presudu (slučaj Sejdić-Finci protiv Bosne i Hercegovine) po kojoj je nemogućnost kandidovanja na izborima zasnovana na etničkoj pripadnosti “...nespojiva sa opštim načelima Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda”⁴. Diskriminatorne odredbe koje sprečavaju građane, koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda, da se kandiduju za Predsjedništvo i Dom naroda Parlamentarne skupštine, ostale su u Ustavu i Izbornom

³ Oni obuhvataju pet ciljeva: 1) Prihvatljivo i održivo rješenje pitanja raspodjele imovine između države i drugih nivoa vlasti, 2) Prihvatljivo i održivo rješenje pitanja vojne imovine, 3) Konačno utvrđivanje statusa Brčko Distrikta, 4) Fiskalna održivost i 5) Uspostava vladavine prava (što se ogleda kroz usvajanje državne strategije za procesuiranje predmeta ratnih zločina, zakona o strancima i azilu i strategije za reformu sektora pravde), kao i dva posebna uslova: 1) potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju 2) stabilna politička situacija.

⁴ Odluka ECtHR-a, po žalbama br. 27996/06 i 34836/06, stav 21.

zakonu za vrijeme raspisivanja opštih izbora održanih u oktobru 2010. godine.

1.3. Odnosi između EU i Bosne i Hercegovine

Bosna i Hercegovina učestvuje u **Procesu stabilizacije i pridruživanja**. Privremeni sporazum (PS) se primjenjuje od jula 2008. Do sada je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) ratifikovalo 25 zemalja članica EU. Bosna i Hercegovina neujednačeno provodi Privremeni sporazum (PS). Država krši Privremeni sporazum zbog neusklađenosti sa Evropskom konvencijom za ljudska prava i zbog toga što nije uspostavljeno tijelo za državnu pomoć. Osim toga, u februaru je Bosna i Hercegovina jednostrano izmijenila carine utvrđene po načelu najpovlaštenije države za jedan broj poljoprivrednih i industrijskih proizvoda usvajanjem izmjena i dopuna Zakona o carinskoj tarifi. Nisu obavljene prethodne konsultacije sa Evropskom komisijom, što je suprotno odredbama Privremenog sporazuma. Potrebno je u značajnoj mjeri pojačati napore u rješavanju obaveza u okviru Privremenog sporazuma, što je prioritet Evropskog partnerstva.

EU pruža smjernice vlastima Bosne i Hercegovine za reformske prioritete kao dio Evropskog partnerstva⁵. Tijela osnovana Privremenim sporazumom podstiču i prate napredak u ovim reformskim prioritetima. Održano je šest sastanaka privremenih pododбора i dva sastanka Privremenog odbora u toku izvještajnog perioda. Osim toga, na stručnom sastanku u junu 2010. godine održan je multilateralni ekonomski dijalog između Komisije, zemalja članica EU i zemalja potencijalnih kandidata u kontekstu predpristupnog fiskalnog nadzora.

Redovni sastanak između članova Evropskog parlamenta i članova Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine održan je u februaru 2010. godine.

EU nastavlja razvijati značajne resurse u Bosni i Hercegovini u okviru Zajedničke vanjske i sigurnosne politike i Evropske sigurnosne i odbrambene politike. Specijalni predstavnik EU (EUSR) nastavlja podsticati sveobuhvatnu političku koordinaciju i pružati savjete i pomoć EU. Mandat EUSR-a produžen je do 31. avgusta 2011. godine.

Mandat Policijske misije EU (EUPM) usmjeren je na borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije. EUPM je nastavio pratiti i procjenjivati provedbu reforme policije, odgovornost i pružati obuku. Misija trenutno ima 280 policijskih službenika i njen mandat je produžen do 31. decembra 2011. godine.

Vojna misija EUFOR/ALTHEA doprinosi održavanju sigurnog i bezbjednog okruženja u državi. Snage EUFOR-a trenutno broje oko 1900 vojnika. U novembru 2009. godine, Vijeće sigurnosti UN-a je ponovo produžilo mandat EUFOR-u za godinu dana. U

⁵ Odluka Vijeća od 18.2.2008. godine o načelima, prioritetima i uvjetima sadržanim u Evropskom partnerstvu sa Bosnom i Hercegovinom (2008/211/EC)

januaru 2010. godine, Vijeće za vanjske poslove donijelo je zaključak da će izvršni mandat operacije Althea trajati barem do novembra 2010. godine i izrazilo spremnost EU da, u slučaju da to situacija zahtijeva, zadrži vojno prisustvo nakon 2010. godine u okviru mandata UN-a. Poseban naglasak stavljen je na pružanje obuka i jačanje kapaciteta.

U okviru dijaloga o **viznoj liberalizaciji**, Bosna i Hercegovina je ostvarila značajan napredak u različitim oblastima mape puta. Komisija je s tim u vezi 27. maja 2010. godine predložila ukidanje viza za građane Bosne i Hercegovine, što je uvjetovano ispunjavanjem pojedinih preostalih kriterija. Prijedlog za viznu liberalizaciju usvojen je u Evropskom parlamentu 7. oktobra, a u Vijeću 8. novembra nakon uspješnog ispunjavanja preostalih zahtjeva. Sporazum o readmisiji sa Bosnom i Hercegovinom provodi se od 2008. godine.

Kao potencijalni kandidat za članstvo u EU, Bosna i Hercegovina se u izvještajnom periodu pridružila u 67 izjava (91%) od ukupno 74 relevantne deklaracije, a koje su vezane za stavove EU u oblasti Zajedničke vanjske i sigurnosne politike.

Bosna i Hercegovina prima **finansijsku pomoć** u okviru Instrumenta za predpristupnu pomoć (IPA). Delegacija EU u Bosni i Hercegovini je odgovorna za provedbu finansijske pomoći u državi. Državne vlasti su ostvarile mali napredak u uspostavljanju neophodne strukture za decentralizovano upravljanje fondovima EU. Imenovani su nadležni službenik za akreditovanje, državni koordinator za IPA-u i državni službenik za ovjeravanje. Međutim, još uvijek ne postoji pravni osnov za operativnu strukturu, nisu imenovani neophodni službenici za programe, a nije usvojena ni mapa puta za decentralizovani sistem provedbe.

Još uvijek traje provedba finansijskih sporazuma u okviru IPA-e 2007 i 2008 zbog kašnjenja u njihovom potpisivanju. Procjenom Višegodišnjeg indikativnog planskog dokumenta (MIPD) za period 2009-2011 zaključeno je da sveobuhvatni ciljevi i strateški odabiri ostaju važeći, obzirom da su zasnovani na strateškim dokumentima EU i naučenim lekcijama iz programiranja i provedbe pomoći EU.

Sa ukupno dodijeljenih 98.3 miliona eura, program IPA 2010 usmjeren je na politički kriterij, tj. socijalnu uključenost, kulturno naslijeđe, provedbu zakona, mjere za borbu protiv korupcije, reformu pravosuđa i javne uprave. Pored toga, usmjeren je i na vodovodnu infrastrukturu, carinu, ruralni razvoj i iskorjenjivanje životinjskih bolesti. Bosna i Hercegovina učestvuje u višekorisničkim programima IPA-e, uključujući i IPA krizni paket iz 2008. godine kao odgovor na finansijsku krizu.

U okviru pomoći **civilnom društvu** nastavljeno je s pružanjem podrške razvoju civilnog društva u Bosni i Hercegovini s naglaskom na mjere borbe protiv korupcije, zaštitu okoliša, lokalnu demokratiju i mreže organizacija civilnog društva.

Programi prekogranične saradnje između Bosne i Hercegovine i njenih susjeda Hrvatske, Crne Gore i Srbije su ponovo revidirani kako bi uključili dodatnu finansijsku raspodjelu za period 2010-2011. Nastavlja se provedba prekograničnih programa 2007-2009.

Bosna i Hercegovina je punopravna članica sedmog Okvirnog programa za istraživanje, tehnološki razvoj i demonstracijske aktivnosti (FP7) i učestvuje u mreži COST i EUREKA. Bosna i Hercegovina također učestvuje u programima Tempus i Erasmus Mundus. Napredovale su pripreme za učešće u programu Kultura 2007-2013.

2. POLITIČKI KRITERIJ

Ovo poglavlje razmatra napredak koji je Bosna i Hercegovina postigla u ispunjavanju kopenhagenskih političkih kriterija, koji zahtijevaju stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, poštivanje ljudskih prava i zaštitu manjina. Također prati regionalnu saradnju, dobrosusjedske odnose sa državama koje su uključene u proširenje i državama članicama, te poštivanje međunarodnih obaveza, kao što je saradnja sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ).

2.1. Demokratija i vladavina prava

Ustav

Dejtonsko-pariški mirovni sporazum (DPA) je okončao rat (1992-1995) i donio mir i stabilnost Bosni i Hercegovini. Međutim, Ustav Bosne i Hercegovine, koji je sadržan u Aneksu IV Dejtonsko-pariškog mirovnog sporazuma, uspostavio je složenu institucionalnu strukturu koja je i dalje neučinkovita, te se kao takva zloupotrebljava. Nisu poduzeti koraci u cilju rješavanja zakonodavnih problema koji koče proces evropskih integracija. Zloupotreba pravila o kvorumima, koja se stalno ponavlja, komplikuje proces donošenja odluka, odgađa reforme i smanjuje sposobnost države da ostvari napredak u procesu pristupanja EU.

Posebni problemi postoje u Federaciji gdje se preklapaju nadležnosti entiteta, kantona i opština. Neuspio pokušaj da se uskladi zakonodavstvo na različitim nivoima, naročito u manjim kantonima dodatno usložnjava ovaj mehanizam.

U jesen 2009. godine, u inicijativi EU-SAD vezanoj za izmjene Ustava predloženo je da se državnim vlastima daju nadležnosti i ovlaštenja potrebna za ispunjavanje minimalnih kriterija za proces pristupanja EU. Ova inicijativa je također sadržavala prijedloge za poboljšanje funkcionalnosti države i usklađivanje Ustava sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (ECHR). Nije postignut dogovor o daljnjem napretku.

Ustav Bosne i Hercegovine sprečava građane, koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda (Bošnjaci, Hrvati ili Srbi), da se kandiduju za Predsjedništvo i Dom naroda Parlamentarne skupštine. U decembru 2009. godine, Evropski sud za ljudska prava (ECtHR) donio je pravosnažnu presudu (slučaj Sejdić-Finci protiv Bosne i Hercegovine) po kojoj je nemogućnost kandidovanja na izborima zasnovana na etničkoj pripadnosti »...nespojiva sa opštim načelima...« Evropske

konvencije o ljudskim pravima (ECHR)⁶. Osim toga, ratifikacijom SSP-a sa Evropskom unijom u 2008. godini, Bosna i Hercegovina se obavezala da će osigurati potpunu usklađenost sa ECHR-om, što je također jedan od prioriteta Evropskog partnerstva.

U martu je Vijeće ministara usvojilo Akcioni plan za izvršenje presude ECtHR-a u Strasbourgu u predmetu Sejdić – Finci protiv Bosne i Hercegovine i uspostavilo međuinstitucionalnu radnu grupu. Radna grupa nije uspjela postići dogovor.

Očekivani izborni rezultati u oktobru 2010. pojačali su namjeru političkih stranaka i vladinih zvaničnika na svim nivoima da učestvuju u nacionalističkoj retorici. Tokom predizbornog perioda, političari iz Republike Srpske su često dovodili u pitanje teritorijalni integritet države. U međuvremenu, pojedine političke vođe iz Federacije su osnivanje Republike Srpske dovodile u vezu sa masakrima počinjenim za vrijeme rata. Lideri u Republici Srpskoj su često kritikovali državne institucije, nadležnosti i zakone. Nastavili su se protiviti jačanju nadležnosti na nivou države, uključujući i one u kontekstu Privremenog sporazuma (PS), naročito kroz odgađanje uspostavljanja tijela za državnu pomoć. Političari iz kantona i Federacije Bosne i Hercegovine također su nastavili da odlažu reforme potrebne za uspostavljanje nadležnosti na nivou države kao dio Privremenog sporazuma.

Na osnovu Dejtonsko-pariškog mirovnog sporazuma, međunarodna zajednica je i dalje u značajnoj mjeri prisutna u Bosni i Hercegovini. Ostvaren je veoma mali napredak u ispunjavanju zahtjeva koje je utvrdio Upravni odbor Vijeća za implementaciju mira za zatvaranje Ureda visokog predstavnika (OHR). Nije postignut dogovor o raspodjeli državne imovine između države i ostalih nivoa vlasti. Politički lideri još uvijek nisu postigli saglasnost u vezi sa načinom registracije državne i vojne imovine. Vlasti nisu iskoristile popis državne imovine kojeg je u decembru izradio OHR. Nadležne vlasti, izuzimajući Brčko distrikt, nisu završile svoje procjene u vezi imovine potrebne za obavljanje njihovih ustavnih i pravnih nadležnosti. U septembru je Narodna skupština Republike Srpske jednostrano usvojila sopstveni zakon o državnoj imovini, što dodatno narušava izgleda za održivi dogovor o državnoj imovini. Pitanje nepokretne vojne imovine i dalje ostaje neriješeno.

Zbog političkih poteškoća i izazova postavljenih pred Dejtonski mirovni sporazum, Visoki predstavnik je odlučio u nekoliko navrata iskoristiti bonske ovlasti, kao u slučaju Zakona o osnivanju kompanije za prijenos električne energije u Bosni i Hercegovini, izvršenja Konačne arbitražne odluke za Brčko i gradonačelnika Mostara.

Također je produžio mandate međunarodnim sudijama i tužiocima koji rade na predmetima ratnih zločina, te ukidanje zabrane bavljenja javnim djelatnostima nekolicini zvaničnika razriješenih dužnosti.

Entiteti još uvijek nisu završili usaglašavanje svojih ustava sa odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine iz marta 2006. godine u vezi sa entitetskim grbovima, zastavama i

⁶ Odluka ECtHR-a, po žalbama br. 27996/06 i 34836/06, stav 21.

himnama, koje nisu u skladu sa državnim ustavom.

Sveukupno gledano, postignut je mali napredak u rješavanju prioriteta iz Evropskog partnerstva kojim se zahtijevaju mjere potrebne za postizanje funkcionalnijih i održivih institucionalnih struktura te veće poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, kao i usvajanje izmjena ustava.

Parlament

Opšti izbori za Predsjedništvo i donji dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine ('Predstavnički dom') održani su 3. oktobra. Glasači iz Federacije Bosne i Hercegovine su izabrali 98 delegata za Predstavnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, deset kantonalnih skupština i dva predstavnika (jedan Bošnjak, jedan Hrvat) za tročlano državno Predsjedništvo. Glasači iz Republike Srpske su izabrali 83 poslanika za Narodnu skupštinu Republike Srpske, jednog predstavnika za rotirajuće državno Predsjedništvo, jednog entitetskog predsjednika i dva potpredsjednika.

OSCE/ODIHR je ocijenio da su izbori uglavnom održani u skladu sa međunarodnim standardima demokratskih izbora i da predstavljaju daljnji napredak za Bosnu i Hercegovinu. Ipak, i na ovim izborima biračka prava su bila ograničena etničkim kriterijima i kriterijima mjesta stanovanja, što je uslovljeno odredbama Dejtonsko-pariškog mirovnog sporazuma.

Poduzeti su koraci kako bi se Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine obezbijedio dovoljan broj administrativnih resursa i dovoljan broj kadrova. Njen budžet je povećan, što je Sekretarijatu Parlamentarne skupštine BiH omogućilo da uposli nove kadrove. Od 181-og radnog mjesta iz plana zapošljavanja za 2006. godinu, popunjeno je 148 radnih mjesta. Parlament je pripremio novi trogodišnji plan rada i usvojio IT strategiju za 2010-2013.

“Entitetsko glasanje”⁷ je povremeno sprečavalo usvajanje zakona koji se tiču prioriteta iz Evropskog partnerstva. Ovo se odnosilo na prijedloge Zakona o promociji malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u BiH, Zakona o obligacionim odnosima, Zakona o programu zaštite svjedoka i Zakona o javnim nabavkama. Što se tiče Zakona o popisu stanovništva i domaćinstava i stanova u BiH u 2011. godini, u januaru 2010. godine Federacija BiH je blokirala ovaj zakon u Predstavničkom domu, dok ga je Republika Srpska bojkotovala u Domu naroda u julu. Zakonodavni rad parlamenta, kao i različitih parlamentarnih odbora se odvijao sporo i bio je obilježen među-etničkim neslaganjima.

Saradnja između Vijeća ministara i Parlamenta nije bila dovoljna. U nekim slučajevima su zakoni koje je usvojilo Vijeće ministara naknadno u Parlamentu blokirali isti politički akteri iz vladajuće koalicije. Osim toga, ne postoji odgovarajući mehanizam u

⁷ Član IV 4 d) Ustava Bosne i Hercegovine

zakonodavnom procesu za koordinaciju između državnog parlamenta i entitetskih parlamenata.

Sveukupno gledano, povećani su administrativni resursi u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Nedostatak koordinacije između državnog i entitetskih parlamenata i političko razilaženje između entiteta i dalje otežavaju rad Parlamentarne skupštine.

Vlada

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine vodi vanjsku politiku i odbrambenu politiku i predlaže državni budžet. Predsjedništvo je održalo 14 redovnih i 14 vanrednih sjednica u toku 12 mjeseci do septembra. Predsjedništvo je usvojilo godišnji program o obavještajno-sigurnosnoj politici i bilateralnim sporazumima. Međutim, pojedini članovi Predsjedništva često su na međunarodnim forumima predstavljali stavove sopstvenih političkih stranaka. Koordinacija vanjske politike je i dalje otežana, naročito nakon januara 2010. godine, kada je Bosna i Hercegovina započela dvogodišnji mandat kao nestalna članica Vijeća sigurnosti UN-a. Predsjedavajući tročlanog Predsjedništva rotira se svakih osam mjeseci, tri člana teško međusobno postižu konsenzus, što ograničava učinkovito formulisanje i provedbu politike.

Vijeće ministara BiH je usvojilo Polugodišnji pregled realizacije aktivnosti iz Akcionog plana realizacije prioriteta iz dokumenta Evropsko partnerstvo sa BiH za period 1.1.2010. – 30.6. 2010. i Polugodišnji izvještaj o provedbi Privremenog sporazuma (PS)/Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju za period 1.1.2010. – 30.6.2010. Direkcija za evropske integracije (DEI) daje mišljenje na sve nacрте zakona na državnom nivou, koji se tiču evropskih integracija, prije njihovog stavljanja na dnevni red Vijeća ministara BiH. Međutim, sposobnost DEI da daje ocjene usklađenosti sa Privremenim sporazumom i dalje je slaba. Pored toga, za nacрте entitetskih zakona i zakona Brčko distrikta nije potrebno mišljenje DEI-a.

Imenovan je novi direktor DEI nakon što je ova institucija bila bez direktora osam mjeseci. Broj zaposlenih u DEI iznosi 82, uključujući i 17 novozaposlenih. Međutim, DEI-u još uvijek nisu date nadležnosti potrebne za upravljanje procesom evropskih integracija, kao ni ovlasti da koordinira zakonodavstvo koje se odnosi na EU.

Direkcija za ekonomsko planiranje je okončala izradu Strategije razvoja BiH i Strategije socijalne uključenosti. Međutim, te strategije tek trebaju biti usvojene. Nedostatak ažuriranog popisa stanovništva i domaćinstava ograničava planiranje politika u Bosni i Hercegovini u cjelini. Dom naroda nije usvojio Zakon o popisu stanovništva i domaćinstava u septembru 2010. godine.

Vlada Republike Srpske je uspostavila jedinice za evropske integracije u svim ministarstvima, osim u Ministarstvu pravde. Vlada i Narodna skupština Republike Srpske su nastavile usklađivati zakonodavstvo sa standardima EU. Međutim, bilo je malo koordinacije sa Vijećem ministara i Vladom Federacije. Vlada Federacije je uspostavila

jedinice za evropske integracije u pojedinim ministarstvima, ali ne u svim. Ustav Federacije je predvidio složene i skupe upravljačke strukture sa preklapanjima u nadležnostima između Federacije, kantona i opština. Različiti etnički interesi negativno utiču na upravljanje unutar Federacije.

Oba entiteta imaju zakonodavstvo koje je uglavnom u skladu sa Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi. Određeni kantoni u Federaciji su započeli sa usvajanjem zakonodavstva o lokalnoj samoupravi. U određenim slučajevima je Ustavni sud Federacije morao donijeti odluke u pogledu kršenja Evropske povelje od strane kantona.

Sveukupno gledano, Bosna i Hercegovina je ostvarila samo ograničen napredak u poboljšanju funkcionalnosti i efikasnosti struktura upravljanja na nivou države. Reforme se odlažu zbog tenzija među entitetima, neadekvatnih resursa i nedostatka političkog dijaloga. Dupliranjem nadležnosti povećani su administrativni troškovi. Rascjepkano vođenje politike između države i entiteta predstavlja prepreku efikasnom radu državnog nivoa vlasti.

Javna uprava

Zabilježen je određeni napredak u području reforme javne uprave (PAR), što je ključni prioritet Evropskog partnerstva.

Imenovan je novi koordinator za reformu javne uprave. Unaprijeđeni su resursi za praćenje provedbe reforme javne uprave, što je prioritet Evropskog partnerstva. Resursi za provedbu reforme javne uprave na nivou entiteta i kantona su nedovoljni, izuzev u Brčko distriktu. Pored toga, ograničena je sposobnost državnog ureda da utiče na ovaj proces. Politička volja i povećanje resursa su od ključnog značaja za budući uspjeh reforme javne uprave.

Polako jačaju administrativni kapaciteti Bosne i Hercegovine za provedbu obaveza iz SSP-a i PS-a. Međutim, administrativne strukture u zemlji još uvijek nisu sposobne da efikasno odgovore na zahtjeve procesa evropskih integracija. One su i dalje preglomazne, rascjepkane i sa nejasnom podjelom nadležnosti na različitim nivoima vlasti.

Može se zabilježiti samo ograničen napredak u pogledu državne službe. Institucije na nivou države usvojile su jedinstven informacioni sistem za upravljanje ljudskim resursima. Konačno je donesena odluka o nekoliko imenovanja sa kojima se odgađalo iz političkih razloga. Međutim, još uvijek se čekaju ključna imenovanja u tijelima na državnom nivou, kao što su imenovanja u Upravi za indirektno oporezivanje, Regulatornoj agenciji za komunikacije, Kompaniji za prenos električne energije (TRANSCO) i Državnoj regulatornoj komisiji z električnu energiju (*vidi poglavlje 4.1 – Unutrašnje tržište*). Općenito, državna služba je i dalje veoma ispolitizovana. Potrebne su joj transparentne procedure zapošljavanja zasnovane na uspješnosti i sistem modernog napredovanja u karijeri i profesionalizacija. Nije ostvaren napredak u smislu ograničavanja uloga koju politička podobnost ima u javnoj upravi.

Može se zabilježiti određeni ograničen napredak u smislu upravljanja državnom službom, naročito u Republici Srpskoj gdje je započeto upravljanje prema učinku. Međutim, nije bilo pokušaja da se usklade različiti zakoni iz oblasti državne službe u cijeloj zemlji. U Federaciji je bilo pokušaja da se politizira državna služba. Odluka Ustavnog suda Federacije je otvorila vrata uspostavljanju odvojenih državnih službi u kantonima. Time bi se dodatno opteretio budžet Federacije i zakasnilo u provedbi Strategije reforme javne uprave.

U izvještajnom periodu su entitetski uredi ombudsmena spojeni u Ured ombudsmena BiH koji je u funkciji. Ombudsmen je institucijama koje funkcionišu na četiri nivoa uprave (državnom, entitetskom, kantonalnom i opštinskom) izdao nekoliko preporuka o imenovanjima u javnoj upravi, o natječajima i zabrani diskriminacije, koje, međutim, nisu provedene. Budžetska ograničenja ometaju rad Ureda ombudsmena i njegov rad zahtijeva daljnju finansijsku podršku. I dalje su slabi provedbeni kapaciteti i politička volja za provedbu preporuka Ombudsmena.

Općenito, malo napretka je postignuto u području reforme javne uprave. Ombudsmen na nivou države je sada operativan. Potrebna su znatna dalja nastojanja ka razvijanju profesionalne, odgovorne, transparentne i efikasne državne službe zasnovane na uspješnosti i stručnosti na svim nivoima vlasti. Složena i preglomazna institucionalna struktura zemlje i dalje otežava efikasnost.

Civilni nadzor nad sigurnosnim snagama

Civilni nadzor nad sigurnosnim snagama je uglavnom osiguran. Zajednička komisija za nadzor nad radom Obavještajno-sigurnosne agencije (OSA) Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine nastavila je sa inspekcijom regionalnih centara OSA-e. OSA svoje zadatke obavlja profesionalno bez političkog pritiska. Međutim, potrebno je usvojiti izmjene i dopune Zakona o zaštiti tajnih podataka, koje će osigurati da zakon bude u skladu sa odgovarajućim standardima EU i omogućiti provedba bilateralnog sigurnosnog sporazuma.

Pravosudni sistem

U oblasti reforme pravosuđa ostvaren je ograničen napredak.

Visoko sudsko i tužilačko vijeće na nivou države (VSTV) je nadziralo uspostavljanje sistema za automatsko upravljanje predmetima u sudovima (CMS) u cijeloj državi. Sistem upravljanja vremenom za tužioce i sistem za automatsko upravljanje predmetima sada postoji u svim sudovima i svim uredima tužilaca. Ovo olakšava prijenos, upravljanje i praćenje predmeta. VSTV također nadzire dodatni razvoj sudsko-dokumentacionog centra. Korisnici sada imaju *online* pristup 3600 sudskih odluka i mnoštvu pravnih mišljenja.

U decembru 2009. godine završena je obnova Opštinskog suda u Sarajevu, najvećeg u državi, čime je povećana njegova djelotvornost i efikasnost. Republika Srpska je takođe

renovirala nekoliko sudova. U Federaciji je u toku pregled sudskog sistema i broja sudskih organizacionih jedinica.

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je usvojila izmjene i dopune Zakona o krivičnom postupku što bi trebalo olakšati prijenos sudskih postupaka za ratne zločine sa državnog na entitetski nivo. Odbor koji nadgleda provedbu Državne strategije za rad na predmetima ratni zločina je potvrdio da postoji efikasan sistem praćenja.

Međutim, komplikacije do kojih dolazi usljed četiri odvojena pravosudna sistema (na nivou države, Republike Srpske, Federacije i Brčko distrikta) stvaraju ozbiljne poteškoće u funkcionisanju pravosudnog sistema. Ne postoji nijedno tijelo koje bi se moglo porediti sa Vrhovnim sudom, a koje bi moglo garantovati jedinstvenu primjenu zakona. Postojanje 14 budžetskih tijela utiče na neovisnost pravosuđa. Pored toga, budžetske mjere dovele su do toga da su pozicije u pravosudnim institucijama na nivou države dvije godine bile zamrznute.

Nastavljen je politički pritisak na pravosuđe. Politički lideri su često dovodili u pitanje ovlaštenja VSTV-a, Suda BiH i Tužilaštva BiH. Osporena je također i uloga VSTV-a u imenovanju novih sudija kada je Predsjednik Federacije BiH odgodio tri imenovanja u Ustavnom sudu Federacije BiH, čime je narušeno propisno funkcionisanje suda. Tužilaštvo BiH se suočilo sa slučajevima interne korupcije i čestog curenja informacija. Nepriistrasnost sudova nije uvijek zagantovana.

Broj neriješenih predmeta je i dalje najveći problem sa kojim se suočava pravosuđe i sudski postupci su generalno dugotrajni. VSTV je poduzeo nekoliko mjera kako bi smanjio broj neriješenih predmeta, uključujući kvartalno izvještavanje koje obavljaju svi sudovi, novi sistem kvota za sudije, veći broj sudija u glavnim sudovima, novi specijalizovani softver i obuka za sudske službenike. Uprkos ovim reformama, broj neriješenih predmeta i dalje iznosi 2.1 milion predmeta u cijeloj državi. Većina ovih predmeta su tužbe za neplaćene komunalne račune.

Opšti nedostatak političke volje je doveo do toga da je mali broj koraka poduzet u cilju provedbe Strategije za reformu sektora pravde 2009-2013. Naročito vlasti na nivoima entiteta i kantona nisu uspjele uključiti ovu strategiju u svoje planove rada. Ograničeni ljudski resursi i slaba koordinacija su ometali provedbu. Nedostatak kvoruma podriva rad pet radnih grupa za provedbu strategije.

Specijalizacija u sudovima i uredima tužilaca pokrenula je administrativne i komercijalne slučajeve, ali bez strateškog planiranja ili usklađenih mjera. Kako bi se ubrzalo donošenje sudskih odluka u trgovačkim sporovima i olakšala registracija poslovnih subjekata, Republika Srpska je uspostavila šest novi trgovačkih sudova, uključujući drugostepeni trgovački sud. U Federaciji BiH još nije uspostavljen sistem trgovačkih sudova.

Materijalni uvjeti jednog broja sudova i tužilaštava širom države su i dalje neadekvatni. Nedostaje sveobuhvatni pristup u poboljšanju sudova i tužilaštava na nivou cijele države. Dva entitetska centra za edukaciju sudija i tužilaca se i dalje suočavaju sa problemima

kadrovskog popunjavanja. Potrebni su dodatni specijalizovani kadrovi. Potrebno je poboljšati međunarodnu saradnju. Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima na nivou države provodi se neujednačeno.

Postignut je mali napredak u oblasti maloljetničke delinkvencije. U toku je revizija Strategije za borbu protiv maloljetničkog prestupništva u BiH. I dalje je neujednačena provedba ove strategije usljed nedostatka resursa. Republika Srpska je usvojila novi zakon kojim su obuhvaćene alternativne sankcije. Otvoren je novi Odjel za maloljetnike u Federalnom ministarstvu pravde.

Provedba Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina ozbiljno kasni te je i dalje minimalna. Nakon kašnjenja od 18 mjeseci objedinjena je baza podataka predmeta, koja sadrži podatke o vrsti, broju i počiniocima slučajeva. Neophodan je sveobuhvatni pristup u provedbi strategije. Procesuiranje ratnih zločina na Sudu BiH je i dalje zadovoljavajuće. U decembru 2009. godine, Visoki predstavnik je donio odluku da produži mandat međunarodnim sudijama i tužiocima koji rade na slučajevima ratnih zločina na Sudu BiH i u Tužilaštvu BiH, nakon što Parlamentarna skupština BiH nije usvojila zakonodavstvo iz ove oblasti. Odlaganje ovih imenovanja imalo je retroaktivno djelovanje na planiranje aktivnosti u Sudu BiH, ali i u Tužilaštvu BiH, te na procesuiranje slučajeva.

Suđenja za ratne zločine na sudovima u kantonima i opštinama sporo napreduju. Napredak je ugrožen nedostatkom kapaciteta u uredima tužioca, neadekvatnim objektima i nedostatkom odgovarajuće zaštite svjedoka i službi za podršku. Bosna i Hercegovina je potpisala bilateralne sporazume sa Hrvatskom, Srbijom i Crnom Gorom o međusobnom izvršenju sudskih odluka u krivičnim stvarima kako bi spriječili lica sa dvojnim državljanstvom da nakon izrečene presude za zločin u jednoj državi, prebjegnu u drugu državu i tako izbjegnu kaznu zatvora (*vidi Poglavlje 2.3 – Regionalna pitanja i međunarodne obaveze*).

Broj procesuiranih slučajeva ratnih zločina koji uključuju i seksualno nasilje i dalje je nizak. Potrebni su stalni naponi koji mogu garantovati uspješne istrage i procesuiranja, kao i adekvatnu zaštitu svjedoka i psihološku podršku žrtvama.

Sveukupno gledano, razvoj nezavisnog i efikasnog pravosuđa u skladu sa evropskim standardima i dalje je u ranoj fazi. Neophodni su značajni naponi kako bi se osigurala provedba Strategije za reformu sektora pravde i Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina, uključujući i osiguranje odgovarajućih finansijskih resursa. Rascjepkan pravni okvir u zemlji i nedostatak jedinstvenog budžeta ograničavaju efikasnost. Broj neriješenih predmeta i politički pritisak na pravosudni sistem i dalje su razlozi za brigu.

Politika borbe protiv korupcije

Bosna i Hercegovina je postigla ograničeni napredak u rješavanju korupcije koja je i dalje uveliko prisutna u javnom i privatnom sektoru, što utiče na pravosuđe, poreznu i carinsku upravu, javne nabavke i privatizaciju. Počela je provedba Strategije borbe protiv

korupcije 2009-2014 i usvojen je Zakon o osnivanju Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije.

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Dodatni protokol uz Krivičnopravnu konvenciju o korupciji Vijeća Euvrope. Država još uvijek nije ispunila zahtjeve za učešće u radnoj grupi o borbi protiv podmićivanja u međunarodnim poslovnim transakcijama, što je preduvjet za pristupanje Konvenciji OECD-a o suzbijanju podmićivanja stranih javnih dužnosnika u međunarodnim poslovnim transakcijama. U pogledu izvještaja Grupe država za borbu protiv korupcije (GRECO), ispunjene su 4 od 16 preporuka. Bosna i Hercegovina je izmijenila i dopunila odredbe Krivičnog zakona u pogledu upravljanja zaplijenjenim sredstvima (*vidi Poglavlje 4.3.2 – Pranje novca*).

Parlament je usvojio Zakon o osnivanju Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije. Zakon je stupio na snagu i omogućava osnivanje nezavisne agencije, čime se ispunjava jedna od preporuka Grupe država za borbu protiv korupcije (GRECO). Imenovan je vršilac dužnosti direktora, do izbora stalnog direktora. Izrađen je prvi nacrt pravilnika Agencije. Pronađen je prostor za Agenciju, ali još nije završeno kadrovsko popunjavanje.

Nije usvojen Kodeks ponašanja za državne službenike na nivou države koji reguliše prevenciju i otkrivanje korupcije. Usvojene su izmjene i dopune Kodeksa ponašanja državnih službenika u Republici Srpskoj kako bi se regulisao prelazak javnih zvaničnika u privatni sektor i spriječio sukob interesa. U Federaciji BiH je izmijenjen i dopunjen Etički kodeks za državne službenike kako bi se uveli prioriteti koji se odnose na rizik od korupcije i etički koncept.

Bosna i Hercegovina ima usvojen Zakon o sukobu interesa. Međutim, neujednačena je provedba zakona u cijeloj državi. U 12 mjeseci do septembra 2010. godine, CIK je utvrdio 2 kršenja državnog zakona o sukobu interesa i 15 povreda federalnog zakona.

Republika Srpska ima Republičku komisiju za utvrđivanje sukoba interesa, koja je ustanovila jedno kršenje.

Dom naroda je usvojio izmjene i dopune Zakona o finansiranju političkih partija kojim bi se povećao prag pojedinačnih donacija. Centralna izborna komisija (CIK) je započela praćenje imovinskih prijava, sukoba interesa i izvještaja o finansiranju političkih stranaka. Propisala je finansijske i administrativne sankcije u 18 slučajeva. Međutim, prijave o imovini koje podnesu političke stranke su i dalje na dobrovoljnoj osnovi. Zakon o javnim nabavkama uglavnom ispunjava osnovne standarde transparentnosti, ali njegove odredbe za prevenciju ili otkrivanje nepravilnosti se ne primjenjuju dosljedno.

Ne postoje efikasne istrage, krivična gonjenja i presude za korupciju na visokom nivou. Korupcija se uglavnom procesuiru u okviru pravila o zloupotrebi obavljanja dužnosti i na nivou entiteta. U fazi istrage je jedan broj slučajeva na visokom nivou u koje su umiješani političari na visokim funkcijama i državni službenici. Jedan slučaj zloupotrebe obavljanja dužnosti na višem nivou rezultirao je oslobađajućom presudom. Sudsko praćenje

slučajeva korupcije je i dalje sporo te iako su posebne istražne mjere dostupne policiji i tužiocima, one se rijetko koriste u slučajevima korupcije. Osoblje koje radi na slučajevima korupcije nije dovoljno obučeno da vodi finansijske istrage. Potrebno je poboljšati saradnju između policije i tužilaca kako bi istraga u slučajevima korupcije bila efikasnija.

Sveobuhvatno gledano, Bosna i Hercegovina se počela baviti korupcijom usvajanjem ažurirane Strategije za borbu protiv korupcije i akcionog plana i imenovanjem vršioca dužnosti direktora koji nadgleda njihovu provedbu, kao i osnivanjem Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije. Poduzete su određene mjere na suzbijanju korupcije (npr. podizanje svijesti, obrazovanje i obuke). Međutim, korupcija je rasprostranjena u velikom broju oblasti, te i dalje predstavlja ozbiljan problem širom javnog i privatnog sektora. Politike i mjere borbe protiv korupcije se ne provode adekvatno. Istrage i procesuiranja slučajeva korupcije su i dalje slaba.

2.2. Ljudska prava i zaštita manjina

Poštivanje međunarodnog zakonodavstva o ljudskim pravima

U pogledu *ratifikacije instrumenata za zaštitu ljudskih prava*, Bosna i Hercegovina je ratifikovala glavne konvencije UN-a i međunarodne konvencije o ljudskim pravima. Tokom izvještajnog perioda Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju UN-a o pravima lica sa invaliditetom. Međutim, provedba konvencija o ljudskim pravima je i dalje neujednačena, što rezultira odgađanjem ispunjavanja obaveza izvještavanja.

Bilo je nekoliko slučajeva neizvršavanja odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine što je dovelo do upućivanja predmeta *Evropskom sudu za ljudska prava (ECtHR)*. Od septembra 2009. do septembra 2010. godine, Evropski sud za ljudska prava je donio 20 presuda u kojima stoji da je Bosna i Hercegovina prekršila Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (ECHR). Od oktobra 2009. godine Evropskom sudu za ljudska prava je podneseno ukupno 673 novih tužbi. Od septembra 2010. godine, na Sudu je bilo oko 1216 neriješenih predmeta od kojih se otprilike 300 odnosilo na staru deviznu štednju u bankama sa sjedištem u Bosni i Hercegovini.

Ostvaren je mali napredak u vezi sa *podsticanjem i provedbom ljudskih prava*. Nije osigurano efikasno praćenje u svim oblastima koje se tiču ljudskih prava. Ustav Bosne i Hercegovine nije izmijenjen i dopunjen kako bi se otklonile neusklađenosti sa ECHR-om, uprkos pravosnažnoj presudi ECtHR-a (*vidi Poglavlje 2.1 – Ustav*).

Nakon ukidanja Doma za ljudska prava i Komisije za ljudska prava⁸, Ustavni sud BiH je

⁸ Dom za ljudska prava je uspostavljen Aneksom 6 Dejtonsko-pariškog mirovnog sporazuma, kao sudsko tijelo koje se bavi žalbama u vezi sa kršenjem temeljnih ljudskih prava i sloboda predviđenih u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Mandat Doma za ljudska prava istekao je 31.12. 2003. godine prije nego što su u njemu riješeni svi slučajevi koji su zaprimljeni (15.191). Kako bi svi ovi predmeti bili riješeni, država i entiteti su se dogovorili da osnuju Komisiju za ljudska prava u okviru Ustavnog suda BiH.

potvrđen kao tijelo na državnom nivou nadležno za preispitivanje ispravne provedbe njihovih preostalih odluka. Ovo je prvi korak kojim se osigurava postojanje nezavisnog tijela odgovornog za praćenje i ocjenjivanje provedbe odluka Doma za ljudska prava i Komisije za ljudska prava u entitetima.

Sveukupno gledano, osnovni elementi međunarodnog zakonodavstva o ljudskim pravima ugrađeni su u pravni sistem Bosne i Hercegovine. Međutim, malo je napretka ostvareno u provedbi zakonodavstva iz oblasti ljudskih prava i provedbi tih instrumenata, te u usklađivanju sa odlukama ECtHR-a. I dalje je neophodna potpuna usklađenost sa ECHR-om.

Građanska i politička prava

U pogledu *mučenja i zlostavljanja*, Odbor Vijeća Evrope za borbu protiv mučenja utvrdio je nekoliko manjkavosti u postupanju sa zatvorenicima i osuđenim kriminalcima. Sporne oblasti uključivale su zlostavljanje, zastrašivanje i slabe zdravstvene usluge, naročito za ugrožene zatvorenike. Bosna i Hercegovina još uvijek nije imenovala predstavnika u Odboru Vijeća Evrope za borbu protiv mučenja. Veoma malo je urađeno na poboljšanju postupaka za provođenje istrage u slučajevima navodnog mučenja i zlostavljanja.

Nedostaju adekvatne zaštitne mjere za lica koja se trebaju deportovati nakon što im se odbije zahtjev za državljanstvo i kojima prijeti ozbiljna opasnost od krivičnog gonjenja, uključujući i mučenja i zlostavljanja po povratku.

Ustav Bosne i Hercegovine i Ustav Federacije zabranjuju smrtnu kaznu. Međutim, Republika Srpska još uvijek nije ukinula odredbu o smrtnoj kazni iz svog Ustava.

Postignut je određeni napredak u *pristupu pravdi* u građanskim i krivičnim suđenjima. Međutim, još uvijek se očekuje usvajanje okvirnog Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, potrebnog za usklađivanje sa ECHR-om. Jednakost pred zakonom je formalno zagarantovana. U praksi pretpostavka nevinosti i jednako postupanje u pravnim postupcima nisu uvijek osigurani. Republika Srpska ima centre za pravnu pomoć na pet lokacija. Federacija nema sveobuhvatni sistem pravne pomoći, ali tri od deset kantona imaju uspostavljene urede. Pri Pravosudnoj komisiji Brčko distrikta takođe radi Ured za pravnu pomoć. Pravnu pomoć u građanskim predmetima i dalje uglavnom na *ad hoc* osnovi pružaju nevladine organizacije koje se finansiraju iz privatnih izvora.

Ostvaren je određen napredak kada je u pitanju *zatvorski sistem*. Otvoreno je novo odjeljenje za maloljetnike u zatvoru u Tuzli, ali nedostaju službe za rehabilitaciju. Republika Srpska je usvojila nekoliko zakona, uključujući i izmjene i dopune Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, Zakon o posebnom režimu izvršenja kazne zatvora i Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. U Federaciji BiH neki od ovih zakona ne postoje. Zbog toga nije usklađen pravni okvir, a krivične sankcije nisu ujednačene u cijeloj zemlji.

Donekle su poboljšani zatvorski uvjeti. U oba entiteta su povećani kapaciteti zatvorskog smještaja novim ili nadograđenim zgradama. Osnovana je udruga socijalnih radnika specijalizovanih u oblasti ljudskih prava, kao i u postupanju sa ugroženim grupama. Otpočela je izgradnja nove psihijatrijske jedinice na Sokocu. Međutim, došlo je do ozbiljnog kašnjenja u izgradnji državnog zatvora visokog stepena sigurnosti koja još nije počela, što utiče na sposobnost zemlje da postupa sa zatvorenicima koji zahtijevaju visok stepen sigurnosti.

Pretrpanost zatvora je i dalje predmet zabrinutosti, a naročito je velika u Federaciji BiH, gdje oko 1000 osuđenih kriminalaca nije počelo služiti svoje zatvorske kazne. Procjene govore da u prosjeku prođe pet godina od konačne presude do stvarnog služenja kazne zatvora, naročito u Federaciji. Ulažu se naponi na povećanju zatvorskih kapaciteta i uvođenju sistema elektronske narukvice za kućni pritvor. Oba entiteta su izmijenila i dopunila svoje zakone o izvršenju krivičnih sankcija u cilju smanjenja pretrpavanja u zatvorima. Proširen je opseg primjene alternativnih sankcija, naročito u Republici Srpskoj, ali se te sankcije još uvijek velikim dijelom ne primjenjuju.

Još uvijek ne postoje odgovarajući uslovi za liječenje, nema odvajanja ugroženih grupa, a inspekcija u zatvorima je nedovoljna. I dalje ozbiljno zabrinjava koordinacija između 15 zatvorskih uprava u zemlji.

Ustav Bosne i Hercegovine predviđa *slobodu izražavanja*, ali bilježi se porast broja novinara i urednika koji su izloženi fizičkom nasilju i zastrašivanju, kao i prijetnjama smrću. Povećan je politički pritisak na medije, a nezavisnost Regulatorne agencije za komunikacije je i dalje narušena. U pojedinim slučajevima javni organi su nastavili odbijati pristup informacijama, čak i nakon što je Ombudsmen dao preporuku da se taj pristup omogući. Broj žalbi o novinskom izvještavanju, te o kršenjima novinarskog kodeksa koje su podnesene Vijeću za štampu je u porastu. Međutim, samoregulatorajuće Vijeće za štampu nije bilo dovoljno aktivno u primjeni profesionalnih standarda.

Provedba Zakona o slobodi pristupa informacijama je i dalje nedovoljna. Novinari koji istražuju slučajeve korupcije izloženi su zastrašivanju (*vidi Poglavlje 4.2.6 – Informacijsko društvo i mediji*).

Sloboda okupljanja i udruživanja predviđena je u državnom ustavu. Međutim, zabilježeni su dodatni slučajevi nasilja i prijetnji koje su upućene zagovornicima zaštite ljudskih prava i organizacijama civilnog društva, uglavnom aktivistima koji istražuju slučajeve u kojima se sumnja na korupciju.

Vlade oba entiteta i Brčko distrikta, kao i mnoge opštine, usvojile su sporazume o saradnji sa *organizacijama civilnog društva*. Na državnom nivou nije uspostavljen ured za saradnju sa nevladinim organizacijama u okviru Vijeća ministara, kao što je predviđeno u Sporazumu o saradnji između civilnog društva i Vijeća ministara. Administrativni kapacitet Sektora za saradnju sa civilnim društvom i razvoj civilnog društva u Ministarstvu pravde je slab. Resursi Odbora za civilno društvo su i dalje

neodgovarajući, a nedovoljna su i sredstva koja se dodjeljuju organizacijama za ljudska prava i organizacijama za životnu sredinu. Razvoj civilnog društva u Bosni i Hercegovini zahtijeva daljnju podršku i više transparentnosti u dodjeljivanju finansijskih sredstava.

Ustavne i pravne garancije za *slobodu vjere* su donekle kompromitovane. Diskriminacija po osnovu vjere se često prepliće sa diskriminacijom po etničkom osnovu. Kao posljedica toga, međuetničkim tenzijama pojačava se vjerska netolerancija. Zabilježeni su brojni slučajevi u kojima su vandalizirani vjerski objekti i u kojima su vjerski službenici ili vjernici bili izloženi nasilju, naročito kada ti vjernici čine vjersku manjinu u pojedinim zajednicama.

Sveobuhvatno gledano, Bosna i Hercegovina nije postigla daljnji napredak u oblasti građanskih i političkih prava. Naponi u sprečavanju mučenja i zlostavljanja nisu zadovoljili evropske standarde. Pristup pravdi i jednakosti pred zakonom nije zagarantovan. Donekle su poboljšani zatvorski uvjeti, ali sveobuhvatna reforma zatvorskog sistema nije otpočela. Postignut je mali napredak u oblastima slobode izražavanja, slobode okupljanja i slobode vjere. Povećan je politički pritisak na medije. Neprestane prijetnje nezavisnosti Regulatorne agencije za komunikacije predstavljaju ozbiljan razlog za zabrinutost. Potrebno je uložiti dodatne napore za podršku razvoju i finansiranju sektora civilnog društva.

Ekonomska i socijalna prava

Malo je napretka postignuto u oblasti *prava žena*. Usvojena je državna Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici 2009.-2011. Zakon o ravnopravnosti polova je izmijenjen i dopunjen u skladu sa preporukama Vijeća Evrope i Odbora UN-a za **Konvenciju** o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). Izmenama i dopunama utvrđena je kvota od 40% zastupljenosti žena u javnoj administraciji, ali to nije primjenjeno u praksi. Državni izvještaj o ukidanju diskriminacije žena predstavljen je nakon konsultacija sa nevladinim organizacijama. Kroz saradnju zavoda za statistiku na nivou entiteta unaprijeđeno je prikupljanje podataka raščlanjenih prema polu. Ipak, usklađivanje entitetskih i kantonalnih zakona sa Zakonom o ravnopravnosti polova teklo je veoma sporo.

Ratni zločini koji obuhvataju seksualno nasilje još uvijek nisu priznati u Krivičnom zakonu u skladu sa međunarodnim standardima. Nasilje nad ženama u porodici i dalje je široko rasprostranjeno i o njemu se nedovoljno izvještava. Bosna i Hercegovina i dalje je primarna zemlja polazišta, ali i tranzita i odredišta kada je u pitanju trgovina ženama i djevojkama. Zastupljenost žena u politici na svim nivoima je donekle povećana, ali je i dalje niska. Manji broj žena nalazi se na višim pozicijama na kojima se donose odluke, dok u ekonomskom životu žene nisu dovoljno zastupljene.

Za potrebe glavnih mehanizama za osiguranje ravnopravnosti polova postoje dovoljna sredstva, ali njima se ne osigurava dovoljan nadzor nad provedbom zakona i akcionih

planova o ravnopravnosti polova. Saradnja između ministarstava i agencija, uključujući i Instituciju ombudsmana i dalje je slaba. Mehanizmi za zaštitu žena žrtava su nedovoljni.

Postignut je mali napredak u oblasti *prava djeteta*. Zaštita djece je unaprijeđena izmjenama i dopunama državnog Krivičnog zakona, kojima su uvedene krivične sankcije za trgovinu i prostituciju djece. U većinu škola u zemlji uveden je zajednički devetogodišnji plan i program, a broj „podijeljenih škola” (dvije škole pod jednim krovom) smanjen je sa 83 na 19. Ipak, u isto vrijeme povećan je broj jednonacionalnih škola, čime se otežava dugoročna integracija. Ponekad dolazi do diskriminacije djece koja su pripadnici nacionalnih manjina. Analizirani su troškovi uvođenja univerzalnog predškolskog obrazovanja u entitetima i kantonima, ali nije obezbijeđen dovoljan broj sredstava za provedbu. Djeca su i dalje izložena nasilju u porodici i trgovini.

Vrlo mali napredak ostvaren je u pogledu poboljšanja uslova *socijalno ugroženih i osoba sa invaliditetom*. Ratifikovana je Konvencija UN-a o pravima lica sa invaliditetom, ali njena provedba nije počela. U Federaciji BiH je usvojen Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom. Ipak, Strategija socijalnog uključivanja nije usvojena. Entiteti su usvojili okvirno zakonodavstvo za reformu svojih sistema socijalne zaštite, zasnovano na potrebama za socijalnim beneficijama, uključujući beneficije za borce. I dalje su prisutne nejednakosti u sistemima socijalne zaštite u entitetima i kantonima. Još uvijek nije uspostavljen savjet za lica sa invaliditetom.

Što se tiče *radnih prava i sindikata*, nije usklađeno zakonodavstvo između dva entiteta niti između kantona. Još uvijek nije osnovano državno ekonomsko i socijalno vijeće. Pojedinačni sindikati koji se nalaze u okviru Konfederacije sindikata (KSBiH) mogu djelovati na zadovoljavajući način. Ipak, KSBiH još uvijek nije registrovan na državnom nivou usljed neslaganja između državnog Ministarstva pravde i sindikata iz Federacije. Zaposleni i dalje imaju poteškoće prilikom ostvarivanja socijalnih beneficija, posebno za vrijeme porodijskog odsustva. Zakonodavni okvir za socijalne beneficije i penzije i dalje je iscjepkan (*vidi poglavlje 4.1.8 – Socijalne politike, zapošljavanje i javno zdravstvo*).

Kada je riječ o *politikama zabrane diskriminacije*, nisu preduzeti koraci na otklanjanju nedostataka Zakona o zabrani diskriminacije, posebno propusta da se u Zakon uključe odrednice vezane za starost i invalidnost, kao i široki obim izuzetaka. Socijalna diskriminacija osoba koje pripadaju lezbijskoj, gej, biseksualnoj i transrodnoj (LGBT) zajednici je i dalje uobičajena. Fizički napadi i uznemiravanje ovih grupa je nastavljeno. Organi vlasti nisu zvanično osudili ovakve postupke. Provedba Zakona o zabrani diskriminacije i dalje je slaba.

U oblasti *imovinskih prava*, riješen je veliki broj predmeta vezanih za povrat imovine. Ipak, rad Komisije za imovinske zahtjeve raseljenih lica i izbjeglica u vezi sa preostalim zahtjevima za povrat imovine je prekinut, nakon što je u decembru 2009. godine istekao mandat sedmorici članova Komisije. Nova Komisija od tri člana imenovana je u junu

2010. Baza podataka o preostalim zahtjevima za povrat nije dostupna, a finansiranje je nedostatno. Registri imovine su u velikoj mjeri nepouzdana. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice nema ovlasti da provodi odluke Komisije.

Sveobuhvatno gledano, malo je napretka postignuto u području ekonomskih i socijalnih prava. Usvojen je Zakon o ravnopravnosti polova, a zajednički školski plan i program za devetogodišnje obrazovanje se primjenjuje u većini škola u zemlji. Ipak, nasilje u porodici i dalje predstavlja ozbiljan problem. Potrebno je poboljšati zaštitu žena protiv svih oblika nasilja. Nisu preduzeti koraci na otklanjanju nedostataka Zakona o zabrani diskriminacije. Potrebno je uložiti veće napore u borbi protiv diskriminacije ugroženih osoba, kao i u pogledu zaštite prava djece. Potrebne su politike socijalnog uključivanja koje djelotvorno promovišu socijalnu koheziju i pomirenje u zemlji. Potrebno je unaprijediti radna prava, ulogu sindikata i mehanizme socijalnog dijaloga.

Poštivanje i zaštita prava manjina i kulturnih prava⁹

Kada je u pitanju poštivanje i zaštita prava manjina i kulturnih prava, zakonski okvir je uveliko na snazi, ali je malo napretka postignuto ka njegovoj provedbi. U pogledu međunarodnih odnosa, operativni su savjeti za nacionalne manjine na nivou države i entiteta. Međutim, oni imaju samo savjetodavnu ulogu u parlamentu i ograničeni uticaj na definisanje politike.

Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima je ratifikovana u septembru. Zastupljenost manjina u medijima je ograničena uprkos odredbama u Zakonu o zaštiti prava lica koja pripadaju nacionalnim manjinama.

Pošto Ustava nije usklađen sa presudom Evropskog suda za ljudska prava, manjine još uvijek nisu zastupljene u Predstavničkom domu niti u tročlanom Predsjedništvu (*Vidi poglavlje 2.1. – Ustav*). Nedostatak odgovarajućih i ažuriranih podataka o manjinama onemogućava reviziju statuta opština u skladu sa Izbornim zakonom.

Nije postignut napredak u imenovanju predstavnika Bosne i Hercegovine u Savjetodavni odbor Vijeća Evrope za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina. Komunikacija i saradnja između različitih nivoa vlasti nije odgovarajuća i nedostaje politička volja za provedbu Zakona o zaštiti prava lica koja pripadaju nacionalnim manjinama.

Određeni napredak je postignut u pogledu *izbjeglica i interno raseljenih lica*. U 2009. godini bilo je 117 000 interno raseljenih lica, uključujući 7 500 onih koji žive u kolektivnim centrima. Revidirana strategija za provedbu Aneksa VII Dejtonsko-pariškog

⁹ Prema Zakonu o zaštiti prava lica koja pripadaju nacionalnim manjinama ima 17 nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini (Albanci, Crnogorci, Česi, Italijani, Jevreji, Mađari, Makedonci, Njemci, Poljaci, Romi, Rumuni, Rusi, Rusini, Slovaci, Slovenci, Turci i Ukrajinci). Tri konstitutivna naroda - Bošnjaci, Hrvati i Srbi ne pripadaju nacionalnim manjinama.

mirovonog sporazuma je usvojena u junu. Ona uključuje plan za materijalnu pomoć i reforme čiji je cilj poboljšanje pristupa pravima. Fond za povratak je dobio finansijska sredstva sa državnog nivoa. Međutim, ne postoje odgovarajuće procedure za dodjelu pomoći, dok je transparentnost u Fondu za povratka i dalje slaba. Problemi sa ekonomskom integracijom, pristup zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti i pravu na penzije i dalje predstavljaju glavne prepreke održivom povratku i integraciji u lokalne zajednice. Posebno osjetljivo pitanje je zapošljavanje povratnika pripadnika nacionalnih manjina. Ti povratnici se i dalje suočavaju sa diskriminacijom prilikom zapošljavanja.

Kada su u pitanju mine preostale od rata, određena područja još uvijek nisu očišćena. Za 12 mjeseci do septembra 2010. godine poginulo je 9 ljudi dok je 17 povrijeđeno u 16 nesreća. Postignut je određeni napredak u provedbi Strategije protivminskog djelovanja Bosne i Hercegovine (2009 – 2019). Međutim, Zakon o protivminskom djelovanju u BiH još uvijek nije usvojen. Nedostatak finansija usporio je sprovođenje strategije te je upitno da li će cilj da BiH bude očišćena od mina do 2019. biti ispoštovan.

Određeni napredak je zabilježen kada je u pitanju zaštita *Romske manjine*. Poboljšano je sprovođenje akcionih planova za Rome koji se tiču zdravstva, zapošljavanja i stanovanja. Država je dodijelila dodatnih €1.5 miliona za obnovu kuća, za male projekte koji bi donosili prihode, kao i za zapošljavanje i imunizaciju djece Roma. Romi su identifikovani kao prioritetna grupa na koju će biti usmjerena Strategija socijane uključenosti BiH za 2008-13, koja još nije usvojena. Savjet ministara je usvojio revidirani akcioni plan iz 2004. godine o obrazovnim potrebama Roma i drugih manjina, ali nedostaju finansijski resursi za njegovu provedbu. Potrebni su dodatni naponi za upise u knjige rođenih, kao i osiguranje besplatne pravne pomoći za registrovanje stanovništva. Udio romske djece koja su upisana u osnovnu školu različit je od opštine do opštine. Nije poboljšana efikasnost mjera kojima bi se riješila pitanja Roma. Romi su idalje ranjiva manjina.

Administrativni kapaciteti Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice za upravljanje provedbom Strategije Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma i dalje su slabi. Koordinacioni odbor za praćenje provedbe akcionih planova za Rome na državnom nivou nije povezan sa tijelima na nižim niovima vlasti (entitieti, kantoni, opštine). Međuinstitucionalna saradnja i dalje nije dovoljna.

Sveobuhvatno gledano, postignut je određeni napredak u području prava manjina, kulturnih prava i zaštite manjina. Usvojena je Revidirana strategija za sprovođenje Aneksa VII koja uključuje planove za materijalnu pomoć izbjeglicama i interno raseljenim licima. Međutim, poteškoće sa kojima se suočavaju izbjeglice, posebno u pronalaženju zaposlenja i pristupu zdravstvenoj zaštiti, socijalnoj zaštiti i pravu na penziju i dalje zabrinjavaju. Slabo je sprovođenje zakonodavstva koje garantuje zaštitu prava manjina. Napredak je postignut u sprovođenju akcionih planova za Rome, s tim što se nije dovoljno pažnje posvetilo poboljšanju koordinacije i uspostavljanju mehanizama za praćenje istih. Romi se i dalje suočavaju sa veoma teškim životnim uslovima i diskriminacijom.

2.3. Regionalna pitanja i međunarodne obaveze

Provođenje *Dejtonsko-pariškog mirovnog sporazuma* je nastavljeno, ali je i dalje učestala nacionalistička retorika političkih lidera kojom se sporazum i ustavni poredak dovode u pitanje (*vidjeti Poglavlje 2.1 Ustav*). Za vrijeme predizbornog perioda političari iz Republike Srpske učestalo su osporavali teritorijalni integritet države. Nadalje, politički lideri Republike Srpske su nastavili da daju izjave u kojima negiraju ozbiljnost masakara nad civilnim stanovništvom za vrijeme rata.

Saradnja sa *Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ)*, kao prioritet Evropskog partnerstva, je i dalje zadovoljavajuća. Saradnja između MKSJ i vlasti na državnom i entitetskom nivou je odgovarajuća na operativnom nivou, a pristup svjedocima i arhivima je i dalje dobar. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je produžilo privremene mjere u vezi sa zamrzavanjem finansijskih i ekonomskih sredstava osoba koje je MKSJ osumnjičio za ratne zločine do oktobra 2011. godine. Međutim, potrebni su neprekidni naponi za pronalaženje preostalih bjegunaca. Ratko Mladić i Goran Hadžić i dalje su na slobodi. Radovan Stanković je pobjegao iz zatvora 2007. godine i dalje je na slobodi. U martu 2010. Sud BiH je, nepravosnažno, osudio njegovog brata na dvije godine zatvora, jer mu je pomogao u bijegu.

Nastavljeno je sa *procesuiranjem predmeta ratnih zločina pred domaćim sudovima*. Riješeni su svi predmeti, izuzev jednog, koji su preneseni iz MKSJ-a na Posebno odjeljenje za ratne zločine Suda BiH¹⁰.

Tužiocima u Bosni i Hercegovini su također podigli značajan broj drugih optužnica i suđenja za ratne zločine. U septembru 2010. u toku je bilo 87 suđenja za ratne zločine, od čega je 50 slučajeva bilo na državnom nivou, 20 u Federaciji, 13 u Republici Srpskoj i 4 u Brčko Distriktu.

I pored toga, procjenjuje se da je ukupan broj neprocesuiranih slučajeva i dalje veliki (preko 10,000). Malo je učinjeno na sprovođenju Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina iz 2008. godine za smanjenje broja neriješenih slučajeva, a nedovoljni su i mehanizmi zaštite svjedoka. Potrebno je poduzeti daljnje korake ka jačanju kapaciteta za rješavanje slučajeva ratnih zločina, naročito kroz poboljšanje funkcionisanja kantonalnih i okružnih sudova i obezbijedivanje odgovarajućih finansijskih resursa. Regionalna saradnja i obezbijedivanje odgovarajuće zaštite žrtavama i svjedocima je ključno u ovoj oblasti.

Poboljšana je saradnja između sudova i tužilaca Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije. Potpisani su bilateralni sporazumi o uzajamnom izvršenju presuda u krivičnim predmetima i izvršenje sudskih presuda. To je pozitivan napredak. Međutim, i dalje postoje značajne pravne prepreke za ekstradiciju u Zakonu o krivičnom postupku.

¹⁰ Slučajevi prebačeni iz MKSJ radi procesuiranja pred domaćim sudovima

Bosna i Hercegovina i dalje ima bilateralni sporazum iz 2003. godine o imunitetu sa Sjedinjenim Američkim Državama, kojim se daje izuzeće od jurisdikcije *Međunarodnog krivičnog suda*. To nije u skladu sa Zajedničkim stavom EU o integritetu Rimskog statuta, kao ni sa vodećim principima EU o bilateralnim sporazumima o imunitetu. Bosna i Hercegovina treba da postigne usklađenost sa stavom EU.

Bosna i Hercegovina je i dalje pod postupkom nadzora Parlamentarne skupštine *Vijeća Evrope* kojim se provjeravaju njene obaveze i opredijeljenosti vezane za članstvo u Vijeću Evrope. Bosna i Hercegovina nije ostvarila nikakav napredak u vezi sa imenovanjem članova u više nadzornih mehanizama i savjetodavnih tijela Vijeća Evrope. Provođenje zahtjeva koji proizilaze iz konvencija Vijeća Evrope je i dalje nedovoljno.

Bosna i Hercegovina je postala nestalna članica Vijeća sigurnosti UN-a u januaru 2010. godine na vremensko razdoblje od dvije godine.

Proces Sarajevske deklaracije je dobio snažan poticaj nakon sastanka ministara održanog u Beogradu u martu 2010. godine. Sarajevski proces je prvobitno pokrenut kroz Sarajevsku deklaraciju od 31. januara 2005. godine. Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Crna Gora i Srbija saraduju u okviru tog procesa na pronalaženju rješenja osobe koje su izbjegle ili su raseljene usljed oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji od 1991-1995. Sastanak ministara u martu 2010. godine je okupio sve zemlje, koje su se dogovorile da zajednički rade na razjašnjenju statistike o izbjeglicama. Također su se obavezali da rade na pronalasku rješenja za veliki broj otvorenih pitanja do kraja 2010. godine. Međutim, postoji veliki broj teških pitanja, posebno kada se radi o stanarskim pravima, koja još uvijek zahtijevaju uzajamno prihvatljiva rješenja. U junu 2010., bilo je 6,941 registriranih izbjeglica iz Hrvatske u Bosni i Hercegovini, od toga velika većina u Republici Srpskoj i oko 1,300 izbjeglica sa Kosova.¹¹

Kada se radi o nestalim osobama, u avgustu 2010. godine bilo je 14,631 osoba nestalih u sukobima u regionu. Od toga, 10,402 slučajeva vezano je za sukob u Bosni i Hercegovini, 2,392 za sukob u Hrvatskoj i 1,837 za sukob na Kosovu na osnovu podataka Međunarodnog komiteta crvenog krsta (MKCK). Za vrijeme izvještajnog perioda, gotovo 900 slučajeva nestalih osoba je riješeno u Bosni i Hercegovini, od kojih je većina vezana za Srebrenicu. Postupak rješavanja ovih slučajeva je bio opstruiran nedostatkom saradnje između vlasti Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Približno 3,000 ljudskih ostataka su još uvijek neidentifikovani, a zabrinjavajući je mali broj ekshumiranih i identificiranih srpskih žrtava. Rad na rješavanju preostalih slučajeva u razumnom vremenskom okviru je ključan za proces pomirenja.

Poboljšano je provođenje zakona o nestalim osobama, ali baza podataka o nestalim osobama i Fond za pomoć porodicama još uvijek nisu uspostavljeni. Institut za nestale osobe BiH i dalje izvještava o nestalim osobama u sukobu od 1992.-1995. Kao suosnivač Instituta za nestale osobe, Vijeće ministara je osiguralo dovoljno sredstava za rad Instituta. Međutim, vlasti Republike Srpske potpomažu entitetsko tijelo koje ima slične nadležnosti kao i Institut za nestale osobe BiH, te i dalje kritikuju rad Instituta.

¹¹ U skladu sa Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN 1244/1999.

Politizacija ovog pitanja je ometala rad Instituta.

Regionalna saradnja i dobrosusjedski odnosi čine suštinski dio procesa približavanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji. Bosna i Hercegovina je i dalje aktivno učestvuje u regionalnim inicijativama, uključujući i Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (SEECF), Regionalno vijeće za saradnju (RCC), Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA), Sporazum o energetske zajednici i Evropski sporazum o zajedničkom vazдушnom prostoru. Država je domaćin Sekretarijata RCC-a, koji je organizovao mnogo regionalnih aktivnosti. Međutim, nastavljaju se poteškoće za dobijanje viza za one koji posjeduju Kosovske pasoše radi prisustvovanja regionalnim sastancima. Vijeće ministara je donijelo odluku kojom se olakšalo učestvovanje vlasnika Kosovskih pasoša u sastancima RCC. Za učesnike u drugim dešavanjima vezanim za regionalnu saradnju, postupak dobijanja viza i dalje je komplikovan.

Bosna i Hercegovina primjenjuje Sporazum o slobodnoj trgovini u srednjoj Evropi (CEFTA). Zakon o zaštiti domaćih poljoprivrednih i drugih proizvoda vezanih za poljoprivredu, koji je ponovo uveo carine, što je u suprotnosti sa CEFTA-om i Privremenim sporazumom, je ukinut na osnovu presude Ustavnog suda. Bosna i Hercegovina i dalje zaostaje u ispunjavanju svojih obaveza iz Ugovora o energetske zajednici. Bosna i Hercegovina je učestvovala u sastanku na visokom nivou Evropska unija – Zapadni Balkan, održanom u Sarajevu 2. juna 2010.

U maju 2010. godine Bosna i Hercegovina je bila domaćin samitu o Igmanskoj inicijativi o regionalnom pomirenju, na kojem su učestvovali predsjedavajući Predsjedništva Bosne i Hercegovine i predsjednici Hrvatske, Srbije i Crne Gore. Ove godine je obilježena desetogodišnjica ove inicijative, koja obuhvata više od 140 nevladinih organizacija iz regiona i ima za cilj promociju i poboljšanje lokalne i regionalne saradnje.

Bilateralni odnosi sa drugim zemljama iz procesa proširenja se i dalje razvijaju. Poboljšana je sudska saradnja u krivičnim stvarima između Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije. Bosna i Hercegovina je potpisala sporazum sa Hrvatskom i Srbijom u februaru i sa Crnom Gorom u julu o međusobnom izvršavanju sudskih presuda u krivičnim stvarima. U skladu sa novim sporazumom, osoba osuđena za krivično djelo u jednoj državi koja pobjegne u susjednu državu, može biti pozvana da odsluži kaznu u državi u koju je pobjegla. Dobar napredak je ostvaren u prekograničnoj saradnji u borbi protiv organizovanog kriminala, trgovine ljudima i krijumčarenja, ali mali napredak je postignut u rješavanju otvorenih pitanja, uključujući pitanje granica i doprinose pomirenju, što je prioritet Evropskog partnerstva. Svi šefovi država susjednih zemalja prisustvovali su 15-toj godišnjici komemoracije u Srebrenici.

Odnosi sa *Albanijom* su se razvili. Nekoliko bilateralnih sporazuma o borbi protiv kriminala, naročito kada se radi o terorizmu, ilegalnoj trgovini drogom i organizovanom kriminalu, je stupilo na snagu. Nekoliko sporazuma je ratifikovano u oblastima kao što su readmisija, investiranje, međunarodni prevoz putnika i tereta i vizne olakšice. Albanija je otvorila ambasadu u Sarajevu.

Odnosi sa *Hrvatskom* su intenzivirani. Hrvatski predsjednik je posjetio Bosnu i Hercegovinu tri puta u periodu između februara i juna. Posjetio je mjesta ratnih zločina odajući počast žrtvama iz sve tri etničke grupe. Zajednički sastanak Vijeća ministara BiH i Vlade Hrvatske je održan u junu. U septembru je potpisan bilateralni sporazum o policijskoj saradnji. Postignut je određeni napredak po pitanju granica na sastanku Međudržavne komisije za granice, koji je prvi put nakon nekoliko godina održan u julu. Nikakav napredak nije ostvaren po pitanju označavanja granica, te pitanja u vezi sa nekim kopnenim i riječnim dijelovima ostaju nerješena. Pitanja u vezi sa korištenjem luke Ploče i planovi Hrvatske za izgradnju mosta, koji će povezivati poluostrvo Pelješac sa hrvatskim kopnom, su odložena. Druga nerješena pitanja se odnose na imovinu i povratak izbjeglica, te činjenicu da Bosna i Hercegovina nije ratificirala sporazum o dvojnog državljanstvu.

Odnosi sa *Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom* su i dalje dobri. Ratificirani su novi sporazum o readmisiji i sporazum o saradnji u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma. Sporazum o saradnji u oblasti zdravstva je potpisan, ali još nije ratificiran. Parlament je usvojio deklaraciju o genocidu u Srebrenici.

Odnosi sa *Crnom Gorom* su dodatno intenzivirani. Ratificirani su sporazumi o obrazovanju, kulturi i readmisiji. Nekoliko drugih sporazuma je potpisano ali još nije ratificirano, u oblastima nauke i tehnologije, zajedničkih graničnih patrola, prekograničnog saobraćaja i graničnih prelaza, međunarodnog prevoza putnika i tereta i pravne pomoći u građanskim i krivičnim stvarima. Međuparlamentarna saradnja je podignuta na veći nivo sa posebnim naglaskom na evropske integracije. Komisija za međudržavnu graničnu saradnju se sastala nekoliko puta po pitanju razgraničenja sa Crnom Gorom. Međutim, konačni sporazum o razgraničenju još uvijek nije postignut.

Odnosi sa *Srbijom* su se u cjelini poboljšali. Parlament Srbije je usvojio deklaraciju o Srebrenici, što je pozdravljeno kao značajan korak ka pomirenju. Predsjednik Srbije je prisustvovao obilježavanju petnaestogodišnjice genocida u Srebrenici. Predstavnik Doma naroda Bosne i Hercegovine se susreo sa predsjednikom Srbije u Beogradu u junu. Srbija je dala agremen ambasadoru Bosne i Hercegovine u Srbiji, nakon odlaganja od tri godine. U septembru je potpisan bilateralni sporazum o policijskoj saradnji na područjima organiziranog kriminala i terorizma. Ratifikovana su dva protokola u vezi sa jačanjem saradnje u integriranom upravljanju granicama. Potpisan je sporazum o kulturi i sportu. Nakon prekida od pet godina, Međudržavno vijeće za saradnju se sastalo po pitanju granice između dvije države. Sporazum o ekonomskoj saradnji između Bosne i Hercegovine i Srbije je stupio na snagu u aprilu. Republika Srpska i dalje usko saraduje sa Srbijom na osnovu Sporazuma o specijalnim i paralelnim vezama i s njim povezanim Protokolom o saradnji.

Ne postoje zvanični odnosi sa *Kosovom*¹² budući da Bosna i Hercegovina nije priznala Kosovo kao nezavisnu državu. BiH ne priznaje Kosovske pasoše i postignut je mali napredak u uspostavi postupaka za dobijanje viza za građane Kosova sličnih onima koje izdaju države članice EU koje nisu priznale Kosovo. Bosna i Hercegovina ne priznaje

¹² U skladu sa Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN 1244/1999.

carinske pečate Kosova.

Odnosi sa *Turskom* su se intenzivirali kroz trilateralne sastanke, koji su se odvijali 2009. i 2010. godine između Turske, Srbije i Bosne i Hercegovine, kao i između Turske, Hrvatske i Bosne i Hercegovine. U aprilu 2010. godine šefovi država Srbije i Turske i predsjedavajući Predsjedništva Bosne i Hercegovine potpisali su u Istanbulu Deklaraciju kojom se iznova potvrđuje teritorijalni integritet, suverenitet i pravni identitet Bosne i Hercegovine. U septembru je predsjednik Turske došao u državnu posjetu Bosni i Hercegovini. Postpisan je Sporazum o saradnji u području nauke i tehnologije između Turske i Bosne i Hercegovine.

Sveobuhvatno gledano, saradnja Bosne i Hercegovine sa MKSJ-om je ostala dobra, ali treba ojačati kapacitete za rješavanje predmeta ratnih zločina. Zemlja i dalje aktivno učestvuje u regionalnoj saradnji. Preovlađuju dobrosusjedski odnosi, ali je napredak bio ograničen u rješavanju preostalih pitanja, posebno u vezi sa graničnim sporovima, imovinskim pitanjima i uklanjanju pravnih prepreka u ekstradiciji sa susjednim zemljama.

3. EKONOMSKI KRITERIJI

U razmatranju ekonomskog razvoja u Bosni i Hercegovini, pristup Komisije zasniva se na zaključcima Evropskog vijeća u Kopenhagenu u junu 1993. godine, u kojima se navodi da članstvo u Uniji zahtijeva postojanje funkcionalne tržišne ekonomije i sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama u Uniji.

3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Bitni elementi ekonomske politike

U januaru 2010. godine, vlasti su dostavile svoj četvrti Ekonomski i fiskalni program za period 2010.-12. godine. Predstavljeni makroekonomski okvir je realniji nego prošlogodišnji, ali je ipak optimističan. Program je i dalje iscjepkan i ne daje sliku koherentnog sastavljanja ekonomskih i fiskalnih politika. On nije u potpunosti uključen u budžetske postupke, a njegovi ciljevi nisu adekvatno brojčano izraženi i za njih ne postoje konkretne mjere u području politika. Provedba fiskalnog prilagođavanja i mjera strukturne reforme dogovorenih sa Međunarodnim monetarnim fondom u Stand-by aranžmanu za period 2009.-12. je uglavnom zadovoljavajuća. Zaključci i prve i druge revizije programa su odloženi zbog spore provedbe strukturalnih mjerila, posebno u Federaciji Bosne i Hercegovine. U aprilu 2010. Svjetska banka je državi odobrila Kredit za razvojne politike koji je, između ostalog, povezan sa pretvaranjem postojećeg sistema socijalnih beneficija, zasnovanog prvenstveno na pravima, u sistem koji će sve više biti zasnovan na potrebama. Fiskalno vijeće nije usvojilo globalni fiskalni okvir za period 2011.-13. unutar rokova propisanih zakonom, što odražava nedostatak konsenzusa između entiteta i države o ekonomskoj i fiskalnoj politici. Mehanizmi fiskalnog nadzora

zasnovani na fiskalnim pravilima, prioritetu Evropskog partnerstva, se ne primjenjuju dobro. Fiskalno vijeće se nije sastalo već nekoliko mjeseci. Nije ostvaren napredak u razvoju mehanizama fiskalnog nadzora zasnovanih na fiskalnim pravilima, prioritetu Evropskog partnerstva. Kvalitet javne potrošnje je i dalje slab. *Sveukupno gledano*, opredijeljenost za strukturne reforme i čvrste javne finansije i dalje nije ujednačena u cijeloj državi. Neke mjere fiskalne i strukturalne reforme su nedavno provedene pod pritiskom budžetskog debalansa i međunarodnih programa podrške.

Makroekonomska stabilnost

U 2009. godini zemlja je bila u recesiji, sa padom realnog BDP-a za 2,9% nakon povećanja od 5,7% u 2008. godini. Ekonomska kriza je uglavnom uzrokovana padom domaće privatne potrošnje, padom investicija i smanjenjem vanjske potražnje. Trgovina je drastično usporena, građevinske aktivnosti i industrijska proizvodnja su se u 2009. godini smanjile a nezaposlenost se povećala. Dohodak po glavi stanovnika, mjereno po standardima kupovne moći, u 2009. godini je bio 30% prosjeka EU-27, nepromijenjen od prethodne godine. Pošto u godinama prije krize nije stvoreno dovoljno fiskalnog prostora i pošto su visoki troškovi preovladavali, javne finansije su padom prihoda u 2009. godini, uzrokovanim ekonomskom recesijom, jako opterećene, tako da su vlasti BiH morale tražiti vanjsku podršku od međunarodne zajednice. Mjere fiskalnog prilagođavanja dogovorene sa MMF-om i Svjetskom bankom za budžete za 2009. i 2010. godinu doprinijele su konsolidaciji javnih finansija, dok su određene važne strukturalne reforme uznapredovale. U 2010. godini se mogu zabilježiti određeni znakovi ekonomskog oporavka, pošto je obim industrijske proizvodnje u prvih osam mjeseci porastao za 1,1% godišnje, a obim izvoza za 28,8%. *Sveukupno gledano*, raspoloživi pokazatelji ukazuju na blagi oporavak u 2010. godini nakon recesije u 2009.

Deficit tekućeg računa je pao sa 14,4% BDP-a u 2008. na 6,8% u 2009. godini, uglavnom pod uticajem značajnog poboljšanja trgovinskog bilansa zbog smanjenja domaće potražnje, koje je bilo brže od smanjenja vanjske potražnje. Dakle, trgovinski deficit je pao za 29%, smanjujući se sa 38,2% BDP-a u 2008. na 27,8% u 2009. godini (samo za robe). Zabilježen je godišnji pad izvoza od 17,6%, dok je pad uvoza bio još veći i iznosio 24,2%. Došlo je i do pada viškova u ostalim komponentama tekućeg računa. Doznake su smanjene za oko 20%, ali transakcije još uvijek u velikom dijelu nadomještaju trgovinu u tekućem računu. Deficit tekućeg računa je uglavnom finansiran iz novih kredita iz inostranstva i u manjoj mjeri iz direktnih stranih investicija.

Poboljšanje trgovinskog bilansa se nastavilo u 2010. godini a deficit je zabilježio godišnji pad od 10% (januar-avgust). Za razliku od 2009. godine, na ovaj razvoj je uticao izvoz koji je skočio za 28,8% g/g, dok je uvoz zabilježio skromni rast od 7,7%. Međutim, trend poboljšanja trgovinskog bilansa je u posljednjih nekoliko mjeseci preokrenut, jer se trgovinski jaz ponovo proširio, po prvi put za 20 mjeseci. Poljoprivreda i proizvodnja su glavni sektori koji su bilježili rast izvoza. Kao rezultat toga, deficit tekućeg računa je u prvoj polovini 2010. godine imao godišnji pad od 37,3%. Vanjski javni dug Bosne i Hercegovine je u 2009. godini povećan za 22,6%, uglavnom zbog isplata u kontekstu programa MMF-a i aktiviranja opcijskog duga Londonskom klubu u decembru 2009.

godine. U postotku BDP-a on je porastao sa 17,2% na 21,8%. U prvoj polovini 2010. godine vanjski javni dug je porastao za dodatnih 13%. Na međunarodne javne kreditore otpada 88% vanjskog duga države. Grupa Svjetske banke je i dalje najveći kreditor. Službene devizne rezerve su od posljednjeg kvartala 2009. godine ostale relativno stabilne, pokrivajući izvoz za oko šest mjeseci. *Sveukupno gledano*, nastavljeno je prilagođavanje vanjskog debalansa, obilježeno značajnim smanjenjem deficita tekućeg računa prema održivijem nivou.

Prosječna stopa nezaposlenosti je u 2009. godini bila veoma visoka i iznosila 24,1%. Prema Istraživanju radne snage koje se provodi jednom godišnje u maju, nezaposlenost se u 2010. godini značajno povećala na 27,2% sa 24,1% u 2009. godini. Mjerena prema nacionalnom registru, stopa je u julu 2010. iznosila 43,2%. Bila je posebno visoka među mladima (48,7% za mlade uzrasta između 15 i 24 godine). Sektor na koji je porast nezaposlenosti najviše uticao u 2010. godini je prerađivačka industrija. Sa druge strane, najveći porast zaposlenosti je zabilježen u finansijskom posredovanju i transportu. Radnici su uglavnom otpušteni u privatnom sektoru, dok je broj zaposlenih u javnoj upravi u 2010. godini povećan za 1,6% godišnje (januar-juli). Nakon veoma visokih povećanja plata u prethodnih nekoliko godina, nominalne bruto plate su u 2009. godini još uvijek rasle za 3,4%, ali su se onda u 2010. godini (do jula) smanjile za 0,5%. Nedovoljna strukturalna fleksibilnost, izražena kroz faktore kao što su visoke stope socijalnih doprinosa i niska pokretljivost radne snage, i dalje ometa otvaranje radnih mjesta i učešće na tržištu rada. Visoke i loše usmjerene socijalne transakcije umanjuju spremnost na rad, dodatno naglašavajući potrebu za reformom u sistemu socijalnih beneficija. *Sveukupno gledano*, tržište rada je i dalje rascjepkano, a uslovi su strogi.

Godišnja inflacija je u 2009. godini bila negativna i dosegla -0,4%, dok je 2008. godine iznosila 7,4%. Međutim, ovaj pritisak nadole je početkom 2010. godine obrnut. Godišnja inflacija je u avgustu narasla na 1,7%, što je dovelo prosječnu stopu inflacije za period od 12 mjeseci na skromnih 1%. Na inflaciju u 2010. godini utiče porast akciza na duhan i alkohol, kao i troškova prevoza i komunikacija zbog promjena u međunarodnim cijenama. Monetarna politika Centralne banke nastavlja se u okviru aranžmana Valutnog odbora, kojim je valuta BiH vezana za euro. Postavke monetarne politike su nepromijenjene od maja 2009. nakon što su minimalne obavezne rezerve smanjene više puta od oktobra 2008. kako bi se povećala likvidnost bankarskog sektora u vrijeme finansijskih kolebanja. Monetarni agregat M2 je u avgustu povećan za 9,5% g/g. *Sveukupno gledano*, Valutni odbor i dalje dobro funkcioniše i očuvana je monetarna i finansijska stabilnost, dok inflacija lagano raste.

Fiskalni položaj Bosne i Hercegovine se u 2009. godini značajno pogoršao. Udio opšteg vladinog sektora u BDP-u je i dalje visok i prihodi u 2009. godini su činili 43,1% BDP-a, a rashodi (uključujući neto kredite) 47,6%, čime je u 2009. godini stvoren budžetski deficit od 4,4% BDP-a (2,2% u 2008. godini). Nakon sporazuma o Stand-by aranžmanu sa MMF-om početkom godine, Federacija je u 2009. godini izvršila tri revizije budžeta a Republika Srpska dvije. U budžetima za 2010. godinu i dalje dominira potreba za fiskalnom konsolidacijom, uglavnom kroz smanjenje tekućih rashoda. Planirane su značajne uštede u platama u javnom sektoru i u transakcijama zbog ukidanja posebnih

beneficija za nezaposlene demobilizirane vojnike, provedbe revizije ispunjavanja uslova za dobijanje civilnih i ratnih beneficija, te stroge kontrole nad penzijama pod povoljnim uslovima. Plate na državnom nivou su u 2010. godini zamrznute. Nakon početnih zastoja, Federacija je preko ljeta ostvarila napredak u reformskoj agendi: Parlament je krajem jula usvojio novi zakon o platama za državne službenike, koji je racionalizovao izdatke za plate između ostalog unoseći konsolidacijom veliki broj dodataka u platne osnovice. Vlada je odobrila strategiju reforme penzija, ali je ona kasnije povučena iz parlamentarne procedure. Revizija ispunjavanja uslova za primanje povlašćenih penzija i ratnih invalidnina počele su u julu, iako sporo. Federacija je takođe u septembru 2010. izvršila rebalans svog budžeta, kako bi ispunila uslove MMF-a i opravdala povećane prihode. U Republici Srpskoj su plate u javnoj upravi smanjene za 10% (15% za zaposlene sa najvećim platama). U Republici Srpskoj je provedena i revizija ispunjavanja uslova za socijalne transakcije, čime je smanjen broj primalaca.

U prvoj polovini 2010. godine defeciti su ostali ispod nivoa prema kojem je usmjeren program MMF-a, uglavnom zbog poboljšanog prikupljanja prihoda (godišnje povećanje od 2,9%). Što se tiče sredstava od indirektnog oporezivanja, ovo povećanje je nastalo uglavnom zbog rasta prihoda od akciza i cestarina, koje su povećane u kontekstu programa MMF-a. Stopa prikupljanja je ipak bila niža nego u periodu prije krize (u prvoj polovini 2008. godine), posebno za PDV, za koji nije bilo promjena u politici oporezivanja. Što se tiče direktnih poreza, najveće povećanje je registrovano u porezu na profit preduzeća. U rashodima je u prvoj polovini 2010. godine zabilježeno godišnje povećanje od 3,1%.

Tekuća potrošnja je dominantna u budžetu, u kojem plate čine 29% ukupnih izdataka, a socijalne beneficije 38%, što je relativno gledano malo niže nego u 2009. godini.

Dok su smanjenja plata dovela do smanjenja nominalnih izdataka za plate za 2,2%, socijalne beneficije su još uvijek rasle za 2%. Još uvijek se čeka na dogovor o trajnoj formuli za raspodjelu prihoda od indirektnog oporezivanja na državu, entitete i Brčko distrikt. Fiskalno vijeće nije unutar rokova propisanih zakonom usvojilo globalni fiskalni okvir za period 2011.-13. *Sveukupno gledano*, budžeti još uvijek nisu samoodrživi i zavise od međunarodne podrške, posebno u Federaciji, iako se stanje javnih finansija popravlja. Brzina provedbe fiskalnog prilagođavanja i mjera strukturne reforme dogovorenih u kontekstu intervencije međunarodne zajednice je nejednaka.

U 2009. godini je dug opšteg vladinog sektora, domaći i strani, iznosio otprilike 35% BDP-a, u odnosu na 28% u 2008. godini. Ukupni iznos unutrašnjeg javnog duga se još uvijek provjerava u odnosu na staru deviznu štednju i ratna potraživanja. Bez obzira na to, on je u 2009. godini procijenjen na oko 13% BDP-a (u odnosu na 11% u 2008. godini). Unutrašnjim javnim dugom upravljaju i otplaćuju ga entiteti (Federacija 50,7%, Republika Srpska 47,1%, Brčko distrikt 2,2%). I Republika Srpska i Federacija su u 2009. i 2010. godini nastavile izdavati obveznice kako bi pokrile dug. Vlada Federacije je izvršila izmjene i dopune zakona o dugu, kako bi omogućila lokalnim vlastima da izdaju opštinske obveznice, kao što se to već radi u Republici Srpskoj. *Sveukupno gledano*, iako je omjer dug-BDP još uvijek relativno umjeren, njegov trend rasta u posljednje vrijeme treba pažljivo nadzirati.

Oštra ekonomska kriza u 2009. godini je otkrila ranjivost modela rasta BiH, koji se oslanja na potrošnju finansiranu izvana, čime se stvara veliki vanjski debalans. Proizvodni kapaciteti i konkurentnost ekonomije su i dalje niski, budući da domaći izvori rasta nisu iskorišteni na odgovarajući način, a domaća štednja je premala. Aranžman Valutnog odbora uživa visok nivo povjerenja, dok su odluke o fiskalnoj politici i dalje neispravne, posebno u Federaciji, što narušava njihovu pouzdanost i predvidljivost, uprkos prilagođavanjima i reformama koje se provode uz međunarodne programe podrške. *Sveukupno gledano*, održivost makroekonomskih politika je bila slaba zbog strukturnih slabosti javnih finansija, iako su se vanjski debalansi popravili a finansijska i monetarna stabilnost je očuvana.

Međusobno djelovanje tržišnih snaga

Procjenjuje se da je udio privatnog sektora u BDP-u u 2009. godini ostao stabilan na oko 60%. Do maja 2010. u Republici Srpskoj je prodano oko 69% početne mase kapitala u državnom vlasništvu predviđenog za privatizaciju, što je praktično nepromijenjeno od prošle godine. Nakon niza neuspjelih privatizacija, Agencija za privatizaciju Federacije je izradila revidirani plan aktivnosti za 2009.-10., uključujući i privatizaciju kompletnog javnog udjela u osam preduzeća. Međutim, glavna javna preduzeća u Federaciji, uključujući dva telekom operatera, nisu obuhvaćena time. Napredak po tom planu je veoma spor i više aukcija je propalo, jer nisu privukle zainteresovane strane. Privatizacija udjela od 88% u aluminijskog kombinata Aluminij d.d. Mostar, jednog od najvećih preduzeća u državi i ključnog izvora prihoda od izvoza, koja je bila blokirana više od dvije godine, proglašena je propalom. Vrijednost državnog kapitala u javnim preduzećima u Federaciji je u zadnjih nekoliko godina smanjena, jer su mnoga od njih neefikasno vođena, bilježila gubitke i bila zadužena prema entitetskom budžetu, što takođe ograničava mogućnosti za njihovu uspješnu privatizaciju. Većina cijena je liberalizovana, iako još uvijek postoji stanovit broj administrativno određenih cijena. *Sveukupno gledano*, već drugu godinu uzastopno nije bilo napretka u procesu privatizacije.

Ulazak i izlazak sa tržišta

U toku 2009. godine postupak sudske registracije preduzeća, koja se registruju po prvi put, skraćen je sa 5-45 dana na 5-20 dana. Na web stranicama nekih sudova je stavljen na raspolaganje elektronski prijavni obrazac za registraciju preduzeća. Međutim, preduzeća se još uvijek moraju registrovati u oba entiteta ako žele da posluju u cijeloj državi, a postupci se i dalje razlikuju. Zakon o politici stranih ulaganja je izmijenjen i dopunjen, kako bi se skratio dugi postupak za osnivanje preduzeća u stranom vlasništvu (u 2009. u prosjeku 83 dana). Ukinut je zahtjev za registrovanje direktnih stranih ulaganja kod državnog Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa. Sada se zahtijeva samo registracija kod lokalnih sudova. Republika Srpska je osnovala pet specijalizovanih trgovačkih sudova odgovornih za rješavanje trgovačkih tužbi, stečajnih postupaka i postupaka zbog insolventnosti, te za registraciju preduzeća. Očekuje se da će se kroz prenos velikog broja slučajeva sa opštinskih sudova na ove novoosnovane trgovačke sudove ubrzati i uskladiti zakonski postupci vezani za poslovanje. U Republici Srpskoj je

vrijeme za kompletiranje stečajnog postupka skraćeno na jednu godinu za preduzeća sa aktivom manjom od 2,5 miliona €, a za veća preduzeća na dvije godine. Putem odgovarajućih izmjena i dopuna zakonodavstva podignut je i prag za imenovanje stečajnog upravnika na 2,5 miliona €, u odnosu na 0,5 miliona € koliko je bio ranije. U Republici Srpskoj je završen projekat »zakonodavne giljotine«, čiji je cilj smanjenje administrativnih opterećenja. U Federaciji je parlament u julu 2010. usvojio izmjene i dopune 34 zakona, čime je otpočeta druga faza ove reforme propisa, koja pojednostavljuje i usmjerava 35 prioriternih upravnih postupaka. Preduzeća i dalje trpe zbog političke nestabilnosti, velikih poreskih opterećenja, te sporih postupaka provođenja ugovora i registracije preduzeća. *Sveukupno gledano*, bilježe se određena ograničena poboljšanja poslovnog okruženja, posebno u Republici Srpskoj, ali reforme su nedovoljne da bi se značajno potpomogao razvoj privatnog sektora.

Pravni sistem

Po pitanju složenog i teškog pravnog okruženja u Bosni i Hercegovini ne mogu se zabilježiti materijalna poboljšanja. Dok je u nekim područjima standard zakonodavstva relativno visok, praktična provedba i primjena zakona je često loša, zbog slabog kapaciteta ključnih institucija za provedbu. Ne postoji zakon o trgovačkoj arbitraži. Vladavina zakona je slaba, pogotovo po pitanju sudstva, koje ne funkcioniše efikasno, podložno je opstrukcijama stranaka i ne pokriva adekvatno trgovačke aktivnosti. Registri imovine su u velikoj mjeri nepouzdana. *Ukupno gledajući*, poslovnom okruženju i dalje šteti slaba vladavina zakona, široko prisutna korupcija i nepouzdana provedba ugovora.

Razvoj finansijskog sektora

U finansijskom sektoru u Bosni i Hercegovini dominiraju banke koje se uglavnom bave tradicionalnim kreditnim i štednim poslovima. Udio potraživanja od privatnog sektora u BDP-u je sredinom 2010. godine bio na 58%, u odnosu na 54% godinu ranije. U zemlji posluje 30 banaka, od kojih je 21 u stranom vlasništvu, sedam u domaćem privatnom vlasništvu i dvije sa većinskim državnim udjelom, što je nepromijenjeno u odnosu na prošlu godinu. Koncentracija bankarskog sektora je ostala na približno istom nivou kao u 2008. godini. Pet najvećih banaka ima kontrolu nad skoro 60% ukupne aktive sektora bankarstva. Banke u stranom vlasništvu su u 2009. godini posjedovale više od 90% ukupne aktive u bankarskom sistemu, iako su smanjile svoju izloženost prema Bosni i Hercegovini za 9%, susrećući se sa teškoćama u izvršavanju obaveza unutar Inicijative za evropsku bankarsku koordinaciju¹³ zbog manjka potražnje za kreditima i raspoloživih instrumenata za ulaganje viška likvidnosti (npr. manjka kratkoročnih i dugoročnih državnih obveznica). Aktiva bankarskog sektora se u 2010. godini donekle povećala, za 2,6% (u avgustu u poređenju sa decembrom 2009.). Koeficijent adekvatnosti kapitala je sa 16,1% na kraju 2009. pao na 15,1% u drugom kvartalu 2010. godine, te je još uvijek dovoljno iznad zakonskog minimuma od 12%, koji je sam po sebi značajno viši nego 8%

¹³ Bosna i Hercegovina je sredinom 2009. godine uključena u Inicijativu za evropsku bankarsku koordinaciju, kojom koordinira EBRD, MMF i Evropska komisija. Strane banke koje posluju u BiH su se obavezale – na dobrovoljnoj i zakonski neobavezujućoj osnovi – da u cijelom toku programa MMF-a održe svoju izloženost na nivou iz decembra 2008. godine.

koliko se zahtijeva u sporazumu Basel II.

Zbirni neto profit bankarskog sektora se u toku 2009. godine smanjio za 70%. Devet banaka je zabilježilo gubitke. Pod uticajem ekonomske krize ali sa zaostatkom, kvalitet kreditnog portfolia se pogoršava: Udio neotplaćenih kredita u ukupnim kreditima se više nego udvostručio od 4% sredinom 2009. godine na 8,7% u drugom kvartalu 2010. godine, što je najviši nivo od 2004. godine. Međutim, razlog tome nije samo povećan obim neotplaćenih kredita, nego i sve manji obim ukupnih kredita. Pokazatelji profitabilnosti banaka su se takođe pogoršali: Prosječni povrat na kapital je u drugom kvartalu 2010. godine postao negativan, smanjujući se sa 1,3% iz sredine 2009. na -2,9%, što je najniže od 2002. godine. Prosječni povrat na aktivu se smanjio sa 0,1% na -0,3%. Pokazatelji likvidnosti su ostali relativno stabilni, uz povećanje omjera likvidne u odnosu na ukupnu aktivu sa 28,5% sredinom 2009. na 29,5% u drugom kvartalu 2010. godine i zanemarivo smanjenje omjera likvidne aktive u odnosu na kratkoročne finansijske obaveze sa 49,5% na 49,3%. Situacija je bila lošija u sektoru mikrofinansija, u kojem je omjer kredita slabog kvaliteta porastao na 20% pošto je taj sektor – suprotno svojoj tradicionalnoj ulozi – bio veoma angažovan na potrošačkim kreditima. Kako bi se poboljšao nadzor nad ovim sektorom, on je stavljen pod nadzor agencija za bankarstvo i kreditnog registra. U okviru programa MMF-a osnovan je Stalni odbor za finansijsku stabilnost, koji čine Centralna banka, agencije za bankarstvo i ministarstava finansija, a njegov prvi sastanak je održan u maju 2010. Limit na garantovane depozite kod banaka je od aprila 2010. dodatno povećan na oko 18,000€ (sa oko 10,000 €). *Sveukupno gledano*, uprkos prekidu rasta sektora bankarstva, niskoj profitabilnosti i pogoršanju kvaliteta aktive, finansijska stabilnost je očuvana.

Godišnji porast kredita je u avgustu ponovo postao blago pozitivan i dosegao 0,6%, nakon što je od septembra 2009. bio negativan. Ovim je potvrđen pozitivan trend posljednjih mjeseci. Krediti za domaćinstva su nastavili da padaju (za 3%), iako smanjenom brzinom, ali krediti privatnim preduzećima su rasli za 2,2%. Godišnjim poređenjem pologâ u avgustu je primijećeno poboljšanje i rast za 6,5%, što je jasan znak vraćanja povjerenja u sektor bankarstva. Do ove promjene je došlo uglavnom zbog privatnih domaćinstava, koja su povećala svoju štednju za 14,1%, dok je poslovni sektor povećao svoje pologe za 8,6%. Kao posljedica tih promjena, omjer kredita i pologâ se smanjio sa 118,7% u septembru 2009. na 111,4% u avgustu 2010. godine. Razlika između prosječnih kamatnih stopa na kredite i pologe kod komercijalnih banaka je u prvom kvartalu 2010. godine povećan za 26 osnovnih poena na nivo od 7,96 procenata, zbog nižih kamatnih stopa na pologe. Taj nivo ukazuje na još uvijek visoke troškove posredovanja. *Ukupno gledajući*, teško ekonomsko okruženje je dovelo do toga da su subjekti na tržištu postali manje skloni riziku.

Nastavljeno je slabljenje lokanih tržišta dionica. Glavni indeks Sarajevske berze je u prva tri kvartala 2010. godine zabilježio gubitak od 15%, dok je indeks Banjalučke berze pao za 13,5%. Kumulativni promet na Sarajevskoj berzi je u prva tri kvartala 2010. godine opao za 47% u poređenju sa istim periodom 2009. godine. Na banjalučkoj berzi je taj pad bio daleko manji i iznosio 1,3%, ali taj iznos je nejasan zbog jedne velike emisije u julu.

Kombinovana kapitalizacija tržišta je pala na oko 44% BDP-a sa stope od oko 50% u 2009. i 100% u 2008. godini. Sektor osiguranja je i dalje mali i relativno slab. Njegov rast je usporen u 2009. godini, kada je smanjen na 1,35% (godišnji rast premija). Dominantan segment na tržištu je postalo neživotno osiguranje, koje je činilo 85% ukupnog tržišta. U 2009. godini je na tržištu bilo 26 aktivnih društava, dva više nego prethodne godine. *Sveukupno gledano*, finansijsko posredovanje nebankarskog sektora je i dalje nedovoljno.

3.2. Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim silama unutar Unije

Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Iako su se vanjski debalansi smanjivali, fiskalni debalansi su još uvijek ostali visoki, uprkos kratkoročnim mjerama prilagođavanja koje su poduzete u okviru međunarodnih programa podrške. Reforma sistema socijalnih beneficija doprinosi fiskalnoj konsolidaciji i boljem usmjeravanju beneficija prema onima kojima su stvarno potrebne. Međutim, njena spora provedba, još uvijek mala brzina ekonomske reforme, posebno u Federaciji, brojne prepreke razvoju privatnog sektora i preveliki uticaj javnog sektora u privredi i dalje narušavaju dodjelu resursa koja bi bila više orijentisana ka rastu i jačanje domaćih izvor rasta. Napredak prema stvaranju jedinstvenog ekonomskog prostora u državi, koji je ključni prioritet Evropskog partnerstva, je ograničen. Nema dovoljno koordinacije po pitanju ekonomskih i fiskalnih politika. *Sveukupno gledano*, funkcionisanje tržišnih mehanizama i dalje koči poremećaji, prevelika uloga države i nedostatak konkurencije.

Ljudski i fizički kapital

Informacije o zaduženosti ljudskog kapitala su i dalje oskudne. Zakon o stručnom obrazovanju je usvojen, ali se još ne provodi. Saradnja između stručnih škola i poslodavaca je zasad samo pro forma, a profil i broj maturanata iz sistema stručnog obrazovanja često ne odgovara potrebama poslodavaca. Školski plan i program za devetogodišnje obrazovanje se primjenjuje u svim osnovnim i srednjim školama u cijeloj državi od školske godine 2009./10. *Sveukupno gledano*, stroga struktura i slabi rezultati sistema obrazovanja, a posebno zastoji u reformama stručnog obrazovanja, doprinose nepostojanju odgovarajućih vještina, što šteti ispravnom funkcionisanju tržišta rada.

Došlo je do značajnog smanjenja nivoa ulaganja, sa 24,4% BDP-a, koliki je bio 2008. godine na 19,1% u 2009. godini. Nastavljeno je ulaganje u cestovnu i željezničku infrastrukturu, posebno na koridoru Vc. Direktive 'Željezničkog paketa II' o sigurnosti željeznica su djelimično provedene izdavanjem sigurnosnih uputstava Regulatornog odbora željeznica Bosne i Hercegovine. Željeznice Federacije i Republike Srpske su se uključile u regionalnu željezničku alijansu, zajedno sa željeznicama Slovenije, Hrvatske i Srbije. Još uvijek nisu dovršene reforme u oblasti željeznica u skladu sa Dodatkom Memorandumu o razumijevanju o razvoju Glavne regionalne transportne mreže jugoistočne Evrope za područje željezničkog transporta jugoistočne Evrope. Neto

direktna strana ulaganja (FDI) su u 2009. godini smanjena za više od 70%, na 1,4% BDP-a. U sektoru finansija došlo je do značajnog odljeva FDI. Proizvodnja i trgovina su dale više od 80% priliva FDI. U prvoj polovini 2010. godine neto FDI su postale negativne. *Sveukupno gledano*, poboljšavanje fizičke infrastrukture se nastavilo, iako malom brzinom.

Struktura sektora i preduzeća

U restrukturiranju i likvidaciji preduzeća u državnom vlasništvu je došlo samo do sporog napretka. Ulaskom stranih investitora završena je privatizacija i liberalizacija tržišta naftnih derivata.

Komunalna preduzeća za električnu energiju i plin su i dalje javna dionička društva. Još uvijek nije dovršeno njihovo raščlanjivanje i restrukturiranje. U Federaciji se u 2009. godini najveće energetske komunalne preduzeće spojilo sa sedam rudnika uglja. Ono sada mora uložiti kapital u te rudnike radi njihove modernizacije i restrukturiranja. Liberalizacija tržišta je i dalje nedovoljna, pošto većina komunalnih preduzeća ne primjenjuju tržišne cijene. Iako je tržište otvoreno za potrošače koji ne spadaju u kategoriju domaćinstava, oni su nedovoljno motivisani da promijene snabdjevače, budući da su regulisane tarife i dalje ispod tržišnih cijena.

Što se tiče raščlanjivanja elektroenergetskih mreža, napredak u entitetima je neujednačen. Republika Srpska je 2008. godine dovršila raščlanjivanje proizvodnje od distribucije i isporuke, ali još uvijek nije raščlanila ove dvije zadnje aktivnosti. U Federaciji još uvijek nije izvršeno nikakvo raščlanjivanje.

Napredak prema konkurentnom tržištu telekomunikacija bio je ograničen. Postojeći operateri i dalje posluju kao de facto monopoli u svojim segmentima tržišta fiksne telefonije i kao oligopolisti u segmentu mobilne telefonije. Kao rezultat toga, novi učesnici nisu uhvatili korak. *Sveukupno gledano*, u liberalizaciji mrežnih industrija je postignut mali napredak.

Kao posljedica ekonomske krize, u 2009. godini se mogao primijetiti mali pomak u sektorskoj strukturi privrede prema uslugama, posebno nauštrb industrijske proizvodnje. Usluge su činile 65% bruto dodane vrijednosti (u donosu na 63,7% 2008. godine), industrija i građevinarstvo 26,2% (27,5%) i poljoprivreda 8,9% (8,8%). Doprinos javne uprave, obrazovanja i zdravstva, koji je već bio visok, dodatno je povećan na 22%. Neformalni sektor, pojačan kroz slabosti politika poreza i rashoda, te kroz slabosti u provođenju zakona, uključujući borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala, i dalje je velik. On umanjuje poresku osnovu i efikasnost ekonomskih politika. *Sveukupno gledano*, nije bilo velikih promjena u strukturi privrede. Neformalni sektor je veliki izazov.

Utjecaj države na konkurentnost

Veliki javni sektor apsorbuje velike dijelove radne snage i nastavlja da utiče na

određivanje plata. Međutim, dok su prethodnih godina velika povećanja plata škodila konkurentnosti privrede BiH, nedavna smanjenja plata u javnom sektoru mogu imati suprotan učinak. U 2009. godini su direktne budžetske subvencije za industriju i poljoprivredu povećane na konsolidovani nivo od 1,7% BDP-a, sa 1,5% u 2008. godini. U prvoj polovini 2010. godine povećane su za 16,8% godišnje. Indirektne subvencije su i dalje velike. Bosna i Hercegovina još uvijek nije uspostavila tijelo za državnu pomoć, kako se zahtijeva u članu 36. Privremenog sporazuma. *Sveukupno gledano*, državni uticaj na konkurentnost je i dalje visok.

Ekonomska integracija sa EU

Bosna i Hercegovina i dalje ima otvorenu ekonomiju, iako je ukupna trgovinska razmjena (zbir obima izvoza i uvoza) u 2009. godini značajno smanjena, sa oko 94% BDP-a 2008. godine na otprilike 76%, uglavnom zbog velikog pada uvoza. U 2009. godini je stvarni efektivni devizni kurs, zasnovan na 20 najvećih trgovinskih partnera BiH, blago pao. EU je i dalje najveći trgovinski partner, sa udjelom od oko 54,5% u ukupnom izvozu i 45,9% u ukupnom uvozu u prvih osam mjeseci 2010. godine (samo za robu). Iako je došlo do blagog povećanja udjela izvoza u EU, udio uvoza se blago smanjio. Drugi glavni trgovinski partneri su i dalje države iz regiona CEFTA-e, na koje otpada 33,9% izvoza i 26,9% uvoza. Udio priliva neto SDI iz EU u ukupnom prilivu SDI se u 2009. godini smanjio na 24% sa 55% koliki je bio u 2008., uglavnom zbog neto odliva SDI u sektoru finansija uzrokovanog ograničenjima na matičnim tržištima nekih krovnih banaka. *Sveukupno gledano*, nivo povezanosti trgovine sa EU je i dalje prilično visok.

4. EVROPSKI STANDARDI

U ovom poglavlju se razmatraju sposobnosti Bosne i Hercegovine da postepeno približi *acquis*-u svoje zakonodavstvo i politike u vezi sa unutarnjim tržištem, sektorskim politikama i pravdom, slobodom i sigurnošću, u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, te prioritetima iz Evropskog partnerstva. Ovo poglavlje takođe analizira administrativne kapacitete Bosne i Hercegovine. U svakom sektoru, ocjena Komisije obuhvata napredak postignut u toku perioda nadzora, te sumira ukupni napredak države u pripremama.

4.1. Unutarnje tržište

4.1.1. Slobodno kretanje roba

Zabilježen je određen napredak u području slobodnog kretanja roba.

Bilježi se određeni napredak u području **standardizacije**. Institut za standardizaciju Bosne i Hercegovine (BAS) je usvojio 2,053 evropskih standarda (EN) kao nacionalne standarde, čime je ukupni broj EN standarda 11,279. Ukupno postoji 50 tehničkih odbora. BAS je povećao svoje ljudske resurse. Certificiran je u skladu sa standardom EN ISO

9001:2009. BAS je potpisao ugovore o profesionalnoj i tehničkoj saradnji sa Turskim institutom za standardizaciju i Hrvatskim zavodom za norme.

U oblasti **ocjenjivanja usklađenosti** postignut je mali napredak. Preuzeto je pet direktiva Novog pristupa, uključujući i relevantne postupke ocjenjivanja usklađenosti. Međutim, ocjenjivanje usklađenosti se ne vrši za sve domaće ili uvezene proizvode prije njihovog plasiranja na tržište. Nema jedinstvenog sistema za provjeru usklađenosti proizvoda. Odgovarajući postupci za određivanje tijelâ za ocjenjivanje usklađenosti tek treba da se utvrde. Otpočete su pripreme za uspostavljanje sistema homologacije za vozila. Ipak, trajna zabrana na uvoz polovnih motornih vozila je u suprotnosti sa Privremenim sporazumom i treba da se ukloni.

Bilježi se određeni napredak u području **akreditacije**. Institut za akreditaciju Bosne i Hercegovine (BATA) je izdao još četiri akreditacije za testne laboratorije, čime je ukupan broj akreditovanih tijela povećan na 39. Prihvaćena je aplikacija BATA-e za potpisivanje bilateralnih sporazuma sa Evropskom kooperacijom za akreditaciju (EA) o laboratorijama za testiranje i kalibraciju i inspeksijskim tijelima. Osim toga, BATA je potpisala bilateralne sporazume o saradnji sa akreditacijskim tijelima Mađarske i Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije. Međutim, BATA nema dovoljno osoblja da izradi planove akreditacije u područjima u kojima ona ne djeluje. Potrebno je ispuniti dodatne uslove za buduće međunarodno priznavanje i certificiranje rezultata testiranja i kalibracije.

Na polju **mjeriteljstva** ostvaren je određeni napredak. Državni institut za mjeriteljstvo je postao punopravni član Evropskog udruženja nacionalnih instituta za mjeriteljstvo (EURAMET). Potpisan je memorandum o razumijevanju između Instituta i Međunarodnog udruženja uredâ za analizu i procjenu te bilateralni sporazumi sa nacionalnim institutima za mjeriteljstvo Njemačke i Austrije. Uprkos povećanju broja osoblja, Institutu je za ispunjenje njegovih zadataka potrebno još ljudskih resursa. On je certificiran u skladu sa standardom EN ISO 9001:2008. Ipak, zakonodavstvo treba uskladiti sa *acquis*-em. Ostaje da se dovrši nabavka nove opreme za unapređivanje infrastrukture za mjeriteljstvo. Strategija za razvoj sistema mjeriteljstva još nije usvojena. Još uvijek nema saradnje i koordinacije između Državnog instituta za mjeriteljstvo i instituta za mjeriteljstvo entiteta, kojom bi se olakšalo stvaranje usklađenih kriterija za određivanje nadležnosti laboratorija koje se bave ovjerom.

Mali napredak je postignut u pogledu **nadzora nad tržištem**. Usvojen je Zakon o opštoj sigurnosti proizvodâ i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nadzoru nad tržištem, kao i odluke o provedbi kojim se zabranjuje stavljanje na tržište potrošačkih proizvoda koji sadrže biocid dimetilfumarat. Struktura sistema tržišnog nadzora Agencije za nadzor nad tržištem BiH je ostala ista. Broj osoblja je povećan, ali je još uvijek daleko ispod potrebnog nivoa. Agencija za nadzor nad tržištem je postala ovlašteni objavljivač obavještenja RAPEX-a na službenim jezicima Bosne i Hercegovine. Međutim, okvirno zakonodavstvo još uvijek nije zasnovano na horizontalnom *acquis*-u za usklađene proizvode. Uprkos ostvarenom napretku, sistem nadzora nad tržištem ostaje u velikoj mjeri zasnovan na obaveznim standardima i predtržišnoj kontroli. Koordinacija među

relevantnim tijelima je nedovoljna. Potrebno je poduzeti dodatne napore po pitanju institucionalnih i administrativnih kapaciteta kako bi se osigurao efikasan nadzor nad tržištem. Potrebne su dodatne mjere da se oni usklade sa *acquis*-em.

U vezi sa *acquis*-om **novog i starog pristupa** postignut je mali napredak. Preuzete su direktive novog pristupa o niskonaponskoj opremi, elektromagnetnoj kompatibilnosti, mašinama, liftovima i ličnoj zaštitnoj opremi. Međutim, podjela odgovornosti za preuzimanje *acquis*-a starog pristupa treba se dodatno razjasniti kako bi se otpočelo približavanje zakonodavstva. Ministarstva i institucije uključene u preuzimanje i provedbu direktiva nemaju dovoljno kapaciteta za izvršavanje ovih zadataka. Potreban je prikladan mehanizam za unutrašnje konsultacije prije usvajanja novih tehničkih propisa koji imaju uticaja na trgovinu.

Zabilježen je određeni napredak u oblasti **zaštite potrošača**. Ured Ombudsmena je dodatno ojačan kako bi obavio dužnosti utvrđene Zakonom o zaštiti potrošača. Povećana je efikasnost i rezultati ureda. U toku 2009. godine Ombudsmen je radio na 241 slučaju, od kojih je 229 riješeno, u poređenju sa 147 preuzetih i 138 riješenih u 2008. godini. U 2009. godini Ombudsmen je izradio 34 stručna mišljenja, dao 620 pravnih savjeta i odgovorio na 1764 zahtjeva za informacije. Vijeće za zaštitu potrošača je usvojilo Godišnji državni program o zaštiti potrošača za 2010. godinu. Međutim, ministarstvo nije dodijelilo sredstva za provedbu tog programa.

Sveukupno gledano, pripreme u području standardizacije, akreditacije, ocjenjivanja usklađenosti, mjeriteljstva, nadzora nad tržištem i zaštite potrošača su umjereno uznapredovale. Od velike je važnosti stvaranje povoljnih uslova za unutrašnje tržište i vanjsku trgovinu, daljnje jačanje institucionalnih i administrativnih kapaciteta, kao i bliža saradnja i koordinacija među relevantnim ministarstvima i institucijama. Treba poduzeti dodatne napore kako bi se postigao potpuno funkcionalan jedinstveni ekonomski prostor, koji je prioritet Evropskog partnerstva.

4.1.2. Kretanje osoba, usluga i pravo registracije preduzeća

Nije postignut napredak na području **kretanja osoba**. Rascjepkanost unutrašnjeg radnog zakonodavstva i sistemâ socijalnog osiguranja, koji se razlikuju među entitetima i među kantonima, i dalje škodi kretanju radnikâ unutar države. Usklađivanje sa evropskim standardima je još uvijek u početnoj fazi.

Nije postignut napredak u *koordinaciji sistemâ socijalnog osiguranja* među entitetima i među kantonima.

Postignut je mali napredak u oblasti **pružanja usluga**. Još uvijek nisu počele pripreme za preuzimanje Direktive o uslugama. Po pitanju prekograničnih usluga, ne pravi se razlika između postupanja prema subjektima iz EU koji pružaju prekogranične usluge i onih koji pružaju usluge putem trajnog poslovnog nastana unutar države.

Bilježi se mali napredak u oblasti *finansijskih usluga*. Državni zakon o osiguravanju depozita je izmijenjen i dopunjen, čime je dodatno povećan iznos depozita za koje se daju garancije. Zakon još nije preuzet na entitetskom nivou. Entiteti su zasebno i različitim tempom pristupili usvajanju standardâ o kapitalu i pravilima za mjerenje kapitala iz sporazuma Bazel II. Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine je usvojila provedbeno zakonodavstvo o tržišnom riziku. Republika Srpska je usvojila odluke o operativnom i tržišnom riziku. Entitetske agencije za nadzor nad bankarstvom su usvojile privremene mjere o otplaćivanju kreditâ kako bi se riješio problem povećanog broja loših kredita uzrokovan ekonomskom krizom. Kako bi se poboljšala koordinacija nadzora nad bankama, Centralna banka i entitetski supervizori su osnovali stalni odbor za finansijsku stabilnost. Međutim, nisu poduzeti daljnji koraci na preuzimanju *acquis*-a, kao ni na osnivanju jedinstvene agencije na državnom nivou za nadzor nad bankarstvom. Nisu potpisani memoradumi o razumijevanju sa supervizorima stranih banaka prisutnih u državi.

U stvaranju jedinstvenog ekonomskog prostora za *usluge osiguranja* postignuto je malo napretka. Osiguravajuće društvo registrovano u jednom entitetu može poslovati u drugom samo ako u njemu osnuje filijalu. U Bosni i Hercegovini trenutno postoji 26 aktivnih osiguravajućih društava. Od 15 osiguravajućih društava registrovanih u Federaciji, 9 ima filijale u Republici Srpskoj, a 5 od 11 osiguravajućih društava registrovanih u Republici Srpskoj ima filijale u Federaciji.

Federacija je izmijenila i dopunila Zakon o posredovanju u privatnom osiguranju i prelazne odredbe zakona o osiguravajućim društvima u oblasti privatnog osiguranja. U Republici Srpskoj su usvojene izmjene i dopune zakonodavstva o posredovanju u osiguranju i o osiguravajućim društvima. Zakonodavstvo je djelimično usklađeno sa *acquis*-em i među entitetima. Usvojeni su različiti dijelovi provedbenog zakonodavstva u oblasti osiguranja. Ured Ombudsmena Republike Srpske za osiguranje je operativan. U Federaciji Agencija za osiguranje u skladu sa Zakonom o zaštiti potrošača djeluje kao Ombudsmen za osiguranje. Međutim, na državnom nivou nije predviđen ured ombudsmena za osiguranje.

U koordinaciji sa entitetskim agencijama za osiguranje i uz međunarodnu podršku, Državna agencija za osiguranje je obavila samoocjenjivanje nadzora osiguranja. Upravni odbor Agencije je usvojio odluku kojom se reguliše način na koji entitetske agencije za nadzor osiguranja dostavljaju statističke podatke. Provedbom odluke će se olakšati sastavljanje statističkih podataka o osiguranju na državnom nivou. Ipak, Agencija i dalje ima ograničenu ulogu, jer izdavanje dozvola i nadzor ostaje u nadležnosti entitetskih agencija. Provedba nadzora se umjereno poboljšala, što je dovelo do toga da je jedno osiguravajuće društvo u Federaciji stavljeno pod privremenu upravu. Entitetske agencije su povećale broj inspekcija na terenu i preporuka, te podnijele određen broj tužbi protiv osiguravatelja. U Republici Srpskoj je ukinuta dozvola jednog društva.

Bilježi se malo napretka u području *usluga leasinga*, koje su regulisane na entitetskom nivou. Dva entitetska zakona su usklađena. Međutim, i dalje ima razilaženja u provedbenom zakonodavstvu. Pružalac usluga leasinga registrovan u jednom entitetu

mora osnovati filijalu u drugom kako bi u njemu pružao usluge. Razlike u propisima uzrokuju dodatne troškove za pružaoce usluga.

U oblasti *tržišta kapitala* postignut je mali napredak. Republika Srpska je usvojila izmjene i dopune svog zakonodavstva o preuzimanju dioničkih društava, a oba entiteta su usvojila određeni dio provedbenog zakonodavstva. Regulatorne ovlasti i nadzor su i dalje podijeljeni između dvije entitetske komisije za vrijednosne papire. Potreban je usklađen pristup razvoju ovog sektora u cijeloj državi. Još nisu utvrđena institucionalna rješenja za koordinaciju politika i propisa među entitetima.

Bilježi se mali napredak u oblasti *poštanskih usluga*. Postojeće odredbe pružaju nejasnu definiciju *de jure* monopola i, između ostalog, uključuju usluge ekspres pošte u opseg zakonskog monopola. U Republici Srpskoj je usvojen novi Zakon o poštanskim uslugama. Tim zakonom je značajan dio poštanskih usluga rezervisan za pružaoce univerzalnih usluga, dok se u ostalom poštaju glavni principi dijela *acquis*-a koji se odnosi na poštanske usluge. U oba entiteta je izdato više dozvola za kurirske usluge. Međutim, izdavanje dozvola na entitetskom nivou je i dalje dodatno i nepotrebno administrativno opterećenje za pružaoce poštanskih usluga i u suprotnosti je sa ciljem jedinstvenog ekonomskog prostora. Potrebno je uspostaviti djelotvorne mehanizme nadzora. Ostaje da se riješi pitanje opsega rezervisanih oblasti, pošto iz postojećeg zakonodavstva nije uvijek jasno koje usluge se mogu rezervisati prema zakonskom monopolu.

Nije postignut napredak na području **prava poslovnog nastana**. Potrebno je definisati upravne postupke za izdavanje i dobijanje dozvola i za strana i za domaća preduzeća, kao i za samozaposlene. Nepostojanje jedinstvenog sistema za registraciju preduzeća za cijelu državu i dalje šteti poslovnoj aktivnosti. Bosna i Hercegovina nije ostvarila nikakav napredak prema prihvatanju profesionalnih kvalifikacija EU.

U području **zakona o preduzećima** ostvareno je malo napretka. Usvojene su izmjene i dopune entitetskih zakona o preduzećima, kako bi se poboljšali procesi inspekcije i izdavanja dozvola. Međutim, nedostaje koordinacija. Bosna i Hercegovina treba da usvoji sistematske procedure za registrovanje preduzeća. Neke procedure su usklađene, ali nema sistema dijeljenja podataka među različitim registrima preduzeća. Zakonodavstvo o *računovodstvu i reviziji* treba se dodatno uskladiti sa *acquis*-em.

Sveukupno gledano, pripreme u oblasti kretanja osoba, usluga i prava poslovnog nastana su u ranoj fazi. U pojednostavljivanju poslovnog okruženja i osiguravanju usklađenog okvira u cijeloj državi u oblasti zakonodavstva o preduzećima, računovodstva i revizije postignuto je malo napretka. Treba poduzeti još napora na uspostavljanju pravnog okvira za pružanje univerzalnih poštanskih usluga u cijeloj državi. Daljnjim pojednostavljivanjem postupaka registracije preduzeća i sudskih postupaka privukle bi se nove investicije. Malo napora je uloženo u osiguravanje jedinstvenog ekonomskog prostora, koje je prioritet Evropskog partnerstva.

4.1.3. Slobodno kretanje kapitala

Zabilježen je određen napredak u području **slobodnog kretanja kapitala**.

Bosna i Hercegovina nastavlja primjenjivati relativno liberalna pravila o tokovima kapitala prema unutra. Još uvijek postoje ograničenja na vanjske transfere stanovništva. Stanovništvo može imati račune u inostranstvu, ali iznosi koji se mogu prenijeti su ograničeni. Federacija je usvojila novi Zakon o deviznom poslovanju. Republika Srpska je izmijenila i dopunila svoj postojeći zakon. Međutim, u oba entiteta novo zakonodavstvo ograničava iznos koji nerezidenti mogu prenijeti. U cijeloj državi nedostaje koordinacije u osmišljavanju i provedbi zakonske reforme u ovoj oblasti, a zakonski okvir nije usklađen. Tržišta kapitala u Bosni i Hercegovini nisu u potpunosti operativna.

Državni Zakon o politici stranih ulaganja je izmijenjen i dopunjen. Urađene su smjernice za postupke registracije direktnih stranih investicija, a od preduzeća se sada zahtijeva da se registruju samo kod opštinskih sudova. Međutim, ograničenja na direktne strane investicije se i dalje primjenjuju u sektoru medija, u kojem postoji ograničenje od 49% na strani kapital. Privatizacija državnih preduzeća je i dalje spora. Ukupni nivoi stranih ulaganja su smanjeni.

Unutar Centralne banke, Bosna i Hercegovina ima moderan **platni sistem** za žiro-kliring i bruto poravnanja u realnom vremenu. U toku 2009. godine žirokliring i bruto poravnanja u realnom vremenu su činila 31% ukupnog broja i 42% vrijednosti transakcija u unutrašnjem platnom prometu u državi. Unutar sistema komercijalnih banaka one čine 69% ukupnog broja i 58% vrijednosti transakcija između klijenata koji imaju račune u istoj banci.

Sveukupno gledano, pripreme u oblasti slobodnog kretanja kapitala su umjereno napredovale. Potrebne su dodatne zakonodavne inicijative kako bi se zakonski okvir uskladio sa *acquis-em*, osiguralo usklađivanje u cijeloj državi i stvorio jedinstveni ekonomski prostor.

4.1.4. Carine i porezi

Napredak u domenu **carina** je ograničen. Carinska tarifa je u potpunosti usklađena sa Kombinovanom nomenklaturom EU za 2010. godinu, koja se primjenjuje u Bosni i Hercegovini. Pravila o porijeklu proizvodâ se koriste u skladu sa Privremenim sporazumom, a pripremljena su operativna uputstva. Međutim, tek treba da se uradi revizija Zakona o carinskoj politici u pogledu pitanja poput kompjuterizovanog poslovanja, sigurnosti i olakšavanja trgovine.

Režim bescarinskih zona je potrebno uskladiti sa *acquis-em*, pošto on omogućava izuzeće od taksi za opremu namijenjenu za proizvodne djelatnosti u bescarinskim zonama.

Postupak za TIR je potpuno operativan, a Bosna i Hercegovina je pristupila Istambulskoj konveciji o privremenom prijemu roba. Međutim, još uvijek nije provedeno korištenje karneta ATA. Zakoni o pravima intelektualnog vlasništva (IPR) su usvojeni i vide se prvi rezultati. Ostaje da se postigne dogovor o zakonu kojim bi se pojasnila uloga carinskih službi u provedbi i primjeni IPR.

Poboljšana je kapacitet carinske uprave za primjenu pojednostavljenih postupaka za uvoz i izvoz. Međutim, broj trgovaca koji se prijavljuju za ovlaštenja je relativno mali. Carinske kontrole su i dalje prečeste i nisu dobro usmjerene, zbog nedostatka sistema analize rizika. Provedba prava intelektualnog vlasništva je i dalje slaba.

Zabilježen je određeni napredak u oblasti **oporezivanja**. Potpisani su sporazumi o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja sa Irskom, Španijom i Češkom. Direktno oporezivanje je i dalje u isključivoj nadležnosti entiteta i Brčko Distrikta. Sistemi direktnog oporezivanja entiteta su djelimično usklađeni. U Federaciji su Zakon o porezu na dohodak i provedbeno zakonodavstvo izmijenjeni i dopunjeni. Međutim, i dalje ima razlika između zakona o oporezivanju u entitetima na jednoj strani i Brčko Distriktu na drugoj po pitanju dvostrukog oporezivanja. Još uvijek nije dogovoren stalni model raspodjele prihoda od indirektnih poreza između države, entiteta i Brčko Distrikta. Treba se osigurati daljnje usklađivanje sa pravilima EU o PDV-u. U oblasti oporezivanja preduzeća, neke mjere nisu u skladu sa Kodeksom ponašanja.

Po pitanju **upravnih i operativnih kapaciteta**, treba ojačati organizacionu strukturu UIO kako bi se mogli riješiti sadašnji i budući izazovi. Na provedbenom zakonodavstvu je ostvaren određeni napredak, ali daljnji koraci su od velike važnosti. Angažovan je značajan broj mladih stručnjaka. Međutim, još uvijek se čeka na imenovanje generalnog direktora a nema ni formalnog plana popunjavanja ljudskim resursima.

Plan ulaganja za 2010. godinu predviđa poboljšanje uredskih prostorija i ulaganje u održavanje tehničke opreme. UIO je u prošlosti usvojila poslovnu i informatičku strategiju, ali su one zastarjele i ne odražavaju standarde EU. Pored toga, provedba strategija se i dalje odlaže zbog nedostatka resursa. Osnovana je jedinica za obuku, ali je potrebno osposobiti prostor za obuku i usvojiti strategiju obuke. Napredna obuka o analizi rizika i provedbi IPR, kao i obuka za carinsku laboratoriju, još nije održana.

Saradnja i koordinacija unutar UIO i sa drugim organima je još uvijek slaba. UIO ne dijeli informacije sa Agencijom za statistiku Bosne i Hercegovine. Potrebno je poboljšati djelotvornost kontrola graničnih prelaza. Operativnost carinskih laboratorija i dalje je ograničena. Sistem informatičkih tehnologija ne može održati korak sa potrebnim promjenama u carinskoj i poreznoj administraciji, kao što su pojednostavljenje, analiza rizika, integrisano provođenje, lokalno carinjenje, procedura za garancije i e-vlada.

Ukupno gledano, pripreme u oblasti carina i poreza nisu mnogo napredovale. Potrebni su značajni naponi kako bi se carinsko zakonodavstvo dodatno uskladilo sa *acquis*-em i osiguralo djelotvorno provođenje zakonodavstva i Privremenog sporazuma. Pozitivne promjene su poboljšana znanja i korištenje pravila o porijeklu proizvoda, provedba

Konvencije TIR i pristupanje Konvenciji ATA. Ipak, režim o bescarinskim zonama treba uskladiti sa *acquis*-em. Treba se poboljšati djelotvornost carinskih kontrola. Biće potrebni dodatni naponi na provođenju nedavno donesenog zakonodavstva o IPR. Od ključne važnosti je daljnje usklađivanje po pitanju zakonodavstva o PDV-u. Potrebno je poboljšati administrativne kapacitete UIO. Ključna je bolja komunikacija i saradnja, posebno između UIO i Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine.

4.1.5. Konkurencija

Bilježi se određeni napredak u oblasti **borbe protiv trustova**. Šestogodišnji mandat članova Konkurencijskog vijeća je istekao 1. jula 2010. godine. Vijeće ministara je imenovalo tri nova člana, Federacija dva i Republika Srpska jednog. Novo Vijeće sada radi.

Zabilježen je i određeni napredak u provođenju pravilâ o konkurenciji. Aktivnosti Konkurencijskog vijeća su uglavnom bile usmjerene na spajanja i zloupotrebe dominantnog položaja. Konkurencijsko vijeće je pokrenulo 12 postupaka i izdalo 20 odluka. Prikupilo je otprilike 100.000 € u kaznama od ekonomskih subjekata koji su prekršili Zakon o konkurenciji. Međutim, administrativni kapacitet Konkurencijskog vijeća još uvijek nije dovoljan.

Nije ostvaren napredak na **državnoj pomoći**. Potrebno je utvrditi zakonski okvir za državnu pomoć. Još nije počelo usklađivanje zakonodavstva. Do 1. jula 2010. godine nije uspostavljen državni, operativno nezavisno tijelo za kontrolu državne pomoći u skladu sa Privremenim sporazumom. Nije osigurana transparentnost cjelokupne državne pomoći dodijeljene Bosni i Hercegovini.

Sveukupno gledano, pripreme u oblasti borbe protiv trustova i spajanja preduzeća su umjereno napredovale. Potrebni su značajni daljnji naponi na saniranju nedostatka kontrole državne pomoći.

4.1.6. Javne nabavke

U oblasti javnih nabavki ostvaren je ograničen napredak. Pravni okvir za borbu protiv korupcije u oblasti javnih nabavki je unaprijeđen donošenjem zakonodavstva za borbu protiv korupcije. Međutim, da bi se ovaj zakon počeo provoditi potrebno je uspostaviti agenciju za borbu protiv korupcije. Agencija za javne nabavke pripremila je Strategiju za razvoj sistema javnih nabavki u Bosni i Hercegovini za period 2010-2015 godine. Potrebno je unaprijediti usklađivanje cjelokupnog zakonodavstva Potrebno je preuzeti veliki broj odredbi novih direktiva Evropske unije; nisu uvedene pojednostavljene procedure za javne nabavke malih vrijednosti. Obavještenja o nabavci nisu objavljuvana na sistematski način u elektronskoj formi na web stranici Agencije za javne nabavke.

Sistem dodijeljivanja koncesija je rascjepkan zbog različitosti zakonodavstva na

državnom, entitetskim, kantonalnom i nivou Brčko distrikta. Većinu koncesija i ugovora o javnom-privatnom partnerstvu se i dalje dodjeljuju putem postupka »direktna pogodba«, bez transparentnog i konkurentnog procesa. Nezavisno preispitivanje dodjeljivanja koncesija ne postoji. Brčko distrikt je donio zakon o javno-privatnom partnerstvu bez koordinacije sa ostalim nivoima vlasti, što je dovelo do dalje rascjepkanosti zakonskog okvira u oblasti javnih nabavki. Preklapajuće nadležnosti, visoki administrativni troškovi i nedostatak formalne saradnje između komisija također treba riješiti.

Preferencijalni tretman za domaće proizvođače ostaje na snazi do 2015. godine, uz izuzeće sektora za električnu energiju.

Agencija za javnu nabavku sada ima 21 zaposlenog, 10 zaposlenih manje od 31 mjesta, koliko treba da se popuni do 2012. godine. Preseljenje u veći poslovni prostor omogućava dalje zapošljavanje osoblja.

Ured za razmatranje žalbi na javne nabavke usvojilo je pravilnik o unutaršnjoj organizaciji, koji omogućava povećanje broja zaposlenih. Ured za razmatranje žalbi na javne nabavke djeluje efikasno i uspio je obraditi većinu zaprimljenih žalbi. Nisu poduzete konkretne mjere kako bi se povećala transparentnost odlukâ o pravnom lijeku. Odluke Ureda za razmatranje žalbi na javne nabavke nisu objavljivane, unatoč pravnoj obavezi za njihovo objavljivanje. Samim tim je nemoguće ocijeniti kvalitet istih.

Nadziranje postupaka javnih nabavki diljem države je unaprijeđeno. Međutim, sposobnost ugovornih organa da provedu zakona nije dostatna. Slaba podrška centralnih institucija za javne nabavke ugovornim organima i ekonomskim subjektima otežava učinkovitu provedbu zakonodavstva. Odredbe koje se odnose na javno-privatno partnerstvo, kao i na koncesije za usluge i radove na svim nivoima vlasti, ne garantuju konkurentne i transparentne postupke u skladu sa *acquis-em*.

Nije ostvaren napredak u vezi sa stvaranjem jedinstvenog ekonomskog prostora u oblasti javnih nabavki. U pogledu koncesija i ugovora o javno-privatnom partnerstvu, različite odredbe važe za kompanije na entitetskom nivou od onih koje se primjenjuju na ugovorne organe. Ovo onemogućava jednako postupanje prilikom javnih tendera.

Sveukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti javnih nabavki i dalje su u ranoj fazi razvoja. Još uvijek nije usvojen novi zakon o javnim nabavkama, koji će biti u skladu sa novim *acquis-em*. Mehanizmi koordinacije i administrativni kapaciteti glavnih učesnika u sistemu javnih nabavki još se moraju ojačati kako bi se uskladila politika javnih nabavki i smanjila korupcija.

4.1.7. Zakon o intelektualnom vlasništvu

Postignut je određeni napredak u oblasti **prava intelektualnog, industrijskog i trgovačkog vlasništva (IPR)**.

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Ugovor o međunarodnoj klasifikaciji патената, Ugovor Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (WIPO) o autorskom pravu i WIPO ugovor o izvedbama i fonogramima.

Na državnom nivou su usvojeni zakoni o patentima, žigovima, topografiji integrisanog kruga, geografskim oznakama, industrijskom dizajnu, autorskom i srodnim pravima i kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava. Zakonodavstvo se i dalje usklađuje sa Sporazumom o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva TRIPS i sa *acquis*-em. Međutim, Bosna i Hercegovina mora uskladiti svoje politike i zakone koje se odnose na pravo intelektualnog vlasništva u audiovizuelnom području.

Broj zaposlenih u Institutu za intelektualno vlasništvo se povećao. Preduzete su dodatne mjere kako bi se poboljšalo funkcionisanje Instituta i kako bi se širile informacije o intelektualnom vlasništvu. Međutim, potrebno je popuniti još 20 upražnjenih radnih mjesta, a administrativni i operativni kapaciteti Instituta nisu dovoljni za izvršavanje njegovih zadataka.

Kada su u pitanju **prava industrijskog vlasništva**, povećao se broj zahtjeva za patentima. Institut za intelektualno vlasništvo je primio 654 zahtjeva za dodjelu патената i 186 zahtjeva za proširenje dejstva evropskog патената na BiH. Institut je obradio 280 zahtjeva, uključujući i neke iz prethodne godine. Prosječno vrijeme potrebno za obradu zahtjeva za dodjelu патената je smanjeno sa pet na dvije godine, a zahtjeva za žig sa četiri na dvije i po godine. Međutim, nije bilo zahtjeva za zaštitu oznaka geografskog porijekla i topografije integrisanog kruga.

Zakonski okvir za organizacije kolektivnog upravljanja nije odgovarajući. Nedostatak je podizanja svijesti kod nosioca prava i korisnika zaštićenog sadržaja.

Potrebno je poboljšati sprovođenje zakonodavstva. Uprava za indirektno oporezivanje je Tužilaštvu predala prijave i zaplijenila krivotvorenu robu u vrijednosti od 622,500 eura. Međutim, i dalje ostaje visok nivo krivotvorenja i piratstva. Država je i dalje mjesto distribucije ka ostatku Evrope. Nije bilo značajnijih aktivnosti u vezi sa podizanjem svijesti. Potrebno je izraditi akcioni plan za izgradnju kapaciteta. Koordinacija među organima za primjenu zakona na različitim nivoima i dalje nije dovoljna.

Sveukupno gledano, pripreme u području prava intelektualnog, industrijskog i trgovačkog vlasništva su napredovale. Postignut je napredak u usvajanju zakonodavstva u oblasti prava intelektualnog, industrijskog i trgovačkog vlasništva. Potrebno je preduzeti dalje napore kako bi se ojačali administrativni i operativni kapaciteti Instituta za intelektualno vlasništvo. Potrebno je dodatno poboljšati saradnju između organa za primjenu zakona i relevantnih učesnika.

4.1.8. Zapošljavanje i socijalne politike, politika javnog zdravstva

Postignut je određeni napredak u usklađivanju sa evropskim standardima u oblasti **politike zapošljavanja**. Usvajanje Strategije zapošljavanja 2010 – 2014 na državnom

nivou predstavlja značajan korak. Međutim, na entitetskom nivou glavni dokumenti iz ove oblasti još uvijek nisu usvojeni. U Republici Srpskoj i Brčko Distriktu nisu usvojene strategije zapošljavanja. U Federaciji je potrebno završiti akcioni plan za provedbu strategije zapošljavanja.

Nezaposlenost je i dalje vrlo visoka; blizu polovina ljudi koji pripadaju mladima nije zaposlena. Učešće žena na tržištu rada je na niskom nivou. Štoviše, nedostatak pouzdanih podataka za tržište rada i dalje predstavlja ozbiljnu prepreku razvoju politike tržišta rada (*vidi poglavlje 3.1 Makroekonomska stabilnost*).

Republika Srpska je usvojila Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti. U Federaciji ne postoji sličan zakon na osnovu kojeg bi kantonalni i entitetski zavodi za zapošljavanje postali djelotvorniji.

Najviše resursa za pomoć nezaposlenima se troši na pasivne mjere na tržištu rada. Međutim, neophodno je razviti djelotvorne aktivne mjere za tržište rada kako bi se pomoglo u suzbijanju nezaposlenosti.

Problem i dalje ostaje neodstatak koordinacije između velikog broja institucija za rad i zapošljavanje sa državnog, entitetskog i kantonalnog nivoa. Ne postoje jedinstveni standardi i metodologije za prikupljanje podataka. Institucije na različitim nivoima su nejednako opremljene da bi pružale kvalitetne usluge. Posebno zabrinjavaju kapaciteti službi za zapošljavanje u cijeloj zemlji. Potrebno je revidirati sistem registracije u zavodima za zapošljavanje kako bi se pomoć i usluge mogli fokusirati na one koji traže posao.

Povezanost između zapošljavanja i obrazovne politike je slaba. Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci na državnom nivou se ne provodi u potpunosti. Ni entiteti niti Brčko Distrikt nemaju koncepte za cjeloživotno učenje. Potrebno je razviti mjere za razvijanje vještina, posebno kod žena.

U oblasti **socijalnih politika** nije zabilježen napredak. Republika Srpska je usvojila Zakon o mirnom rješavanju radnih sporova. Agencija za posredovanje Republike Srpske je postala operativna. Međutim, nisu preduzeti koraci ka usklađivanju *zakona o radu* entiteta i Brčko Distrikta sa *acquis*-em. Preostaje da se usvoji zakon o radu na državnom nivou. Odrebe koje regulišu pitanja rada na kantonalnom nivou nisu usklađene sa *acquis*-em što doprinosi daljoj rascjepkanosti u Federaciji.

Postignut je mali napredak u pogledu *zdravlja i sigurnosti na radu*. Kantoni su saglasni da nadležnost u ovoj oblasti prenesu na entitetski nivo. Republika Srpska je usvojila izmjene i dopune Zakona o zaštiti na radu te provodi zakonodavstvo kako bi poboljšala kapacitete za praćenje zdravlja i sigurnosti na radu. Brčko Distrikt je usvojio slično zakonodavstvo. Međutim, Federacija treba usvojiti zakon o zaštiti na radu. Ministarstvo civilnih poslova BiH treba da završi analizu usklađenosti sa konvencijom Međunarodne organizacije rada i sa *acquis*-em. Inspekcije rada nisu dovoljno kadrovski popunjene da bi pratile provedbu standarda vezanih za zdravlje i sigurnost na radu. Nisu dostupni

pouzdani podaci o nesrećama na radu. Poseban problem postoji u Federaciji gdje se ovi registri vode na kantonalnom nivou.

Nije bilo napretka u području *socijalnog dijaloga*. Republika Srpska je usvojila novi opšti kolektivni ugovor. Preduzeti su osnovni koraci za uspostavljanje Ekonomsko-socijalnog vijeća za cijelu državu. Međutim, nije postignut dogovor o kriterijima za članstvo socijalnih partnera. Nepriznavanje sindikata na državnom nivou ostaje neriješeno pitanje. Pravni okvir nije usvojen, a pravila za priznavanje i registraciju socijalnih partnera treba pojasniti. Treba usvojiti zakon o zastupljenosti socijalnih partnera (*Vidi poglavlje 2.2 – Ljudska prava i zaštita manjina*). Uopšte gledano, složen sistem vlasti i rascjepkanost zakonodavstva i dalje ugrožavaju socijalni dijalog u zemlji.

Mali napredak je zabilježen u području *socijalnog uključivanja i antidiskriminacije*. Ratifikovana je Konvencija UN-a o pravima lica sa invaliditetom. U Federaciji je usvojen Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, obukama i zapošljavanju lica sa invaliditetom. Međutim, nisu preduzeti nikakvi koraci kako bi se otklonili nedostaci u Zakonu o zabrani diskriminacije, čak ni oni vezani za starost i invalidnost te veliki obim izuzetaka. Ostaje da se usvoji strategija socijalne uključenosti na državnom nivou.

Postignut je izvjestan napredak u vezi sa *socijalnom zaštitom*. Ekonomska kriza je povećala rizike sa kojima se suočavaju ranjive grupe, dok je izdvajanja iz javne potrošnje za područje socijalne zaštite bila visoka. Oba entiteta su usvojila zakonske okvire za reformu sistema socijalne zaštite kako bi se krenulo prema pristupu zasnovanom na potrebama. Uveden je sistem provjere imovine i prihoda za one koji primaju socijalnu pomoć, uključujući i veterane. Međutim, Republika Srpska mora donijeti propise potrebne za provedbu provjere imovine i prihoda u 2011. godini. U Federaciji su žalbe veterana natjerale vlasti da ublaže odgovarajuće provedbene propise. Socijalna pomoć i sticanje prava na istu i dalje nije ujednačeno u cijeloj zemlji. Određene grupe zbog svog statusa i dalje imaju privilegovani pristup određenom broju programa socijalne zaštite i pomoći, što je protivno pristupu zasnovanom na potrebama. Penzioni sistem je i dalje rascjepkan (*Vidi poglavlje 2.2 – Ljudska prava i zaštita manjina*).

Postignut je mali napredak u pogledu **politike javnog zdravstva**. Entiteti su završili svoje strateške planove za reformu zdravstva. Oni su služili kao osnova za državnu strategiju za reformu zdravstva, koju je odbilo Ministarstvo zdravstva i socijalne zaštite Republike Srpske na osnovu toga što je zdravstvo nadležnost entiteta. U Federaciji je usvojeno zakonodavstvo vezano za krv i krvne sastojke, transplantaciju organa i tkiva u svrhu liječenja. Federacija BiH je usvojila Zakon o zaštiti zdravlja, Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata te Zakon o apotekarskoj djelatnosti. U Republici Srpskoj su usvojeni zakoni o transplataciji ljudskih organa, transplantaciji ljudskih tkiva i ćelija, zaštiti od zaraznih bolesti te zdravstvenoj zaštiti kao i provedbeno zakonodavstvo o transfuzionoj medicini. Republika Srpska je takođe usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani reklamiranja duvanskih proizvoda. Međutim, ne postoji plan usklađivanja ovog zakonodavstva sa *acquis*-em na državnom nivou.

Konferencija ministara zdravstva se održava redovno. Ministri zdravstva su usvojili mapu puta sačinjenu 2008. godine za integrisanje ovog sektora u EU. Potrebno je poboljšati usklađenost reformskih aktivnosti između entiteta te ojačati koordinativnu ulogu Ministarstva civilnih poslova. Institucionalni i zakonodavni okvir i dalje je rascjepkan. Nisu preduzeti nikakvi koraci kako bi se riješili problemi neodgovarajućeg pokrivanja zdravstvenog osiguranja i neprenosivost zdravstvenih sredstava između fondova zdravstvenog osiguranja. Malo je urađeno da bi se poboljšao kvalitet zdravstvenih usluga.

Agencija za lijekove i medicinska sredstva je samo djelomično operativna. Institucionalni kapaciteti neophodni za dobijanje statističkih podataka o zdravstvu su nedovoljni. Podatke treba uskladiti sa evropskim standardima.

Provođenje međunarodnih zdravstvenih propisa je sporo. Potrebno je razviti mehanizme u zemlji za izvještavanje i razmjenu informacija o prenosivim bolestima. Treba usvojiti akcioni plan kako bi se ispunili zahtjevi u pogledu osnovnih kapaciteta u slučaju izbijanja bolesti.

Postignut je određeni napredak u području *mentalnog zdravlja*. Zdravstvena mreža jugoistočne Evrope je prihvatila aplikaciju Ministarstva civilnih poslova da uspostavi regionalni centar za saradnju i razvoj u području mentalnog zdravlja za jugoistočnu Evropu. Regionalni centar je operativan. Oba entiteta su usvojila strategije u vezi sa mentalnim zdravljem, a otvoreni su i novi centri za mentalno zdravlje. Međutim, potrebno je posvetiti dodatnu pažnju uspostavljanju usluga na lokalnom nivou i obezbjeđivanju pomoći za lica koja ovisе od tuđe pomoći te zaštititi mentalnog zdravlja djece i mladih.

Sveukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u pogledu socijalnih politika i politike zapošljavanja su i dalje u ranoj fazi. Neophodno je preduzeti održive napore kako bi se uspostavio socijalni dijalog u cijeloj zemlji, što predstavlja prioritet Evropskog partnerstva. Rascjepkanost zakonodavnih i institucionalnih okvira sprečava napredak u razvijanju politike javnog zdravstva.

4.1.9. Obrazovanje i istraživanje

Postignut je izvjestan napredak u području **obrazovanja**. Smanjen je broj razdvojenih škola, međutim i dalje zabrinjava razdvajanje djece u školama po nacionalnoj pripadnosti i postojanje jednonacionalnih škola. (*Vidi poglavlje 2.2 – Ekonomska i socijalna prava*). Mehanizam koordinacije na državnom nivou je postao djelotovniji. Devetogodišnji plan i program se provodi u velikom broju škola širom zemlje. Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta je pridružen član Evropskog udruženja za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju. Sprovedene su i određene odredbe okvira za kvalifikacije u visokom obrazovanju. Završen je i početni državni okvir za kvalifikacije u cjeloživotnom učenju. U okviru Ministarstva civilnih poslova uspostavljen je odsjek za statistiku i informatiku čiji je zadatak da pomaže u statističkom izvještavanju o obrazovanju u skladu sa standardima Eurostat-a.

U Federaciji je postignut napredak u usaglašavanju kantonalnih zakona sa okvirnim zakonima. Određeni kantoni su usvojili zakone o predškolskom obrazovanju i zakone o stručnom obrazovanju. Osam od deset kantona je usvojilo zakone o visokom obrazovanju. U Republici Srpskoj je usvojen Zakon o obrazovanju odraslih i Zakon o visokoškolskim obrazovnim ustanovama, koji nije u potpunosti usklađen sa okvirnim zakonom i omogućava entitetskim agencijama da budu uspostavljene paralelno sa državnim institucijama.

Ipak, veoma je mali broj djece koja pohađaju predškolsku nastavu. Državne agencije (Centar za informisanje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja, Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta i Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje) nisu u potpunosti funkcionalne. Strategije i zakoni na državnom nivou se ne provode u potpunosti. U Federaciji usklađivanje zakona sa okvirnim zakonima na državnom nivou sporo napreduje. Na državnom nivou nema zakona u vezi sa priznavanjem kvalifikacija ni u vezi sa obrazovanjem odraslih. Gotovo svi kantoni insistiraju na tačnoj ekvivalentnosti diploma što dovodi do nepriznavanja diploma stečenih u inostranstvu. Potrebno je riješiti pitanje obrazovanja koje će zadovoljiti potrebe tržišta rada.

Postignut je određeni napredak u pogledu usklađivanja sa evropskim standardima u području **kulture**. Uspostavljanje kontakt tačaka koje će promovisati Program Kultura u cijeloj zemlji predstavlja značajan korak u vezi sa učešćem u ovom programu. Završeni su pregovori o Memorandumu o razumijevanju u vezi sa učešćem zemlje u programu za 2011. godinu. Republika Srpska je usvojila svoju strategiju razvoja kulture, koja je zasnovana na Strategiji kulturne politike na državnom nivou. Međutim, ne postoji zakon o kulturnom naslijeđu. Federacija je smanjila svoja izdvajanja.

Postignut je dodatni napredak u području **istraživanja**. Povećan je broj uspješnih projekata za Sedmi Okvirni program za istraživanje i razvoj (FP7), a ojačani su i administrativni kapaciteti. Uspostavljena je mreža kontakt tačaka u cijeloj zemlji kako bi se obezbijedile informacije o istraživačkoj saradnji u programu FP7 i drugim istraživačkim programima (Cost, Eureka), a imenovani su i članovi u odborima FP7. Neophodne su dalje aktivnosti, pogotovo po pitanju uključenosti privatnog sektora i malih i srednjih preduzeća te mobilnosti naučnika. Usvojen je Okvirni zakon o osnovama naučno-istraživačke djelatnosti i koordinaciji unutrašnje i međunarodne naučno-istraživačke saradnje BiH, koji treba da poboljša koordinaciju istraživačkih aktivnosti u entitetima sa strategijom istraživanja na državnom nivou.

Usvojena je Strategija nauke i razvoja 2010 – 2015 kao i akcioni plan. Uspostavljen je naučni savjet, koji pruža pomoć Ministarstvu civilnih poslova u strateškom razvoju nauke, istraživanja i inovacija.

Međutim, ulaganja u istraživanje su veoma ograničena. Nedostaju statistike u vezi sa aktivnostima u istraživanju i razvoju. Nema podataka o finansiranju ove oblasti iz poslovnih, inostranih ili neprofitnih izvora. Entiteti i kantoni finansiraju svoje posebne politike iz svojih budžeta. Ovo dovodi do rascjepkanosti i otežava usmjeravanje

istraživačkih politika, što je jedan od ključnih ciljeva Evropskog istraživačkog područja (ERA).

Sveukupno gledano, usklađivanje sa evropskim standardima u području obrazovanja i kulture je uznapredovalo. Glavni problemi su odvojene škole, puna provedba strateških i okvirnih zakona te usvajanje početnog državnog okvira za kvalifikacije. Nadalje, potrebno je ojačati agencije za obrazovanje i strukture za osiguranje kvaliteta na državnom nivou. U oblasti istraživanja i razvoja, pripreme za integraciju u ERA su na dobrom putu, s tim što je veoma važno sve pažljivo i temeljito pratiti.

4.1.10. Pitanja vezana za Svjetsku trgovinsku organizaciju (WTO)

Postignut je određeni napredak u pregovorima vezanim za pristupanje Svjetskoj trgovinskoj organizaciji. Održano je sedam sastanaka radne grupe WTO-a o pristupanju. Bosna i Hercegovina je veliki dio zakonodavstva uskladila sa zahtjevima WTO-a. Zemlja je nastavila svoje bilateralne pregovore, posebno u vezi sa pristupom tržištu roba i usluga, kao i multilateralne pregovore o domaćoj pomoći poljoprivredi i izvoznim subvencijama.

4.2. Sektorske politike

4.2.1. Industrija i mala i srednja preduzeća

Određeni napredak je postignut na polju industrije i malih i srednjih preduzeća.

Zabilježen je i određeni napredak u oblasti **industrijske politike**. Strategije razvoja i socijalnog uključivanja obuhvataju elemente industrijske politike. Ipak, i dalje je potrebno izraditi državnu industrijsku strategiju. Entiteti su pripremili industrijske politike djelovanja i akcione planove. Okvir industrijske politike i dalje je nekonzistentan. Mjere za saradnju i usklađivanje čiji je cilj podsticanje konkurentnosti i restrukturiranje glavnih industrijskih sektora još uvijek su nedovoljne. Za djelotvorno planiranje industrijske politike potrebni su usklađeni statistički podaci.

Na polju **malih i srednjih preduzeća** ostvaren je mali napredak. Bosna i Hercegovina učestvuje u Evropskoj mreži preduzetništva. Evropska povelja za mala preduzeća se primjenjuje sporo i neujednačeno, a pripreme za provedbu Akta o malim preduzećima su u početnoj fazi. Potrebno je sprovesti državnu Strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća. I dalje je potrebno usvojiti zakon o promociji malih i srednjih preduzeća i preduzetništva koji je neophodan za provedbu Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća.

U entitetima su preduzete neke inicijative za pružanje podrške malim i srednjim preduzećima. Ipak, mala i srednja preduzeća u zemlji i dalje rade pod različitim uslovima.

Još uvijek je potrebno uspostaviti jedinstveni sistem za registrovanje preduzeća u cijeloj zemlji koji bi olakšao poslovanje u oba entiteta. Tokovi ulaganja između entiteta su mali.

Potrebno je u potpunosti sprovesti strategiju elektronske vlade za pružanje javnih usluga preduzećima *on-line*, a nedostaje i sistematski pristup poslovnom obrazovanju.

Ne postoji strategija za promovisanje izvoza, a institucionalni okvir je i dalje slab. Agencija za promociju izvoza je operativna, ali ne i sektor u Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa i Vijeće za izvoz koji su sa njom povezani.

Ukupno gledajući, pripreme u oblasti industrije i malih i srednjih preduzeća i dalje su u ranoj fazi. Bosna i Hercegovina mora razviti sveobuhvatnu industrijsku strategiju i pravilno provesti državnu strategiju za mala i srednja preduzeća. Daljnja poboljšanja poslovnog okruženja su ključna za jačanje poslovnih aktivnosti i trgovine.

4.2.2. Poljoprivreda i ribarstvo

Ostvaren je mali napredak u usklađivanju sa evropskim standardima u oblasti **poljoprivrede i ruralnog razvoja**.

Izrađeni su državni strateški plan i operativni program za usklađivanje u sektoru poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja. Ipak, provedba još uvijek nije započela. Strateški plan ruralnog razvoja i Akcioni plan Republike Srpske, kao i Operativni program FBiH za usklađivanje u oblasti poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja moraju se uskladiti sa državnim okvirom.

Usvojen je određeni broj propisa za provedbu Okvirnog zakona o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju, kao i za provedbu Zakona o duhanu. Ipak, još uvijek je potrebno usvojiti zakon o vinu. Sveukupni nedostatak provedbenog zakonodavstva sprečava koordinaciju usklađenih strategija i zakonodavstva u ovoj oblasti u cijeloj zemlji.

Nije bilo napretka u osnivanju državnog ministarstva poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa imenovalo je radne grupe za uspostavu agencije za plaćanje i upravljačko tijelo za strukture ruralnog razvoja IPA-e. Entiteti su zaposlili dodatno osoblje i nastavili sa uspostavom agencija za plaćanje, posebno u Republici Srpskoj. Vijeće ministara je usvojilo odluku o lokaciji Ureda za usklađivanje sistema plaćanja i dodijelilo budžet za dodatno osoblje. Ipak, Ured još uvijek nije operativan. Koordinacija politika ruralnog razvoja je slaba. Sektor poljoprivrede, prehrane, šumarstva i ruralnog razvoja u državnom Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa nije zaposlio dodatno osoblje.

Savjetodavno vijeće za poljoprivredu, prehranu i ruralni razvoj je operativno. Ipak, koordinacija između sektora i učešće nevladinog sektora i dalje su slabi. Entiteti nisu povećali ukupnu podršku poljoprivredi i ruralnom razvoj, a veći dio ove podrške namijenjen je mjerama ruralnog razvoja. Odsustvo djelotvorne administracije i efikasnih kreditnih šema za poljoprivredu sprečava konkurentnost poljoprivrednika i industrije za preradu poljoprivrednih proizvoda.

Ograničeni napredak postignut je na unapređenju poljoprivredne statistike. Usaglašen je akcioni plan za izradu mreže računovodstvenih podataka o farmama u izabranim opštinama. Započele su pripreme za poljoprivredni popis koji će se izvršiti nakon popisa stanovništva i domaćinstava. Popis stanovništva i domaćinstava će osigurati podatke samo o poljoprivrednim imanjima (*vidi poglavlje 4.2.8 – Statistika*). Ipak, izvještaj o poljoprivrednoj statistici za 2009. godinu se tek treba objaviti. Nedostatak pouzdane statistike ugrožava razvoj poljoprivredne politike.

Usvojena je odluka o uspostavljanju državnog sistema za praćenje i evaluaciju u oblasti poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja. U toku je testiranje informacionog sistema za integrisani registar poljoprivrednih imanja. Ipak, sistem zemljišnih registara nije usklađen, a upravljanje zemljištem je potrebno unaprijediti.

Sveukupno gledano, pripreme u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja su u ranoj fazi i potrebna je jača koordinacija između države i entiteta u usklađivanju sa *acquis*-em u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Malo napretka je postignuto u oblasti **sigurnosti hrane**. Usvojeno je provedbeno zakonodavstvo. Završeno je ocjenjivanje laboratorija za hranu, a intenzivirana je i obuka inspektora. Ipak, i dalje je potrebno izraditi državni plan za laboratorije za hranu. Referentne laboratorije se tek trebaju odrediti, a potrebno je unaprijediti kapacitete za testiranje. Provedba postojećih zakona i dalje je slaba. Prisutno je preklapanje nadležnosti između sektora veterinarstva i sigurnosti hrane. Nisu preduzeti koraci na unapređenju poljoprivredno-prehrambenih pogona. Provedbeni kapaciteti inspekcijских službi i laboratorija su i dalje slabi.

Sveukupno gledano, bolja koordinacija između države i entiteta je od ključne važnosti za djelotvoran administrativni sistem i zakonodavstvo iz oblasti kontrole hrane. Nedostatak napretka u sektoru sigurnosti hrane ima negativan uticaj na trgovinu poljoprivrednim proizvodima.

Bilježi se određeni napredak u oblasti veterinarske i fitosanitarne politike. U sektoru veterinarstva usvojeno je provedbeno zakonodavstvo o zdravlju i dobrobiti životinja. Utvrđeni su uslovi za stavljanje određenih uvezenih proizvoda na tržište. Usvojene su izmjene i dopune pravila koja uređuju preglede životinja za klanje. Ipak, potrebno je izmijeniti i dopuniti državni Zakon o veterinarstvu kako bi se omogućilo približavanje *acquis*-u i usklađivanje zakonodavstva na nivou entiteta. Usljed budžetskih ograničenja nije došlo do povećanja broja zaposlenih u državnoj Agenciji za sigurnost hrane, Uredu za veterinarstvo i Upravi za zaštitu zdravlja bilja. I dalje je nejasna podjela nadležnosti u oblasti sigurnosti hrane, veterinarstva i fitosanitarne oblasti. Nije bilo napretka u akreditaciji laboratorija za veterinarsku dijagnostiku.

Izmijenjena i dopunjena odluka o označavanju životinja i kontroli njihovog kretanja uspostavila je pravnu osnovu za označavanje malih preživara i svinja. U pripremi je IT sistem za označavanje životinja u cijeloj zemlji. Kampanja za vakcinisanje protiv bruceloze dala je prve pozitivne rezultate, a izrađen je nacrt strategije za kontrolu.

Poboljšana je veterinarska kontrola na granicama.

U fitosanitarnom sektoru je objavljeno provedbeno zakonodavstvo čime je otvoren put programu za nadzor krompira, te unaprijeđeni izvozni kapaciteti Bosne i Hercegovine. Usvojene su izmjene i dopune zakonodavstva o sredstvima za zaštitu bilja. Usvojena je nacionalna sortna lista. Bosna i Hercegovina je počela provebu Roterdamske konvencije imenovanjem Uprave za zaštitu zdravlja bilja državnim organom za ovu oblast.

Na državnom nivou je potrebno je izraditi zakone kojima se preuizima *acquis* iz oblasti **ribarstva**. Kada je riječ o količini i vrijednostima, uvoz ribe i ribljih proizvoda iz EU u Bosnu i Hercegovinu je smanjen. Došlo je do povećanja izvoza ovih proizvoda u EU.

Sveukupno gledano, pripreme u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja, sigurnosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike i ribarstva još uvijek su u ranoj fazi. Bosni i Hercegovini nedostaje sveobuhvatna strategija za usklađivanje sa *acquis*-em u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. Kapaciteti za kreiranje politike na državnom nivou su slabi. Ne postoji koordinacija između državnog i entitetskih nivoa, što ugrožava usklađenu provedbu zakonodavstva. Nisu uspostavljene strukture za provedbu komponente IPA-e za ruralni razvoj. Ograničeno sprovođenje zakonodavstva iz oblasti veterinarstva, sigurnosti hrane i fitosanitarne oblasti na državnom nivou sprečava poljoprivredno-prehrambene pogone u postizanju značajnijeg napretka ka dostizanju standarda EU. Potrebno je ojačati kapacitete službene kontrole, sistem laboratorija za sigurnost hrane, te veterinarsku i fitosanitarnu oblast.

4.2.3. Životna sredina

Napredak na području *životne sredine* i dalje je ograničen.

Ima izvjesnog napretka u pogledu **horizontalnog zakonodavstva**. Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju Espoo o procjeni uticaja na životnu sredinu u prekograničnom kontekstu. Ispunjavanje međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine, a posebno onih iz Konvencija Aarhus i Espoo i dalje je u početnoj fazi. Federacija BiH je preuzela Direktivu o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu. Međutim, direktiva nije preuzeta na državnom nivou, u Republici Srpskoj i Distriktu Brčko. Preuzimanje i provedba *acquis*-a u oblasti horizontalnog zakonodavstva zahtijeva dodatne napore.

Malo napretka je postignuto u vezi sa **kvalitetom zraka**. Ratifikovana je Štokholmska konvencija o trajnim organskim zagađivačima. U Federaciji BiH je usvojeno zakonodavstvo kojim se preuzimaju direktive o kvalitetu zraka, te zakonodavstvo o okolišnom zraku.

U oblasti **upravljanja otpadom** postignut je mali napredak. Bosna i Hercegovina je počela rješavati pitanja vezana za infrastrukturu izgradnjom sanitarnih deponija. Unaprijeđeno je korištenje raspoloživih resursa za mjere upravljanja otpadom. Ipak, nisu

preduzeti konkretni koraci na uspostavljanju sistema za reciklažu i preradu prioriternih tokova otpada kao što su pakovanja, električna i elektronska oprema, opasne tvari, motorna ulja i gume. Upravljanje tokovima otpada životinjskog porijekla zahtijeva poboljšanja.

U oblasti **kvaliteta vode** postignut je mali napredak. Federacija BiH je osnovala vijeća za vode kako bi nadzirala postupke javnih rasprava za planiranje upravljanja riječnim bazenima. Takođe je usvojila provedbeno zakonodavstvo za identifikaciju i nadzor područja koja su osjetljiva na eutrofikaciju i nitrata. Republika Srpska je osnovala agencije za vode. Ipak, još uvijek nedostaje veliki broj zakona kojima se preuzima *acquis*. U entitetima nema usklađene provedbe zakona o vodama, nadzoru i planiranju riječnih bazena. Neprerađeni ispusti otpadnih voda, pristup pitkoj vodi i upravljanje poplavama i dalje su ključna pitanja.

Nije bilo napretka u oblasti **zaštite prirode**. Procenat proglašenih zaštićenih oblasti je i dalje 2,2%. Usklađivanje sa Direktivom o zaštiti prirodnih staništa i divlje faune i flore i Direktivom o zaštiti ptica je u ranoj fazi. Nije bilo promjena u oblasti **kontrole industrijskog zagađenja, upravljanja rizikom, hemikalija i buke**.

Zabilježen je i određeni napredak u oblasti **genetski modifikovanih organizama (GMO)**. Imenovano je Vijeće za GMO i državne laboratorije za GMO.

U oblasti **klimatskih promjena**, provodi se plan za otklanjanje supstanci koje osiromašuju ozon. U skladu sa postojećim entitetskim i državnim zakonodavstvom kojim se provodi Protokol iz Montreala, izdaju se licence, godišnje kvote i dozvole za uvoz i izvoz supstanci koje osiromašuju ozon. Kao rezultat toga, Bosna i Hercegovina je ukinula korištenje supstanci koje oštećuju ozonski omotač i zabranila uvoz, izuzev hidroklorofluorokarbona. Zemlja se pridružila Kopenhaškom dogovoru. Bosna i Hercegovina je dostavila svoje prvo saopštenje u okviru Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama, koje pokriva samo evidenciju stakleničkih gasova. Ipak, uprkos napretku koji je ostvaren ka uspostavljanju državnog organa za ovu oblast, konačna odluka o njegovom osnivanju i dalje se čeka. Učešće u međunarodnim pregovorima o klimatskim promjenama bilo je ograničeno.

Administrativni kapaciteti Bosne i Hercegovine u sektoru životne sredine i dalje su slabi. Osnovan je Fond za životnu sredinu Federacije, a imenovani su direktor i upravljački odbor Fonda. Fond za životnu sredinu Republike Srpske je u potpunosti operativan. Ipak, izvori sredstava u entitetima ograničeni su na registraciju vozila i naknade za vodu. Zakon o životnoj sredini na nivou države predviđa usklađenu zaštitu životne sredine, a odgovarajući pravni i institucionalni okvir nisu usvojeni. Potrebno je osnovati državno tijelo za zaštitu životne sredine, što je prioritet Evropskog partnerstva. Tijela koja se bave pitanjima životne sredine nemaju kapacitete za primjenu i provedbu zakonodavstva na entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou. Briga za životnu sredinu u drugim sektorima i dalje je slaba.

Sveukupno gledano, pripreme u oblasti životne sredine ostaju u ranoj fazi. Uspostava

usklađenog pravnog okvira za zaštitu životne sredine, uspostava državne agencije za životnu sredinu, te funkcionalnog sistema nadzora životne sredine i dalje predstavljaju prioritet.

4.2.4. *Transportna politika*

Određeni napredak zabilježen je u oblasti **transevropskih transportnih mreža**. Bosna i Hercegovina aktivno učestvuje u provedbi Memoranduma o razumijevanju o razvoju Glavne regionalne transportne mreže Jugoistočne Evrope. Takođe učestvuje u radu Transportne opservatorije za Jugoistočnu Evropu (SEETO), kroz ažuriranje i provođenje višegodišnjeg plana 2010-2014.

Kada je riječ o Panevropskom koridoru Vc, radovi se nastavljaju izgradnjom dodatnih dijelova autoputa. Popravke i pregledi željezničkih pruga i signalizacije su nastavljeni. Ipak, ostaje da se riješi pitanje uskog grla u tunelu Ivan i nagiba u Bradini, a još uvijek nisu izrađeni planovi pregleda i popravki preostalih dijelova željeznica. Nije pripremljena sveobuhvatna studija o zahtjevima vezanim za sigurnost i kapacitete.

Neujednačen napredak bilježi se u oblasti **cestovnog transporta**. Bosna i Hercegovina je u kopneni prevoz uvela neograničeni tranzitni saobraćaj, što je jedna od njenih obaveza iz Privremenog sporazuma. Takođe je počela primjenjivati sistem karneta TIR (*vidi Poglavlje 4.1.4 – Carine i porezi*). Nastavljeno je održavanje i gradnja puteva. Usvojen je Zakon o radnom vremenu, obaveznim odmorima mobilnih radnika i uređajima za evidentiranje u drumskom prevozu u BiH. Međutim, odlaganja u primjeni digitalnih tahografa u cilju ispunjavanja međunarodnih obaveza i dalje predstavlja problem. Potrebno je usvojiti zakon o prevozu opasnih roba.

Neujednačen napredak zabilježen je u oblasti **željezničkog transporta**. Preduzeti su koraci u cilju stvaranja uslova za konkurenciju u željezničkoj mreži, uključujući regulatorne i sigurnosne institucije. Ipak, do sada nije bilo provedbe. Potrebno je razdvojiti operativne funkcije od upravljanja infrastrukturom u dvije vertikalno integrisane kompanije, Željeznice Federacije BiH i Željeznice Republike Srpske. Otvaranje tržišta željezničkih usluga još uvijek je u ranoj fazi.

Regulatorni odbor željeznica Bosne i Hercegovine izdao je set uputstava o sigurnosti kojima se djelimično provode direktive „Željezničkog paketa II”. Željeznice Federacije objavile su svoju izjavu o mreži i obrazac ugovora o pristupu za željeznička preduzeća. Unaprijeđeni su uslovi vezani za vozni park. Međutim, znatan broj pitanja vezanih za sigurnost željeznica i dalje je neriješen. Još uvijek je potrebno završiti reformu koju predviđa Dodatak Memorandumu o razumijevanju o razvoju Glavne regionalne transportne mreže Jugoistočne Evrope za područje željezničkog transporta Jugoistočne Evrope.

Nije bilo napretka u oblasti **pomorskog transporta**. Bosna i Hercegovina nije potpisnica Međunarodne konvencije o zaštiti ljudskih života na moru niti Međunarodnog kodeksa za

sigurnost brodova i lučkih objekata. Izvjestan napredak ostvaren je na području **unutrašnjih plovnih puteva**. Prioritet ostaje deminiranje i osposobljavanje plovnog puta rijekom Savom. Nije postignut napredak na području **kombinovanog transporta**.

Ostvaren je napredak u oblasti **vazdušnog transporta**. Uvojeni su zakoni o Direkciji za civilno vazduhoplovstvo i Agenciji za pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi, a sektor je restrukturiran. Direkcija za civilno vazduhoplovstvo je i dalje odgovorna za regulatorna pitanja. Osnovano je tijelo za pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi. Bosna i Hercegovina je finalizirala prvu prelaznu fazu Sporazuma o zajedničkom evropskom vazdušnom prostoru. Ipak, potrebno je uložiti dodatne napore na preuzimanju i primjeni propisa vezanih za Jedinstveno evropsko nebo, posebno u pogledu državnog tijela za nadzor.

Potrebno je da Bosna i Hercegovina usvoji dokument o transportnoj politici, a vlasti trebaju odobriti strategiju i akcioni plan za transport.

Sveukupno gledano, pripreme u oblasti transporta su u ranoj fazi. Potrebno je pripremiti strategije za transportnu infrastrukturu i finalizirati pravni okvir. Unapređenja saobraćajne infrastrukture su tek počela.

4.2.5. Energetika

U pogledu **zaliha nafte i sigurnosti snabdijevanja** ostvaren je neujednačen napredak. Republika Srpska je usvojila zakon s ciljem preuzimanja direktiva o mjerama ublažavanja i zalihama za 90 dana. Ipak, zvanični podaci o nivoima zaliha nafte u zemlji ne postoje. Potrebno je sprovesti *acquis* u oblasti Energetske zajednice o sigurnosti snabdijevanja gasom i električnom energijom. Ne postoji državna strategija o energiji.

Mali napredak je ostvaren u pogledu **unutrašnjeg tržišta energije**. Nije bilo napretka u preuzimanju *acquis*-a iz oblasti električne energije koji se primjenjuje u okviru Ugovora o Energetskoj zajednici. Nisu riješena pitanja vezana za tenderske postupke za nove proizvodne kapacitete. Odsustvo primjene zakonodavstva i dalje predstavlja problem. Nije došlo do poboljšanja u vezi sa državnom kompanijom za prenos (TRANSCO/Elektroprenos). Radna grupa koju su osnovali premijeri entiteta nije uspjela naći rješenje za postojeći problem. TRANSCO nije odobrio poslovne planove i planove ulaganja. Upravljačka struktura kompanije djeluje samo u tehničkom sastavu. Izvršavaju se tehnički poslovi i manji zadaci vezani za održavanje. Nije bilo poboljšanja u komunikaciji sa nezavisnim operatorom sistema (ISO/NOS). Prekogranični kapaciteti dodjeljuju se na *ad hoc* osnovi, umjesto putem otvorenog konkursa. Održivost TRANSCO-a kao državnog preduzeća i iscjepkanost tržišta električne energije predstavljaju razloge za zabrinutost i prepreku punoj realizaciji Ugovora o Energetskoj zajednici. Štaviše, potrebno je revidirati izmjene i dopune zakonodavnog okvira o električnoj energiji iz 2009. u svrhu usklađivanja sa ciljevima konkurentnog i transparentnog tržišta električne energije kojeg zahtijeva Ugovor o Energetskoj zajednici.

Nije osigurana nezavisnost regulatorne komisije. Regulator iz Republike Srpske revidirao

je tarife. Državna Regulatorna komisija za električnu energiju (DERK) izdala je nove tarife za usluge prenosa, nezavisnog operatora sistema i pomoćne usluge. Od otvaranja tržišta za kupce koji ne pripadaju kategoriji domaćinstava, dvije industrijske kompanije kupile su dio električne energije na tržištu. Potrošači nemaju razlog da promijene dobavljača, budući da su regulisane tarife i dalje ispod tržišnih cijena.

Nije bilo napretka u sektoru gasa. Ne postoji državni zakon o gasu, a nije došlo ni do preuzimanja *acquis*-a iz oblasti gasa, uključujući i određeni broj osnovnih elemenata za pristup mreži.

Postignuto je malo napretka u pogledu **energetske efikasnosti i energije iz obnovljivih izvora**. Regulatori obezbjeđuju određene zajamčene tarife i niže naknade za priključivanje na mrežu. U narednih 10 godina entiteti planiraju da izgrade hidroelektrane i elektrane na vjetar. Međutim, sveobuhvatna strategija ne postoji, a entiteti nisu uskladili svoje planove. Obaveze koje su preuzete u okviru Ugovora o Energetskoj zajednici u pogledu promovisanja energije iz obnovljivih izvora i biogoriva nisu ispunjene. Kasni se sa izradom akcionog plana za energetske efikasnost s ciljem ispunjavanja obaveza iz Ugovora o Energetskoj zajednici.

Određeni napredak zabilježen je u oblasti **nuklearne sigurnosti i zaštite od zračenja**. Ratifikovane su tri međunarodne konvencije o nuklearnoj sigurnosti (Konvencija o nuklearnoj sigurnosti, Konvencija o ranom obavještanju o nuklearnim nesrećama i Konvencija o pomoći u slučaju nuklearne nesreće ili radiološke opasnosti). Imenovan je novi direktor državne Regulatorne agencije za zaštitu od zračenja i nuklearnu sigurnost. Ipak, potrebno je sprovesti Zakon o zaštiti od zračenja i nuklearnoj sigurnosti. Postojeći propisi nisu u skladu sa *acquis*-em. Pored toga, struktura, mandat i djelovanje Regulatorne agencije nisu precizirani. Potrebno je izraditi državni plan djelovanja u slučaju opasnosti i strategiju upravljanja radioaktivnim otpadom.

Administrativni kapaciteti u Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa vezani za energetiku i dalje su slabi.

Ukupno gledano, pripreme u oblasti energetike nisu mnogo napredovale. Potrebni su dalji naponi kako bi zemlja ispunila zahtjeve iz Ugovora o Energetskoj zajednici. Nedostatak saradnje i koordinacije između entiteta sprečava razvoj funkcionalnog energetskog tržišta i ugrožava poboljšanja u oblasti sigurnosti snabdijevanja. Bosna i Hercegovina nema u potpunosti funkcionalnu kompaniju za prenos i nalazi se u ranoj fazi provedbe *acquis*-a o unutrašnjem tržištu gasa i električne energije. I dalje je od ključnog značaja izrada sveobuhvatne energetske strategije, uključujući promociju energetske efikasnosti i energije iz obnovljivih izvora. Dalji naponi su potrebni u pogledu zaliha nafte. Preuzimanje *acquis*-a iz oblasti nuklearne sigurnosti i zaštite od zračenja još uvijek nije počelo.

4.2.6. Informaciono društvo i mediji

Mali napredak je zabilježen u oblasti **elektronskih komunikacija i informacijskih tehnologija**. Tri postojeća operatera zadržala su udio na tržištu od 99% u oblasti fiksne telefonije. U svojim geografskim područjima oni *de facto* imaju monopol. Ostali operateri imaju veći udio na tržištu međunarodnih poziva. Operateri sa značajnom tržišnom moći objavili su svoje referentne ponude za razdvajanje. Potpisana su tri ugovora između postojećih i alternativnih operatera. Provedba konkurentnih zaštitnih mjera sporo napreduje, što znači da čak iako postoji liberalizacija, nema zdravog konkurentnog tržišta. Šest operatera nudi usluge izbora prenosnika, a samo jedan usluge predizbora prenosnika. Pružaocima usluga interneta i mrežnim operaterima dodijeljene su nove licence.

Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) izradila je smjernice za mobilne virtualne mrežne operatore, čime je omogućena konkurencija u sektoru mobilne telefonije. Regulatorna agencija za komunikacije je donijela odluku o tarifama za završne pozive iz fiksne u mobilnu mrežu, čime su prepolovljene veleprodajne tarife. Ovo se smatra pozitivnim korakom. Ipak, još uvijek postoje ograničenja vezana za cijene. Koraci koji su preduzeti u oblasti rebalansa tarifa, kao ključnog elementa za kreiranje konkurentnog tržišta se još uvijek nalaze u ranoj fazi.

Obim pristupa širokopojasnom internetu je prilično nizak, gdje postojeći operateri dominiraju u oblasti pružanja usluga xDSL (više od 90%), iako su ponude vezane za širokopojasni kablovski internet značajna konkurentna alternativa.

Prijetnje nezavisnosti RAK-a su povećane (*vidi poglavlje 2.2 – Ljudska prava i zaštita manjina*). Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave BiH je izmijenjen i dopunjen kako bi se obuhvatila i Regulatorna agencija za komunikacije. To nije u skladu sa odgovarajućim propisima EU i posebnim nacionalnim zakonodavstvom, budući da je nezavisnost RAK-a osigurana Zakonom o komunikacijama. Od 2007. godine RAK nema generalnog direktora. Nije donijeta odluka o imenovanju članova Vijeća RAK-a čiji je mandat istekao u aprilu 2009. godine. Plaćanje naknada članovima Vijeća RAK-a, koje je 2009. bilo privremeno obustavljeno, nastavljeno je, s tim što je taj iznos prepolovljen. Sveukupno stanje u RAK-u ugrožava njene administrativne kapacitete. Administrativni kapaciteti Ministarstva transporta i komunikacija još uvijek su slabi.

Malo napretka je postignuto na području **usluga informacijskog društva**. Brzina kojom se dešavaju promjene vezane za informacijsko društvo su različite širom zemlje. Ipak, nije usvojen državni zakon o razvoju informacijskog društva, niti je uspostavljena državna agencija za ovu oblast. U nacionalno zakonodavstvo je potrebno preuzeti Direktivu o elektronskom poslovanju. Provedba Zakona o elektronskom potpisu iz 2006. je slaba. Potrebno je usvojiti provedbeno zakonodavstvo o uslugama uslovljenog pristupa.

Bilo je određenog napretka po pitanju **audiovizuelne politike i medija**. Bosna i Hercegovina je ratifikovala Evropsku konvenciju o pravnoj zaštiti usluga koje se temelje na uslovljenom pristupu. Usvojeno je provedbeno zakonodavstvo i strategija za prelaz sa analognog na digitalno zemaljsko emitovanje. Svim postojećim radio i televizijskim stanicama dodijeljene su nove licence.

Ipak, Odbor guvernera Javnog radio-televizijskog sistema (PBS) nije usvojio statute PBS-a zbog neslaganja vezanih za vlasništvo nad opremom i raspodjelu prihoda kompanije. Budući da statuti PBS-a nisu usvojeni, kompanija se ne može registrovati, čime se odlaže reforma sektora javnog emitovanja. Entitetski zakoni o uslugama javnog emitovanja nisu u skladu sa državnim zakonom.

Sveukupno gledano, pripreme koje Bosna i Hercegovina vrši na planu informacionog društva i medija sporo napreduju. Provedba zakonodavnog okvira vezanog za javno emitovanje neophodna je zbog reformi u ovom sektoru, što je prioritet Evropskog partnerstva. Ključni prioritet i dalje je osiguranje funkcionalne nezavisnosti RAK-a. Prijetnje nezavisnosti RAK-a koje su nastavljene negativno utiču na stvaranje konkurencije.

4.2.7. Finansijska kontrola

Bosna i Hercegovina je ostvarila određeni napredak u oblasti finansijske kontrole.

Preduzeti su dalji koraci na uvođenju **javne interne finansijske kontrole (PIFC)**. Na državnom i entitetskom nivou nastavljeno je sa provedbom zakona o internoj reviziji, a administrativni kapaciteti se polako pojačavaju kako bi se osiguralo pravilno upravljanje javnim fondovima. Ipak, broj stručnih internih revizora i dalje je vrlo nizak.

Vijeće ministara BiH i vlade Republike Srpske i Federacije usvojili su svoje strateške dokumente o PIFC-u. U Federaciji i Republici Srpskoj uspostavljaju se jedinice za internu reviziju. Centralne harmonizacijske jedinice (CHU) postoje u Ministarstvu finansija i trezora BiH i u Ministarstvu finansija Republike Srpske. Međutim, Federacija još nije angažovala upravljačke kadrove za svoju Centralnu harmonizacijsku jedinicu. Nedostatak osoblja predstavlja prepreku daljem razvoju PIFC-a. Potrebno je uspostaviti odgovarajuće sisteme za finansijsko upravljanje i kontrolu. Potrebno je uspostaviti odbor za koordinaciju kako bi se osigurao usklađen pristup PIFC-u u sve tri centralne jedinice za usklađivanje.

Kada se radi o **vanjskoj reviziji**, četiri institucije glavnog revizora (državna, entitetske i Brčko Distrikt) dobro rade, ali nemaju uticaja na upravljanje javnim finansijama. Institucije glavnog revizora u entitetima nisu predmet zakona o državnoj službi i upravi. Državna Institucija glavnog revizora nije u potpunosti nezavisna od Vijeća ministara. Uredi za reviziju na državnom i entitetskom nivou rade na izgradnji kapaciteta za vršenje revizije. Nastavljena je saradnja između institucija glavnih revizora kroz Koordinacijski odbor institucija za reviziju. Koordinacijski odbor je objavio smjernice za vršenje revizije i strategiju razvoja ljudskih potencijala. Uspostava parlamentarnih odbora za reviziju unaprijedila je kapacitete sva tri parlamenta za postupanje prema izvještajima o reviziji. Kao rezultat toga, na osnovu izvještaja o reviziji, Odbor za reviziju Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine predložio je izmjene budžeta.

Sveukupno gledano, u oblasti finansijske kontrole Bosna i Hercegovina je djelimično

ispunila svoje ciljeve u pogledu zakona, propisa i reorganizacije vezane za PIFC. Interna revizija se uvodi. Potrebno je dodatno razviti sisteme za finansijsko upravljanje i kontrolu. Potrebno je riješiti pitanje nezavisnosti vanjskih revizora.

4.2.8. Statistika

Ograničeni napredak ostvaren je na području statistike.

Mali napredak ostvaren je u pogledu **statističke infrastrukture**. Povećan je broj osoblja u Agenciji za statistiku Bosne i Hercegovine (BHAS). Ipak, potrebno je značajno unaprijediti saradnju između BHAS-a i entitetskih zavoda za statistiku. Postojeće zakonodavstvo i dalje se tumači na različite načine. Državni Zakon o statistici i Sporazum o saradnji i koordinaciji u oblasti statistike se ne provode pravilno.

Saradnja između BHAS-a i Uprave za indirektno oporezivanje je slaba. Uprava za indirektno oporezivanje BHAS-u ne pruža dovoljno administrativnih podataka. Ovo za rezultat ima da su statistički podaci o poslovanju, makroekonomski statistički podaci i statistički podaci o vanjskoj trgovini lošeg kvaliteta (*vidi poglavlje 4.1.4 – Carine i porezi*).

Određeni napredak je postignut na području **klasifikacije i registara**. Statistički poslovni registar je operativan, ali manjak podataka iz određenih administrativnih izvora negativno utiče na njegov kvalitet. Umjereno je napredovalo približavanje Statističkoj klasifikaciji privrednih djelatnosti NACE Rev.2.

Određeni napredak postignut je u oblasti **sektorske statistike**. Tehničke pripreme za popis stanovništva i domaćinstava su napredovale. Entiteti se nalaze u različitim fazama pripreme mapa za popisne jedinice. Ipak, nije usvojen državni zakon o popisu stanovništva i domaćinstava. Nije postignut politički dogovor o korištenju rezultata popisa kod određivanja sastava javnih organa. U nedostatku zakona o popisu, nije izvršen ni probni popis.

Na polju socijalne statistike u 2010. godini je provedena proširena Anketa o radnoj snazi (LFS) i objavljeni su rezultati.

Ograničeni napredak je postignut u pogledu makroekonomskih statističkih podataka. Objavljena je godišnja procjena BDP-a za 2009. Ipak, Zavod za statistiku Republike Srpske ne primjenjuje u potpunosti višegodišnji master plana za izradu nacionalnih računa. Prema tome, nije moguće izraditi kvartalne nacionalne račune.

Kvalitet kratkoročne statistike, statistike o građevinskoj industriji i strukturne poslovne statistike je poboljšana. Vršene su kvartalne ankete o ulaznim cijenama u poljoprivredu. Započele su pripreme za poljoprivredni popis (*vidi poglavlje 4.2.2 – Poljoprivreda i ribarstvo*). Provedena je probna anketa o strukturi farmi. Postignut je napredak u oblasti energetske statistike.

Sveukupno gledano, pripreme u oblasti statistike su umjereno napredovale. Potrebno je unaprijediti statistiku nacionalnih računa, poslovnu i poljoprivrednu statistiku. Potrebno je sprovesti plan za razvoj BHAS-a kako bi se osigurali potrebni kapaciteti. Tehničke pripreme za popis stanovništva i domaćinstava su napredovale. Potrebno je usvojiti zakon o popisu stanovništva i domaćinstava. Bolja saradnja između BHAS-a i zavoda za statistiku u entitetima, kao i između BHAS-a i organa na državnom nivou i dalje je od ključnog značaja.

4.3. Pravda, sloboda i sigurnost

4.3.1. Vize, upravljanje granicama, azil i migracije

Ostvaren je napredak u oblasti **politike viza**, kao i u okviru dijaloga za liberalizaciju viznog režima. Provođi se Sporazum o viznim olakšicama između EU i Bosne i Hercegovine. Broj viza izdatih na granici dodatno je smanjen sa 684 u 2008. godini na 345 u 2009. godini. Ipak, u prvoj polovini 2010. godine izdato je 145 viza što predstavlja porast od 20% u poređenju sa istim periodom u 2009. godini. U ovom trenutku, pozitivne i negativne liste još uvijek nisu u potpunosti usklađene sa listom za vize EU.

Počelo je izdavanje biometrijskih pasoša. Agencija za identifikaciona dokumenta, evidenciju i razmjenu podataka (IDDEEA) završila je provjeru svih registara i unos podataka u centralnu bazu podataka. Od kraja septembra 2010. godine ukupno je izdato 329 400 biometrijskih pasoša.

Sveukupno gledano, Bosna i Hercegovina nastavlja ispunjavati svoje prioritete iz oblasti vizne politike.

Dobar napredak je ostvaren u oblasti **upravljanja granicama**. Usvojeni su propisi kojima se provodi Zakon o graničnoj kontroli, sa izuzetkom podzakonskog akta o obilježavanju granice. Potpisan je Sporazum o saradnji između svih institucija, uključenih u oblast integrisanog upravljanja granicama u BiH, čime se kreira opšti okvir za njihovu međusobnu saradnju. Zajednički centar za analizu rizika u vezi integrisanog upravljanja granicama postao je operativan. Ipak, potrebno je uspostaviti vezu između centra i baza podataka nadležnih organa. Nije izvršena revizija strategije i akcionog plana za integrisano upravljanje granicama. Vijeće ministara je imenovalo novog direktora i zamjenika direktora Granične policije.

Infrastruktura na postojećim graničnim prelazima je dodatno poboljšana, posebno u pogledu nadzora i opreme. Svi granični prelazi povezani su sa sistemom Interpol-a I-24/7. Na granici sa Crnom Gorom su izgrađena dva u potpunosti opremljena granična prelaza u Klobuku i Zupcima. Većina graničnih prelaza za međunarodni saobraćaj opremljena je čitačima za biometrijske pasoše i povezana na integrisani sistem kontrole graničnih prelaza u državi. Integrisani sistem kontrole graničnih prelaza u državi je jedan od četiri modula informacijskog sistema o migracijama koji omogućava automatsku registraciju

graničnih prelaza, odbijenih ulazaka i pristupa relevantnim bazama podataka. Potrebno je nastaviti sa instalacijama IT pristupa i opreme na graničnim prelazima.

Odgovornost za upravljanje i održavanje graničnih prelaza dodijeljena je Upravi za indirektno oporezivanje (UIO). UIO je pripremila izmjene i dopune svog internog pravilnika kojima se predviđa povećanje broja mjesta za upravljanje i održavanje na graničnim prelazima. Ipak, ove izmjene i dopune još uvijek nije usvojio Upravni odbor Uprave za indirektno oporezivanje. Granična policija je usvojila strategije razvoja, ljudskih potencijala i upravljanja informacijama za 2010 - 2014.

Postignut je napredak u oblasti označavanja granica. Dužinom zelene granice sa Hrvatskom, pomoću neophodne infrastrukture fizički su blokirani preostali nezakoniti granični prelazi za vozila, a nadzire ih granična policija. Nezakoniti granični prelazi na granici sa Crnom Gorom su takođe identifikovani i blokirani. Potrebno je uložiti dodatne napore na zatvaranju neovlaštenih graničnih prelaza sa Srbijom. Bosna i Hercegovina i Hrvatska revidiraju relevantne sporazume o granicama, uključujući i broj graničnih prelaza. Sporazumi sa Crnom Gorom o graničnim prelazima i lokalnom prekograničnom saobraćaju potpisani su u oktobru 2010. Provedba radnih sporazuma sa Frontex-om (Agencija EU koja koordinira rad po pitanju sigurnosti granica) dobro je napredovala, a Bosna i Hercegovina učestvuje u mreži za analizu rizika za Zapadni Balkan.

Sveukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti upravljanja granicama su napredovale, ali ih je potrebno ubrzati. Potrebno je usmjeriti napore na jačanje infrastrukture na graničnim prelazima, rješavanje preostalih pitanja vezanih za obilježavanje granica i povećanje broja zaposlenih.

Zabilježen je i određeni napredak u oblasti **azila**. Bosna i Hercegovina je usvojila svo potrebno zakonodavstvo za provedbu Zakona o kretanju i boravku stranaca iz 2008. godine. Akcioni plan za provedbu Strategije u oblasti imigracija i azila za period 2008 – 2011 je u potpunosti sproveden. Osigurana je obuka za osoblje zaposleno u sektoru azila. Broj zahtjeva za azil u 2009. godini je smanjen na 32 (71 osoba) u poređenju sa 49 zahtjeva (95 osoba) koliko ih je bilo u 2008. godini. U 2009. godini, Ministarstvo sigurnosti je odobrilo status azila jednoj osobi, a odbilo 29.

Osobe sa Kosova koje su podnijele zahtjev za azil, a čiji je status privremene zaštite istekao 2007. godine, dobili su prvostepene odluke Sektora za azil. Sektor je izdao 279 odluka kojima se odbija azil. Od ovog broja, 205 osoba čeka rezultate žalbi. Dodatne 163 osobe sa Kosova koje su prethodno tražile azil dobile su konačne obavezujuće odluke kojima im se odbija traženi status azila. Drugi su preseljeni ili dobrovoljno vraćeni u svoju zemlju.

Sektor za azil u Ministarstvu sigurnosti ima 16 od 17 uposlenih koliko je predviđeno Pravilnikom Ministarstva. U potpunosti se koristi modul za azil u sistemu za upravljanje migracijama. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice povezano je na informacijski sistem o migracijama. Privremeni centar za azilante u Rakovici ima 12 uposlenih i 86 korisnika. Započeli su radovi na izgradnji trajnog centra za azilante u Trnovu, koji će

moći primiti 150 osoba.

Sveukupno gledano, sistem za azil i međunarodnu zaštitu u Bosni i Hercegovini je operativan i dodatno je unaprijeđen.

Dobar napredak postignut je na području **migracija**. Centar za trajni prihvata nezakonitih migranata je poboljšana i ispunjava standarde EU. Njegovi ukupni kapaciteti povećani su na 120 kreveta, a u njemu rade 53 stručne osobe. Država je preuzela punu odgovornost za upravljanje i finansiranje centra. U toku 2009. godine kroz Centar je prošao 191 nezakoniti migrant. U toku 2010. godine, u njemu je bilo smješteno 116 stranih državljana, od kojih su 93 vraćena.

U 2009. godini, broj ponovo prihvaćenih osoba opao je na 311 (sa 459 u 2008.), od kojih su 122 strana državljana, a 189 državljana Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina nastavlja sa ponovnim prihvatom najvećeg broja osoba u okviru sporazuma o readmisiji sa Hrvatskom. U skladu sa sporazumom o readmisiji sa EU, Bosna i Hercegovina je u 2009. godini prihvatila 173 njena državljana (20 u 2008. godini). Provodi se strategija za ponovnu integraciju povratnika. Bosna i Hercegovina je nastavila ulagati napore kako bi potpisala sporazume o readmisiji sa zemljama koje nisu članice EU, ali nije došlo do potpisivanja novih sporazuma o readmisiji.

Došlo je do značajnog pada broja presretanja ljudi u pokušaju nezakonitog prelaska granice. U 2009. godini 381 osoba je presretnuta dok je pokušavala ući ili izaći iz zemlje.

Služba za poslove sa strancima Ministarstva sigurnosti nastavila je sa poboljšanjem svojih administrativnih kapaciteta. Uprkos budžetskim ograničenjima, Služba je zaposlila novo stručno osoblje. Povećala je nivo saradnje sa drugim tijelima za provedbu zakona. Služba za poslove sa strancima redovno je pristupala informacijskom sistemu za migracije (IMS). Odobren je pristup nadležnim tijelima na centralnom i lokalnim nivoima. U 2009. godini, Služba za poslove sa strancima izdala je 7512 dozvola za privremeni boravak, što u odnosu na 2008. godinu čini povećanje od 29%. U 2009. godini izdato je 359 dozvola za privremeni boravak, što u odnosu na 2008. godinu čini povećanje od 67%. Služba za poslove sa strancima je u 2009. godini izdala 474 odluke o protjerivanju, što u odnosu na 2008. godinu predstavlja smanjenje od 40%.

Cjelokupno zakonodavstvo pomoću kojeg se provodi Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu stupilo je na snagu. Akcioni plan za migracije se provodi. Koordinacijsko tijelo za praćenje provedbe Strategije u oblasti imigracija i azila i Akcionog plana za period 2008. – 2011. unaprijedilo je saradnju između nadležnih organa. Uspostavljena je administrativna struktura za nadzor nad tokovima migracija uz redovno ažuriranje. Vijeće ministara je usvojilo prvi Migracijski profil Bosne i Hercegovine. Informacijski sistem za migracije sada pruža statističke izvještaje o migracijskom profilu.

Sveukupno gledano, pripreme zemlje u oblasti migracija su napredovale. Unaprijeđen je nadzor nad migracijskim tokovima i međuinstitucionalna saradnja.

4.3.2. *Pranje novca*

Postignut je ograničen napredak u borbi protiv pranja novca. Usvojen je pravilnik za provođenje Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti, kao i podzakonski akt kojim se ovaj zakon primjenjuje na agencije za nadzor osiguranja u zemlji.

U trećem evaluacijskom izvještaju Moneyval-a je zaključeno da je Bosna i Hercegovina postigla minimalni nivo usklađenosti sa međunarodnim i evropskim standardima sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Međutim, evaluacijski izvještaj je identifikovao i nedostatke u zakonodavstvu i u funkcionisanju Finansijsko-obavještajnog odjela (FOO). Finansijsko-obavještajni odjel se trenutno nalazi u sastavu državne Agencije za istrage i zaštitu. Finansijsko-obavještajni odjel nema dovoljno osoblja, naročito u odsjeku za istrage i nema dovoljno obučeno osoblje koje bi u potpunosti obavljalo svoje dužnosti.

FOO nastoji djelovati odvojeno od drugih organa za provođenje zakona tako da je međuinstitucionalna saradnja u pogledu aktivnosti FOO-a i dalje slaba. Drugi organi za provedbu zakona ne traže finansijsko-obavještajne podatke, niti im se ti podaci šalju u svrhu istrage o utvrđivanju prestupa ili pranja novca na entitetskom nivou i u Brčko Distriktu.

Ministarstvo sigurnosti je osnovalo međuinstitucionalnu radnu grupu u cilju pripreme izmjena i dopuna Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti, uključujući i mjere za osiguranje institucionalne nezavisnosti FOO-a. Nacrt izmjena i dopuna zakona je podnesen Vijeću ministara.

Povećao se broj izvještaja o sumnjivim transakcijama, od čega ih najviše dolazi iz bankarskog sektora, a nekoliko njih iz sektora osiguranja i vrijednosnih papira. Međutim, potrebno je poboljšati kvalitet izvještavanja. Elektronski sistem izvještavanja ne obuhvata bankarski sektor i njegov operativni opseg i kapacitet ne pomažu FOO-u.

Bilo je kaznenih presuda za pranje novca i evidentirana su dva slučaja finansiranja terorizma. Međutim, ukupne statistike o pranju novca, finansiranju terorističkih aktivnosti i utvrđenim kaznenim djelima su još uvijek nepotpune i ne daju dovoljno informacija za poduzimanje preventivnih mjera. Dalje, postoji nedostatak razmjene informacija između vlasti odgovornih za borbu protiv pranja novca.

Odredbe Krivičnog zakona o oduzimanju imovine su izmjenjene i dopunjene radi njihovog usklađivanja sa Konvencijom Vijeća Evrope o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenih kaznenim djelom i o finansiranju terorizma. Međutim, pravni okvir za oduzimanje prihoda stečenih kaznenim djelom se ne primjenjuje na odgovarajući način. Postupci za upravljanje privremeno oduzetom i oduzetom imovinom nisu uspostavljeni.

Sveukupno gledano, u borbi protiv pranja novca Bosna i Hercegovina je počela da rješava

svoja pitanja. Potrebni su dalji napori u pogledu administrativnih struktura, provođenja pravnih odredbi i podizanja svijesti o pranju novca.

4.3.3. Droge

Određeni napredak je postignut u borbi protiv trgovine drogom. Bosna i Hercegovina je i dalje tranzitna zemlja za heroin i sintetičke droge duž jedne od glavnih balkanskih ruta ka Zapadnoj Evropi. Nezakonite aktivnosti vezane za droge su i dalje jedan od najraširenih oblika organizovanog kriminala.

Usvojene su izmjene i dopune Zakona o prevenciji i zabrani zloupotrebe opojnih droga. Njima se uspostavlja ured za droge na državnom nivou predviđen u strategiji i akcionom planu i poboljšava se kontrola prekursora. Usvojen je Pravilnik za uništavanje zaplijenjenih droga. Bosna i Hercegovina je poboljšala saradnju sa Međunarodnim odborom za kontrolu narkotika. Provođenje akcionog plana za prevenciju i zabranu zloupotrebe droga nije mnogo napredovalo. Sveukupna institucionalna situacija u zemlji ne olakšava uspostavu mehanizma koordinacije i provođenje mjera najavljenih u državnom akcionom planu o drogama. Posebna budžetska sredstva za prikupljanje podataka bi olakšala provođenje strategije.

Postignut je određeni napredak u razmjeni informacija između institucija. Ministarstvo sigurnosti je uspostavilo bazu podataka o kaznenim djelima vezanim za zloupotrebu droga koja je dostupna na većini graničnih prelaza. Državna Agencija za istrage i zaštitu, Granična policija, Policija Brčko Distrikta i Federacije redovno unose podatke u tu bazu. Bez obzira na to, međuinstitucionalna i unutarinstitucionalna saradnja na tom području je nedovoljna.

Kapaciteti za kontrolu narkotika su poboljšani. Djelovanje policije i tužilaštva koje rezultira zaplijenama i hapšenjem se značajno poboljšalo kao rezultat poboljšane saradnje sa susjednim zemljama i državama članicama EU. Došlo je do određenog poboljšanja u međunarodnoj saradnji, budući da je BiH počela sa provođenjem Konvencije o policijskoj saradnji za Jugstočnu Evropu. Međutim, nedostaje stvarna sudska podrška.

Određeni napredak je postignut u prikupljanju informacija u skladu sa standardima Evropskog centra za monitoring nad drogama i ovisnosti o drogama (EMCDDA). Posebice, u oba entiteta je proveden projekat Evropsko istraživanje o alkoholu i ostalim drogama u školama (*European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs - ESPAD*), a izvršen je i prvi pregled stanja u zemlji i izrađena informacijska mapa. Izvršena je analiza situacije i uveden standardizovani registracijski obrazac za korisnike droga u rehabilitacijskim centrima. Međutim, institucionalna saradnja sa EMCDDA-om je još uvijek u početnom stadiju, a njen budući napredak će vjerovatno zavisiti od konsolidacije mehanizama saradnje između države i entiteta.

Ukupno gledano, pripreme u području borbe protiv trgovine drogom su u ranom stadiju. Prikupljanje i razmjena informacija, kapaciteti za kontrolu narkotika i međunarodna

saradnja su se poboljšali. Potrebni su dalji naponi u pogledu nedostatka međuinstitucionalne i unutarinstitucionalne saradnje u okviru provođenja zakona i stvarne sudske podrške.

4.3.4. Policija

Postignut je neravnomjeran napredak u oblasti policije. Nastavilo se sa provođenjem zakonâ o reformi policije, što je prioritet Evropskog partnerstva. Imenovani su direktori i zamjenici svih institucija osnovanih u skladu sa zakonima o reforme policije. Usvojeni su pravilnici za agencije za forenzička ispitivanja, agencije za školovanje i stručno usavršavanje i agencije za policijsku podršku.

U 2010. povećan je budžet za Ministarstvo sigurnosti i brojne agencije za provođenje zakona na državnim nivou. Odobren je budžet Direkcije za koordinaciju policijskih tijela i usvojen njen pravilnik. Uspostavljen je nezavisni odbor koji nadzire rad policije i on je operativan. Direkcija je dobila nadležnost i osoblje za međunarodnu policijsku saradnju (uključujući Europol i Interpol) i VIP zaštitu.

Početne pripreme za sistem razmjene elektronskih podataka između policije i tužilaštva su napredovale. U okviru sektora za provođenje zakona, policija ima potrebne resurse da razvije svoje kapacitete i zajedničko djelovanje. Međutim, u Direkciji za koordinaciju policijskih tijela nije uposleno dovoljno policijskih službenika.

Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) je dostigla nivo popunjenosti osoblja od 70%. Nije bilo moguće naći dovoljno kvalifikovane kandidate za popunjavanje svih radnih mjesta. Zakoni o SIPA-i i Graničnoj policiji usklađeni su sa novim zakonima o reformi policije.

Zakoni o policijskim službenicima su usklađeni i dodatno poboljšani na nivou kantona, entiteta i države. Postignut je određeni napredak u razmjeni informacija između policije i tužilačkih tijela. Usklađeni su propisi koji se odnose na čuvanje dosjea. Dosjei će se razmjenjivati putem elektronskog sistema razmjene podataka. Nije bilo napretka na usklađivanju propisa o oružju na entitetskom nivou.

Provodi se strateški sporazum sa Europol-om, uključujući i analizu propusta s ciljem pripreme operativnog sporazuma. Bosna i Hercegovina je redovno davala strateške informacije. Ured za saradnju sa Interpol-om ima sigurnu vezu za razmjenu podataka sa svim organima za provođenje zakona. Međutim, potrebno je povećati nivo sigurnosti u Interpol-ovom uredu, a link za komunikaciju sa Europol-om još uvijek nije operativan. U uredima za saradnju sa Interpol-om i Europol-om su zaposleni civilni, a ne policijski službenici, što otežava učinkovitost rada policije.

Postignut je određeni napredak u operativnoj saradnji između organa za provođenje zakona u borbi protiv organizovanog kriminala, uključujući razmjenu obavještajnih podataka i zajedničko djelovanje. Međutim, formalna koordinacija i razmjena informacija,

naročito na području obavještajnih službi je i dalje slaba. Saradnja SIPA-e sa drugim policijskim tijelima je bila loša. Uspostavljen je mehanizam koordinacije između direktorâ policije, glavnog tužioca i Ministarstva sigurnosti. Resultati policijskih aktivnosti nisu bili na odgovarajući način pretočeni u uspješne optužnice i presude.

Ukupno gledano, pripreme Bosne i Hercegovine u oblasti policije su ostale na početnom stupnju. Kao dio policijske reforme, potrebni su posebni naponi da se ojača saradnja i razmjena informacija među policijskim agencijama. Uspješno dovršavanje policijske reforme zahtjeva konstruktivno uključivanje svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini.

4.3.5. Borba protiv organizovanog kriminala i terorizma

Postignut je izvjestan napredak u borbi protiv **organizovanog kriminala**. Međutim, prisustvo mreža organizovanog kriminala i njihova nastojanja da prodru u legalnu ekonomiju i dalje su veliki razlog za zabrinutost. Struktura i veliki broj raznih tijela za provođenje zakona u zemlji predstavljaju problem i smanjuju efikasnost.

Krivični zakon Bosne i Hercegovine je dodatno usklađen sa Konvencijom UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. Također je usklađen i sa konvencijama Vijeća Evrope o borbi protiv organizovanog kriminala, sprečavanju terorizma i borbi protiv trgovine ljudima. Entiteti i Distrikt Brčko su također uskladili svoje krivične zakone u skladu s tim. Usvojen je ažurirani akcioni plan za borbu protiv organizovanog kriminala u februaru 2010.

Republika Srpska je usvojila novi Zakon o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog djela, koji predviđa uspostavljanje specializovane agencije za povrat imovine. Međutim, sveobuhvatni pravni okvir i strukture za upavljanje oduzetom imovinom nisu uspostavljeni u čitavoj zemlji.

Bosna i Hercegovina nije potpisnica Konvencije Vijeća Evrope o međunarodnoj pravosnažnosti sudskih presuda, niti naknadnog protokola Konvencije Vijeća Evrope o transferu osuđenih osoba. Zaključeni su sporazumi o međusobnoj pravnoj pomoći sa Hrvatskom i Srbijom. Oni omogućavaju da bjegunci od zakona služe kazne koje su im izrečene u Bosni i Hercegovini u ovim zemljama i obratno. U oktobru 2010. potpisan je sporazum kojim se uspostavlja regionalni ured u Beogradu za poboljšanje saradnje u borbi protiv organizovanog kriminala sa Albanijom, Hrvatskom, Crnom Gorom, Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom i Srbijom. Usvojeni su novi akcioni planovi za borbu protiv organizovanog kriminala. Međutim, Bosna i Hercegovina nije pregovarala o sporazumu sa Eurojust-om. BiH nije uskladila svoje zakonodavstvo sa Konvencijom Vijeća Evrope o kibernetičkom kriminalu.

Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) se uključila u istrage o istaknutim grupama organizovanog kriminala. U većini slučajeva, istrage nisu rezultirale presudama. Zajednički međuinstitucionalni istražni timovi koji djeluju prema uputama tužilaca, postali su učestaliji. Povećao se broj posebnih istražnih mjera. Popravila se saradnja sa

zemljama iz susjedstva i zemljama EU.

Nedostatak transparentne i pouzdane statistike o kriminalu i dalje ostaje razlog za zabrinutost i utiče na zajedničko operativno planiranje i procjenu opasnosti.

Sveukupno gledano, Bosna i Hercegovina je počela da rješava svoje prioriteta pitanja iz oblasti organizovanog kriminala. Ova pitanja i dalje predstavljaju razlog za ozbiljnu zabrinutost i negativno utiču na vladavinu prava i poslovno okruženje. I dalje su pristupni problemi vezani za nedostatak unutarinstitucionalne i međuinstitucionalne saradnje, odgovarajući pravni okvir i moderne istražne prakse.

Ostvaren je izvjestan napredak u borbi protiv **trgovine ljudima**. Bosna i Hercegovina je nastavila da provodi državni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima. Krivična djela vezana za trgovinu ljudima su uređena Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine. Krivični zakoni entiteta i Brčko Distrikta su usklađeni sa zadnjim izmjenama i dopunama državnog krivičnog zakona.

Broj identifikovanih žrtava i istraga vezanih za trgovinu ljudima se povećao, suprotno od trenda smanjivanja u regiji. Bosna i Hercegovina je i dalje zemlja porijekla i tranzita, kao i destinacija za trgovinu ženama i djevojkama. Većina žrtava su žene iz Bosne i Hercegovine.

Državni ured koordinatora je nastavio da koordinira kampanju koja za ciljnu grupu ima mlade ljude koji traže posao u inostranstvu. Preimenovan je u Odjel za borbu protiv trgovine ljudima i dodjeljena su mu dodatna sredstva za planiranje i monitoring. Međutim, odjel i dalje ima manjak uposlenih i nije u potpunosti operativan.

Državna vlada je obezbijedila sredstva za tzv. „sigurne kuće“ za žrtve. Uspostavljena je baza podataka trgovaca ljudima u SIPA-i. Nisu usvojene potrebne izmjene i dopune Zakona o zaštiti svjedoka. Zaštita svjedoka je i dalje nedovoljna.

Ukupno gledano, Bosna i Hercegovina se i dalje nalazi u ranom stadiju borbe protiv trgovine ljudima. Postignut je određeni napredak kada se radi o identifikaciji žrtava. Potrebno je poboljšati pružanje podrške žrtvama i zaštitu svjedoka.

Ostvaren je izvjestan napredak u **borbi protiv terorizma**. Poboljšali su se operativni kapaciteti policijskih snaga na entitetskom nivou i saradnja sa SIPA-om u pitanjima terorizma. Međunarodna saradnja u pogledu terorizma je bila dobra. Usvojena je Strategija za prevenciju i borbu protiv terorizma za period 2010.-2013. Usvojen je Akcioni plan civilno-vojne saradnje u slučaju odgovora na terorističke napade i saniranje njihovih posljedica, ali je potrebno započeti sa njegovim provođenjem. Međutim, nedostatak djelotvornog sistema za zamrzavanje sredstava koja se koriste za finansiranje terorizma je zabrinjavajuće pitanje. Postojeće zakonodavstvo je nepotpuno i nadležnosti se preklapaju. U Jedinici za specijalnu podršku u SIPA-i je zaposleno dovoljno osoblja, ali je njen kapacitet i dalje ograničen.

Ukupno gledano, Bosna i Hercegovina je i dalje u početnom stadiju borbe protiv terorizma. Usvojena je Strategija za period 2010.-2013. Potrebno je osigurati njeno djelotvorno provođenje.

4.3.6. Zaštita ličnih podataka

Može se izvijestiti o napretku u oblasti zaštite ličnih podataka. Propisi i uputstva o čuvanju dosjea u sektoru za provođenje zakona su usklađeni sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka. Agencija za zaštitu ličnih podataka je operativna. Njen Sektor za inspekcijski nadzor, prigovore i Glavni registar je obavljao istrage i izdavao preporuke. Kao državni organ za nadzor nad *hardware*-om i *software*-om, Agencija je uspostavila centralni registar za sve sisteme zaštite podaka. Direktor Agencije djeluje neovisno od drugih državnih organa vlasti. Međutim, potpuna nezavisnost još uvijek nije ostvarena. Nezavisnost Agencije je ključna za saradnju sa Europol-om i Eurojust-om. Većina javnih ustanova još uvijek nije usvojila propise za provođenje Zakona o zaštiti ličnih podataka, niti uspostavila plan za sigurnost ličnih podataka.

Sveukupno gledano, pripreme za zaštitu ličnih podataka ostaju na početnom stadiju. U pogledu toga, još uvijek nije obezbijedena nezavisnost Agencije za zaštitu ličnih podataka.

STATISTIČKI ANEKS

STATISTIČKI PODACI (na dan 14. Septembar 2009.) Bosna i Hercegovina

Osnovni podaci	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Broj stanovnika (u hiljadama)		3 753e	3 790e	3 813e	3 830e	3 837e	3 843e	3 843	3 844	3 844	3844p
Ukupna površina zemlje (u km ²)		51 209	51 209	51 209	51 209	51 209	51 209	51 209	51 209	51 209	51 209
Nacionalni računi	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Bruto domaći proizvod (BDP) (u milionima domaće valute)		11 689	12 565	13 821	14 505	15 786	17 127	19 252	21 760	24 702	23 994
BDP (u milionima eura)		5 977	6 424	7 067	7 416	8 071	8 757	9 844	11 126	12 630	12 268
BDP (euro po glavi stanovnika)		1 581	1 691	1 846	1 935	2 103	2 279	2 561	2 896	3 287	3 192
BDP (u Standardima kupovne moći (PPS) po glavi stanovnika)		:	:	:	:	:	5 500.0	6 400.0	7 200.0	7 900.0	7 200.0
SI: BDP (u PPS po glavi stanovnika, EU-27=100)		:	:	:	:	:	24.4	27.0	28.9	31.5	30.5
SI: Stopa rasta BDP (nacionalna valuta, po stalnim cijenama, % promjene u odnosu na prethodnu godinu)		:	2.0	4.9	3.8	6.3	3.9	6.1	6.2	5.7	-2.9
SI: Rast zaposlenosti (nacionalni računi, % promjene u odnosu na prethodnu godinu)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Rast produktivnosti rada: rast BDP-a po zaposlenoj osobi (% promjene u odnosu na prethodnu godinu)		:	:	:	:	:	:	-1.4	7.9	7.5	8.0
SI: Rast troškova po jedinici rada (nacionalni računi, % promjene u odnosu na prethodnu godinu)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Produktivnost rada po zaposlenoj osobi (BDP u PPS po zaposlenoj osobi, EU-27=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Bruto dodana vrijednost po glavnim sektorima (%)											
Poljoprivreda		11.6	11.4	10.9	9.7	10.5	10.2	10.3	9.8	8.9	8.8
Industrija		19.2	19.0	18.0	19.2	19.4	20.5	20.2	20.4	21.0	20.0
Građevinarstvo		6.9	6.2	5.6	5.2	4.9	5.2	5.3	5.9	6.5	6.2
Usluge		62.3	63.4	65.6	65.9	65.2	64.2	64.3	63.9	63.7	65.0
Potrošnja kod krajnjih potrošača, kao udio BDP-a (%)		:	:	:	:	112.0	111.8	105.0	100.5	100.6	:
Bruto stvaranje fiksnog kapitala, kao udio BDP-a (%)		:	:	:	:	24.2	26.7	22.3	26.1	26.8	:
Promjene inventara, kao dio BDP-a (%)		:	:	:	:	2.9	0.1	-0.9	1.3	1.4	:
Izvoz roba i usluga, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	27.8	30.4	32.9	32.9	32.4	:
Uvoz roba i usluga, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	66.9	68.9	59.2	60.8	61.1	:
Industrija	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Indeks obima industrijske proizvodnje (2000=100)		100.0	105.3e	112.4e	118.0e	132.8e	144.7e	162.7e	173.4e	186.2e	188.9e
Stopa inflacije	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
SI: Indeks potrošačkih cijena (CPI), (ukupno, % promjene u odnosu na prethodnu godinu)	1)	4.8	3.1	0.4	0.6	0.4	3.8	6.1b	1.5	7.4	-0.4
Platni bilans	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Platni bilans tekući račun: izvoz roba (u milionima eura)		-429	-833	-1 253	-1 439	-1 319	-1 500	-783	-1 191	-1 819	-840
Platni bilans tekući račun: uvoz roba (u milionima eura)		-3 000	-3 308	-3 524	-3 671	-3 678	-3 962	-3 406	-4 142	-4 823	-3406
Platni bilans tekući račun: neto usluge (u milionima eura)		203	255	232	297	347	446	534	639	643	549

Platni bilans tekući račun: neto prihod (u milionima eura)		641	595	540	473	408	377	312	336	431	385
Platni bilans tekući račun: neto tekući transferi (u milionima eura)		1 727	1 626	1 500	1 462	1 604	1 639	1 775	1 976	1 930	1633
od čega vladini transferi (u milionima eura)		338	450	347	298	261	251	237	193	186	147
Neto direktne strane investicije (FDI) (u milionima eura)		159	133	282	338	566	493	608	1 499	627	184
Direktne strane investicije (FDI) u inostranstvu (u milionima eura)	2)	0	0	0	0	-1	0	-3	-20	-9	7
od čega FDI izvještajne ekonomije u 27 zemalja EU (u milionima eura)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Direktne strane investicije (FDI) u izvještajnoj ekonomiji (u milionima eura)	2)	159	133	282	338	567	493	611	1 520	636	177
od čega FDI od 27 zemalja EU u izvještajnoj ekonomiji (u milionima eura)		:	:	:	:	340	410	448	531	348	43
Javne finansije											
	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Opšti deficit/suficit vlade, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	0.7	1.6	2.4	2.9	1.2	-2.2	-4.4
Sl: Opšti dug vlade u odnosu na BDP (%)		37.9	35.2	31.3	27.7	25.5	25.3	21.1	18.2	17.2	21.8
Finansijski pokazatelji											
	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Bruto vanjski dug cijele ekonomije, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Bruto vanjski dug cijele ekonomije, u odnosu na ukupan izvoz (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Priliv novca: M1 (novčanice, kovanice, depoziti preko noći, u milionima eura)		717	1 377	1 538	1 592	1 808	2 098	2 593	3 149	3 063	3011
Priliv novca: M2 (M1 plus depoziti sa prispjecom do 2 godine, u milionima eura)		1 262	2 387	2 593	2 810	3 493	4 129	5 129	6 244	6 493	6648
Priliv novca: M3 (M2 plus instrumenti koji se mogu plasirati na tržište, u milionima eura)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ukupni krediti monetarnih finansijskih institucija stanovništvu (konsolidovan) (u milionima eura)		1 543	1 707	2 189	2 619	3 031	3 858	4 759	6 110	7 442	7209
Kamatne stope: dnevna stopa, godišnje (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Kamatna stopa za kredite (1 godina), godišnje (%)	3)	:	:	12.6	10.9	10.3	9.6	8.0	7.2	7.0	7.9
Kamatna stopa za depozite (1 godina), godišnje (%)	4)	:	:	1.4	1.1	0.9	0.7	0.5	0.4	0.4	0.3
Devizni kurs eura: prosjek za period - 1 euro = ... domaće valute		1.956	1.956	1.956	1.956	1.956	1.956	1.956	1.956	1.956	1.956
Indeks efektivnog deviznog kursa (2000=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Vrijednost rezervi (uključujući zlato) (u milionima eura)	5)	525	1 385	1 270	1 428	1 779	2 160	2 787	3 425	3 219	3176
Vanjska trgovina											
	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Vrijednost uvoza: sve robe, svi partneri (u milionima eura)		:	:	:	2 927.8	3 965.8	5 669.8	:	:	:	:
Vrijednost izvoza: sve robe, svi partneri (u milionima eura)		:	:	:	908.3	1 298.6	1 919.8	:	:	:	:
Trgovinski bilans: sve robe, svi partneri (u milionima eura)		:	:	:	-2 019.5	-2 667.2	-3 749.9	:	:	:	:
Uslovi trgovine (indeks izvoznih cijena /indeks uvoznih cijena, 1998=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Udio izvoza u 27 zemalja EU u vrijednosti ukupnog izvoza (%)		:	:	:	53.4	54.2	53.8	:	:	:	:
Udio uvoza u 27 zemalja EU u vrijednosti ukupnog uvoza (%)		:	:	:	58.5	53.0	51.9	:	:	:	:
Demografija											
	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Stopa prirodnog priraštaja: prirodna izmjena (broj rođenih minus broj umrlih) (na 1000 stanovnika)		2.4	1.9	1.5	0.9	0.6	0.1	0.2	-0.3	0.0	0.0p
Stopa smrtnosti beba: broj umrle djece mlađe od jedne godine na 1000 živorođene djece		9.7	7.6	9.4	7.6	7.2	6.7	7.5	6.8	6.9	6.5
Očekivani životni vijek pri rođenju: muškarci (godine)		71.3	71.3	71.3	71.3	71.3	72.1	72.1	72.1	72.4	72.4e
Očekivani životni vijek pri rođenju: žene (godine)		76.7	76.7	76.7	76.7	76.7	77.5	77.5	77.5	77.7	77.7e

Tržište rada	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Stopa ekonomske aktivnosti (15-64): udio stanovništva starosti 15-64 koje je ekonomski aktivno(%)		:	:	:	:	:	:	51.3	52.2	53.5	53.2
SI: Stopa zaposlenosti (15-64): udio stanovništva starosti 15-64 koje je zaposleno (%)		:	:	:	:	:	:	35.0	36.8	40.7	40.1
Udio muške radne snage starosti 15-64 koja je zaposlena (%)		:	:	:	:	:	:	46.1	48.7	52.9	51.2
Udio ženske radne snage starosti 15-64 koja je zaposlena (%)		:	:	:	:	:	:	24.0	25.0	28.7	29.3
SI: Stopa zaposlenosti starijih radnika (55-64): udio u stanovništvu osoba starosti između 55-64 koje su zaposlene (%)		:	:	:	:	:	:	30.6	31.9	34.4	34.0
Zaposlenost prema glavnim sektorima (%)											
Poljoprivreda		:	:	:	18.1	19.4	19.6	20.6	19.8	20.6	21.2
Industrija		:	:	:	24.8	24.2	21.4	30.7	32.6	32.5	31.4
Građevinarstvo		:	:	:	10.6	10.5	4.9	:	:	:	:
Usluge		:	:	:	46.5	45.9	54.1	48.7	47.5	47.0	47.3
SI: Stopa nezaposlenosti: udio nezaposlene radne snage (%)		39.7	40.0	41.1	41.6	41.8	43.9	31.1	29.0	23.4	24.1
Udio nezaposlene muške radne snage (%)		:	:	:	:	:	:	28.9	26.7	21.4	23.1
Udio nezaposlene ženske radne snage (%)		:	:	:	:	:	:	34.9	32.9	26.8	25.6
Stopa nezaposlenosti osoba starosti < 25 godina: udio radne snage starosti <25 koja je nezaposlena		:	:	:	:	:	:	62.3	58.4	47.5	48.7
SI: Stopa dugoročne nezaposlenosti: udio radne snage koja je nezaposlena 12 mjeseci ili duže (%)		:	:	:	:	:	:	26.7	25.0	20.0	20.0
Socijalna kohezija	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Prosječne nominalne mjesečne plate i nadnice (domaća valuta)	6)	372.0	408.0	446.0	484.0	505.0	538.0	:	:	:	:
Indeks realnih plata i nadnica (indeks nominalnih plata i nadnica podijeljen sa CPI) (2000=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Rano odustajanje od školovanja : udio stanovništva starosti 18-24 koje nije završilo srednje		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Životni standard	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Broj putničkih automobila na 1000 stanovnika		:	:	:	:	:	:	162.6	171.7	178.7	180.5
Broj pretplata na mobilne telefonske usluge na 1000 stanovnika		49.6	92.6	176.2	271.8	344.2	412.5	489.0	637.4	770.8	831.8
Infrastruktura	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gustina željezničke mreže (linije koje rade, na 1000 km ²)		:	:	19.7	18.2	20.3	20.1	20.1	19.9	19.9	19.9
Dužina autoputeva (u hiljadana km)		:	:	:	:	:	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Inovacije i istraživanja	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
SI: Potrošnja na ljudske resurse (javna potrošnja na obrazovanje) u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Bruto domaća potrošnja na istraživanje i razvoj, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Postotak domaćinstva sa pristupom internetu kod kuće (%)		:	:	:	:	6.6	:	:	:	:	:
Životna sredina	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
SI: Ukupne emisije stakleničkih gasova, CO2 ekvivalent (tone, 1990=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Energetski intenzitet ekonomije (kg ekvivalenta nafte na 1000 eura BDP-a)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Udio obnovljive energije u potrošnji električne energije (%)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
SI: Putni teretni transport kao udio u ukupnom unutrašnjem teretnom transportu (modalna podjela teretnog transporta) (%)		:	51.0	52.0	53.0	53.0	43.0	54.0	62.0	60.0	63.0

Energetika	Napomena	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Primarna proizvodnja svih energetske proizvoda (u hiljadama TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Primarna proizvodnja sirove nafte (u hiljadama TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Primarna proizvodnja čvrstog ulja i lignita (u hiljadama TOE)		:	:	:	214	211	230	:	:	:	:
Primarna proizvodnja prirodnog gasa (u hiljadama TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Neto uvozi svih energetske proizvoda (u hiljadama TOE)		:	:	:	369	478	627	681	:	:	:
Bruto unutrašnja potrošnja energije (u hiljadama TOE)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Proizvodnja električne energije (u hiljadama GWh)		:	:	:	:	:	:	:	13.0	14.8	:
Poljoprivreda											
Indeks obima poljoprivredne proizvodnje roba i usluga (proizvođačke cijene, prethodna godina=100)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Ukupno korišteno agrarno područje (u hiljadama hektara)		:	:	1 697	1 722	1 722	1 712	1 722	1 670	1 679	1 656
Stočni fond: goveda (u hiljadama grla, kraj perioda)		:	:	:	:	453	460	515	468	459	458
Stočni fond: svinje (u hiljadama grla, kraj perioda)		:	:	:	:	596	654	712	535	502	529
Stočni fond: ovce i koze (u hiljadama grla, kraj perioda)		:	:	:	:	965	976	1 081	1 104	1 101	1 125
Proizvodnja i korištenje mlijeka na farmi (ukupno punomasno mlijeko, u hiljadama tona)		:	:	:	:	583	629	662	724	737	734
Proizvodnja usjeva: žitarice (uključujući rižu) (u hiljadama tona, požnjevena proizvodnja)		930	1 139	1 309	793	1 439	1 350	1 341	1 001	1 375	1 343
Proizvodnja usjeva: šećerna repa (u hiljadama tona, požnjevena proizvodnja)		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Proizvodnja usjeva: povrće (u hiljadama tona, požnjevena proizvodnja)		176	190	247	204	276	257	297	254	282	280

SI = Strukturalni pokazatelj

: = nije dostupan

p = privremeno

e = procjena

b = prekid u seriji

- 1) Do 2005., predstavljena je stopa rasta maloprodajnih cijena; od 2006. godine stopa rasta, ukoliko je korišten indeks potrošačkih cijena (CPI).
- 2) Korištene su konvencije znakova platnog bilansa. Za FDI u inostranstvu, minus znači ulaganje izvještajne ekonomije u inostranstvu koje prevazilazi njene deinvesticije u datom periodu, dok unos bez predznaka znači da su deinvesticije veće od investicija. Za FDI u izvještajnoj ekonomiji unos bez predznaka znači da je ulaganje u izvještajnu ekonomiju veće od deinvesticija, dok predznak minus znači znači da su deinvesticije veće od investicija.
- 3) Kamatne stope za kratkoročne kredite u domaćoj valuti privatnim preduzećima i zadrugama (ponderisani prosjek).
- 4) Stope sredstava po viđenju u domaćoj valuti za domaćinstva (ponderisani prosjek).
- 5) Podaci od 31. decembra; od 2009. rezerve uključuju zlato.
- 6) Za period 1998-2004, neto plata; za 2005 uključujući podatke iz Brčko distrikta